

DÜŞÜNÜYORUM ÖYLEYSE VURUN

İLHAN SELÇUK

(24. Basım)

.....

DÜŞÜNÜYORUM, ÖYLEYSE VURUN!..

Makedonya Kralı Filipos, oğlu İskender'in ne akıllı
bir kişi olacağını ilk ne zaman sezmiş?

Bir at varmış, öylesine azılıymış ki kimse sırtına
binemiyormuş. Hayvan, bütün binicilerini üstünden
atıp benzetmiş; kiminin kafasını, kiminin çenesini, kiminin
kolunu, kiminin bacağı kırmış. Hani şu Amerikan
filmlerinde rodeo denilen zanaatın ustalarını
izliyoruz ya; onlara benzer ne kadar Makedonya kovboyu
varsa azgın atı bir kez deneyip derslerini almışlar;
toprağı öpmüşler.

İskender, atla binicilerini izlerken görmüş ki, hayvan

gölgesinden ürktüğü için azıyor. Bunun üzerine
atın sırtına atlayıp güneşe doğru sürmüş.

Arkaya düşen gölgeyi görmediğinden ürkmemiş
beygir, durulmuş, İskender'in buyruğuna girmiş; herkes
bu işe şaşır kalmış.

Kral Filipos düşünmüş:

-Benim ne akıllı bir oğlum var, demiş, ünlü bilgeleri
öğretmen olarak görevlendirip kendisine iyi bir
eğitim vereyim.

O çağın en ünlü bilgesi Aristoteles olduğundan
Kral Filipos'un emriyle İskender'i yetiştirmeye çalışmış.
İskender büyük yeteneklerini geliştirmiş; ama
"cihangirlik" tutkularına saplanmış; dünyayı avcunun
içine almaya çalışmış; ordusunu ardına takmış,
gidebildiğince gitmiş; önüne kim çıkarsa ezmiş geçmiş.

Çoğu zaman yalnız at değil insanoğlu da kendi
gölgesinden korkup azgınlaşır.

Böyle durumlarda en iyisi sanırım yüzünü güneşe karşı dönmektir. Çünkü kendi gölgesinden korkan adam, güneşe, bir başka deyişle aydınlığa, (daha başka bir deyişle gerçeğe) sırtını dönen kimsedir.

Ürküp azgınlaşması da bundandır.

Aristoteles'in İskender'i olgun bir insan olarak yetiştirebildiği kanısında değilim.

Büyük İskender yaman bir savaşçı, ünlü bir "cihangir" olabilir. Lisenin ilk sınıf edebiyat kitabında Aristoteles ile İskender'e ilişkin söylenceleri okumuştuk. Anımsadığıma göre savaş meydanında yatan ölüler arasında dolaşan İskender, hocasına sorar:

-Aristo bu nedir?

Bilge yanıt verir:

-Zafer veya hiç!..

Okul kitaplarında Cengiz Han'dan Atilla'ya, İskender'den
Sezar'a değin nice "cihangir" in neden ordularının
başına geçip yer yuvarlağını ele geçirmeye
çalıştıkları anlatılmaz, ama insan okuldan ayrıldıktan
sonra merak edip kendisine sorabilir:

-Bu adamlar, niçin koskoca ordularla ülkeden
ülkeye dolaşıp dünyayı ele geçirmeye çabalamışlar?

Bu sorunun yanıtını kurcaladıkça kişioğlu bilinçlenir;
her bir savaşın ardında hangi nedenin yattığını
öğrenip anlar; savaşçılığın iyi bir şey olmadığını algılar;
ama iş işten geçmiş olur.

Eflatun demiş ki:

-Ancak krallar filozof ya da filozoflar kral olursa
devletler mutlu olabilir.

Günümüz koşullarında pek akıllıca sayılmasa da

insanı düşünmeye yönelten bir yanı vardır bu sözün;
çünkü devlet yönetiminde düşüncenin, fikrin, mantığın
ağır basmasını istiyor Eflatun.

Oysa tarih boyunca devlet yönetimlerinde mantığın
pek az payı olmuştur.

Descartes'ın ünlü özdeyişini anımsayın:

-Düşünüyorum, öyleyse varım.

Bu özdeyiş çoğu yerde şöyle anlaşılmış:

-Düşünüyorum, öyleyse vurun.

Çağımızda fikir özgürlüğüne karşı çıkanlar da
böyle davranmıyorlar mı?

.....

DALKAVUK VE SOYTARI

Dalkavuk Doğu'nun ürünüdür, soytarı Batı'nın...

Her ikisi de eski çağlardan beri kurumsallaşmıştır.

Kralın soytarısı sarayda özel yeri olan bir kişiliktir,
tahtın yamacına konmuştur, protokolün hem içindedir
hem dışında...

Bir bakarsın ki soylu törenlerin en görkemli dakikasında
soytarı yerde yatıp yuvarlanmaya başlamış,
prenslerin, düklerin, baronların, kontların, nazırların,
rektörlerin, kardinallerin kırmızı bayram balonu gibi
şişirilmiş ciddiyetlerini sivri yergileriyle delerek ortalığı
birbirine katmış, öfkeleri, kahkahaları, fısıltıları,
kaygıları soytarılığın sarmalına dolayıp saray halısı gibi
salona yayıvermiş.

Soytarı "evet efendimci" değildir.

Kimi zaman efendisini bile mizahın gergefinde iğneleme
yetkilerini benliğinde duyabilir. Batı dünyasının
hoşgörü kuyusundan çıkırıkla çekebildiği kadarınca
yergilerini bağlı bulunduğu egemenin yüzüne karşı söyleyebilir.

Böyle durumlarda kralın suratı asılır bir an, ama
aldırmaz görünür.

-Canım bir soytarının söylediğinin soytarılıktan
gayrı ne anlamı olabilir ki?..

Soytarı, zanaatının koşullarında, kişilere ve olaylara
yönelik yergileri gülmeceye dönüştürüp taşı gedğine
koymasını bilen kişidir.

Egemenlik güçlü halktan değil Tanrı'dan kaynaklanan
kralların saraylarında cins ev köpekleri gibi cins
soytarılarn bulunduğunu tarihler yazarlar. Öyle bir
av köpeğidir ki soytarı, kralın çevresindeki soyluları
kokularından tanıyıp gülünç yanlarını ortaya çıkarır,
alayla karışık, şakayla barışık biçimde vurgular.

Dalkavuk Doğu'ya özgüdür.

Ne iğnesi vardır dalkavuğun ne yergisi ne de eleştirisi...

Dalkavuğun görevi ya "evet efendim" ya da
"sepet efendim "le bağlanır.

Osmanlı tarihinde bol bol dalkavukluk vardır da,
soytarılığa ilişkin kurumsallık oluşamamıştır. Çünkü
soytarılık Batı tarihinin hoşgörü geleneğiyle bağdaşır,
dalkavukluk Doğu tarihinin küt kafalı egemenlerine
yaraşır.

Soytarı balonları iğneler.

Dalkavuk balonları şişirir.

Ne olursa olsun, ister bir yüksek makamda otursun,
ister bir yargı kurumunda bulunsun, ister bilim
adamı kılığına bürünsün, ister kalem erbabından sayılsın
dalkavuğun soytarıdan besbeter olduğunu tarihler
yazarlar.

Çünkü soytarının zaman zaman efendisini uyardığı
görölmüştür de dalkavuğun şişirdiği balonlara tutunarak
yükselmek kimseye nasip olmamıştır.

Hey gidi dalkavuk...

Sana soytarı bile denemez, çünkü soytarılık senin için rütbe sayılır. Sen dalkavukluk için belini kırıp ikiye katlanırken, senin görüntüne bile katlanmak ne büyük acı...

.....

GÖBEK ATMAK

Her yıl sonuna doğru basından başlayıp topluma sıçrayan bir tartışma başlıyor:

"-Bu yılbaşında ekrana dansöz çıkacak mı?"

Ne demek bu?

Türkçemizde kimi sözcükler belirli anlamlar kazandılar.

Toplumun büyük bir kesiminde "dansöz"

dediniz mi göbek atıp gerdan titreten çengi akla geliyor.

Televizyon yayınlarını "ciddi adamlar" düzenledikleri
için tartışmanın boyutları genişliyor, derinleşiyor.
Türkiye'nin devlet televizyonunda "göbek dansı"
sergilensin mi? Yoksa bu iş geleneklerimize, göreneklerimize,
ulusal ahlakımıza ters mi düşer? Yetişme çağındaki
kuşaklara kötü örnek mi olur?

Oysa algılı meyhanelerde, lüks gazinolarda, o biçim
pavyonlarda, modern kulüplerde, zengin düğünlerinde
göbek atılıyor. Hem göbeğı yalnız "oryantal
dansöz"ler atmıyorlar ki! Ülkemize gelen Amerikan
işadamları, IMF yetkilileri, OECD denetçileri, yabancı
NATO subayları da gittikleri eğlence yerlerinde iki kadeh
içince aşka gelip piste fırlıyorlar; başlıyorlar göbek
atmaya...

Gazetelerin foto muhabirleri de şipşak resim çekiyorlar.
Ertesi günü birinci sayfalarda fotoğraflarını görüyoruz:

-Ülkemizin ekonomisini denetlemek üzere Ankara'ya
gelen heyetin başkanı Dr. Kildare dansözün
ağrısına uyup piste çıktı; sabaha kadar göbek attı.

İki şişe rakıyı bitiren Dr. Kildare, hesap pusulasını
görünce; "Türkiye dünyanın en ucuz ülkesidir" dedi.
Ayrıca Türk ekonomisinin doğru yolda olduğunu
söyleyen Dr. Kildare; "Yakında köşeyi döneceksiniz"
diye bir de müjde verdi.

Göbek dansını benimsemiş bir toplumuz.
Diyelim ki bir holdingin kızıyla, komşu holdingin
oğlu Sheraton'da evleniyor; bütün büyükler göbek
atmıyorlar mı?

Oysa "eskiden" böyle değildi.

"Eskiden" derken cumhuriyetin ilk dönemini vurguluyorum.
İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek büyük
kentlerin "seçkin" gazinolarında yabancı "artistler"
çalıp söylemiş, dans etmişlerdir. İstanbul'da, Ankara'da,
İzmir'de piyasayı tutan üç-beş gazinoda göbek
oyunu hor görülürdü. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra
ünlü "oryantal dansöz" Nana göbek dansını gazino
sahnelerine çıkardı. Ardından İnci Birol piyasayı

tuttu. Taşra sermayesi büyük kentlerin köşebaşlarına
yerleşiyor, eğlence piyasası canlanıyordu. Anadolu'da
gizli gizli "karı oynatan" erkeklik eğilimi Türkiye'nin
ekonomi politiğine egemen olunca "göbek
dansı" salgını başladı. Gecenin bir vaktinde kafalar
dumanlanınca ve rakı şişelerinin dibi görününce gelsin
göbek oyunu... İşadamı, yabancı diplomat, Amerikan
askeri-misyon şefi doğru piste...

İş bu kadarla da kalmadı; ülkemizdeki Amerikan
sivil ve askeri görevlilerinin eşleri (karıları) bizim
eski kulağı kesiklerden göbek dansını öğrenmek için
ders almaya başladılar.

Bir salgın ki sormayın...

Göbek dansı insanın içini gıcıklar.

Ya arabesk?

Ruhumuzun en ince tellerine can alıcı mızrabıyla
dokunan bu müzik de neden horlanıyor canım? Toplum

baştan başa göbek dansıyla donanıp arabeskle sarmalanmadı
mı? Günde beş vakit Ezan-ı Muhammedi'yi
en güçlü hoparlörlerden dinleyen bu toplum, on beş
vakit de arabeske kulak vermiyor mu? Toplumun en
saygın, en paralı, en pullu kişileri göbek atmıyor mu?

Öyleyse her yılın. sonuna doğru niçin bu tartışma:

-Televizyonda göbek atılacak mı?

Öneminden ötürü mü televizyonda yılda bir kez
göbek atılıyor? Yoksa göbek atmak çok ayıp da yılda
bir kez hepimiz televizyonda bu ayıbı izleyip sonra
ekranı 364 gün kapatıyoruz?

Ben bu işi anlamıyorum; büyüklerimizin mantığına
aklım ermiyor.

.....

FELİCİTA

Çiçek adları insanın gönlünü açar. Leylak, ortanca,
şakayık, gündüzsefası, karanfil, gül, gülhatmi,
filbahar, kamelya, kasımpatı, papatya, gelincik, açelya,
lale, zambak, yıldız çiçeği diye saymaya başladın mı,
içinde ruhsal bir dönüşüm başlar. İster daracık bir hücrede
bulun, ister dumanlı bir koğuştta; ister karanlık
bir gecede, ister yapışkan sislerin ortasında; düşlem
gücü, devinime geçer; gündüzsefası gelir gözünün önüne,
kasımpatı açılıverir; menekşe kokusu duyarsın, gelincik
kırmızısı kamaştırır gözünü, yıldız çiçeği serpilir
çevrene..

İçinden yinelediğin sözcükler somutlaşır; daha önce
yaşamını kapsayan çiçekler, renkleriyle, kokularıyla,
yapraklarıyla belirginleşirler.

Hayatın ürünleridir düşlemler.

Gelincikleri okuldan kaçtığın bir ilkyaz günü kırlarda
algılayıp unutmamışsın; hasta dostuna gül götürmüşsün;
yitik sokaklarda dolaşırken unutulmuş bir
bahçede yıldız çiçekleri gözüne çarpmış; sevdiğine kırmızı
karanfil almışsın bir çiçeklikten...

Felicitanın hiçbir anısı yoktu.

Soyut bir sözcüğün çağrışımları da felicitayı sevmeye yetmiyordu: Latince kökenli felicitay; uzun, dingin, sürekli, durağan mutluluğu vurguluyordu.

Bir dost, yabancı bir ülkeden yollamıştı; beş santim çapında, on santim boyunda mumlu bir kütüktü felicitay; söylencelerini birlikte getirmişti: Latin Amerikasın'da yetişen bu bitki dünyanın her yerinde açarmış; yeter ki kendisine iyi bakılsın, horlanmasın, küçük görülmesin, azımsanmasın, sevildiğini anlasın, duygunu algılasın.

Gözü tokmuş felicitanın...

Küçücük bir kap içinde bir parmak su felicitaya yeter de artarmış.

Değirmi bir sigara tablasının ortasına yerleştirildi

felicita, masanın üstüne kondu.

Yanından geçtikçe gözüm takılıyor; mumdan kütük
insana soğuk bir ürperti veriyordu. Sarmaşığı tanırdım,
mine çiçeklerini sağda solda görürdüm; daha
önceleri felicitayla birlikte hiç yaşamamıştım. Masanın
üstünde duran mumlu kütük parçası, yapmacık
zenginliklerin salonlarında yivşık partiler verirken yakılan
biçimsiz orantılarda mumlara benziyordu.

Günler, haftalar, aylar geçiyordu.

Felicitada bir kımıldı yok.

Dışarıda fırtınalar kopuyor, karlar yağıyor, sisler
basıyor, dolu ve yağmur birbirini kovalıyordu; felicita
suskun, cansız, soğuk, ölüydü.

Bahar geldi.

Adını bilmediğim ağaçların tanımsız çiçeklerine
baktıkça felicitayı düşünüyordum. Yemyeşil oldu
toprak; doğanın gücü her yandan fışkırıyordu. Soğuk
renkler, yerlerini sıcak renklere bıraktılar, yeşilin,
kırmızının, sarının her türü sarmaş dolaş olmuş, çevreyi
boyamıştı.

Felicita, soğumuş ölü yüzünü andıran mumlu kütüğüyle
masanın üstünde susuyordu.

Sonra akıl almaz bir şey oldu.

Bir sabah felicitanın durgun yüzünde bir kımlıtyı
duyar gibi oldum.

Ve ertesi sabah hapishanenin demir parmaklıklı
penceresinden güneşe uzanan bir el gibi küçücük bir
yeşil yaprağın ucu soğuk mumu yarıp gün ışığına çıktı.

Felicita kendine geliyor, uyanıyordu. Dünyanın
uzak yerlerinden taşınan söylence gerçek miydi? Felicita

bilinçleniyor muydu? Bir yaprak, bir yapraktı;
ama doğanın bedenindeki gizli ve gizemli sonsuz gücü
vurguluyordu.

Artık felicita kendine geliyor, bilinçleniyor, uyanıyor,
küçücük yaprakları doğanın önüne geçilemez
gücünü bana yansıtan bildiriler gibi yeşilleniyor.

Mutluyum; felicita mutluluk demek değil mi? Bildiğim
çiçek adlarının yanına felicitayı da yazdım.

.....

MÜCAHİT YAZAR

Mücahit, savaşılan kişiye denir; militan anlamına
gelir. Yeni kuşaklar bu Osmanlıca sözcüğü tanıyorlar:
çünkü gazetelerde sık sık geçiyor; Afganlı, İranlı,
Filistinli mücahitlerden söz açılıyor.

Ne yar ki mücahitlik yalnız elde silahla savaşmak
kapsamında kalmıyor; kalem savaşını bütün yaşamında

yeğleyen yazarlar da vardır. Bu tipin en çarpıcı örneği

Hüseyin Cahit'tir. Geçenlerde Hilmi Yücebaş'ın bir

kitabı elime geçti; kapağına göz attım; ne yazıyor:

"Büyük Mücahit Hüseyin Cahit!..."

Gerçekten Hüseyin Cahit savaştan (daha doğrusu

kavgacı) bir yazardı; ama neyin kavgasını yapar dı?

Sanırım bu soruyu kendisi de yanıtlayamadı.

Özgürlük için savaştığını söylerdi de özgürlüğü bir türlü

çağdaş anlamıyla toplumsal tabanına oturtamadı;

soyutta kaldı; kaldıkça da hırçınlaştı; hırçınlaştıkça

kavgalaştı; taa 82 yaşında ölünceye dek...

Halil Nihat, Hüseyin Cahit için şu dizeleri yazmış:

"Değilsin başmuharrir, pehlivansın

Amandan anlamazsın bi amansın"

Hüseyin Cahit, 1918'de İngilizlerin Malta'ya sürdüğü

bir yazardır. İki kez İstiklal Mahkemesi'ne verilmiş,
birincisinde kurtulmuş, ikincisinde Çorum'a
sürgün edilmiştir. 1954'te zamanın iktidarının şimşeklerini
üzerine çektiğinden 80 yaşında mahpushaneye
girmiş ve gık dememiştir.

Önemli bir ölçüdür bu.

Yazarlık yaşamında mücahitliğe özenen kişi kabadayı
olmalıdır, külhanbeyi değil.

Kabadayı ile külhanbeyi arasındaki ayırım nedir?

Külhanbeyi çığırtkan, şirret, geveze, şantajcı, ona
buna çatan, bulaşık bir adamdır. Sırtını güçlüye dayayıp
gözüne kestirdiği kişinin üstüne yürür; ama kavgada
ilk tokadı yedi mi nereden geldiğini şaşırıp
yalvarmaya başlar; üstüne vardılar mı, isteri nöbetleri
geçirip yerlerde debelenir.

Polis, kabadayı ile külhanbeyi arasındaki ayrımı
iyi bilir; ikisine değişik biçimde davranır.

"Mücahit yazar" tipi artık geçmişte kalmıştır; ne
var ki kimilerinin mücahit yazarlığa özendikleri görülüyor.
Adam kalemi eline aldı mı "namus, din, demokrasi,
özgürlük, vatan, millet" üstüne baba hindi
gibi kabara kabara öyle bir döşeniyor ki satırlar tavus
kuşunun kuyruğu gibi açılıyor. İçeriği boş yazının
içinde böbürlenmeden geçilmiyor:

-Biz başımızı bu yola koyduk. Namus erbabının
kılıcı gibidir kalemimiz; ve başları secdeye varmamış
vatan hainlerinin başına Azrail kesilmek için
yemin ettik..

Breh, breh, breh...

Bu tür yazarlar, sırtlarını zamanın iktidarına
dayadıklarında büsbütün azgınlaşırlar; paraya pula
garkoldukları için de işleri iştir.

Ama bunca saçıp savuran ve ona buna bulaşan
kişi mahkemeye de düşebilir; çark-ı felek piyangosundan
kendisine bir hapis cezası da çıkabilir; değil mi?

İşte o zaman bizim aslan mücahit kendisini bağışlatmak
için çalmadık kapı bırakmaz, ayaklarına yüz
sürmediği "büyük" kalmaz; tıpkı bir külhanbeyi gibi
yerlerde debelenip isteri nöbetleri geçirir.

Taa ki birisi kendisini kurtarıncaya kadar...

"Mücahit yazar" tipi çoktan aşıldı; Türkiye'de
artık, fikir alanında kimin neyin nesi, kimin fesi olduğu
açıklığa kavuştu. Buna karşın mücahitliğe sıvanan
külhanbeyi ruhlara Babıali'nin köşelerinde bugün
de rastlamak olasıdır.

"Büyük Mücahit Hüseyin Cahit" kabadayı idi;
bugünlere bakıyorum, hepsi külhanbeyi...

.....

KONUŞMAK VE İLETİŞİM

Kimi zaman çarşıda, pazarda, yolda, sokakta kendi kendine konuşanlara rastlarız; yaşlıca bir bey ya da hanımın dudakları kıpırdamaktadır; yanından geçerken sesini duyarsınız.

Tepki ne olur?

-Deli mi ne?

Konuşmak için iki ya da daha çok kişiye gerek vardır; bu da konuşmadaki sosyal içeriği vurgular. "İnsan konuşan hayvandır" derken tekil insandan değil, çoğul anlamında insandan söz açıldığı belirgindir. Atalarımız "Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşılır" demiyorlar mı?

Ne var ki konuşmanın her zaman anlamaya değil, anlamazlığa yol açtığını da izliyoruz; anlamaktan çok anlamazlık için konuştuğumuz oluyor. Geleneksel tiyatroda bu yöntem bir güldürü oyunudur.

-Be adam sesini kes diyorum!..

-Başımdaki kırmızı fes mi diyorsun?

-Sen beni duymuyor musun?

-Pekala uyuyorum.

Tuluat sanatçılarının kullandıkları bu yöntemi dünyayı yönetenler de uygularlar. Sözgeleş stratejik füze konusundaki "süper" tartışmalar aşağı yukarı böyledir.

Diplomaside herkes, karşıdaki bir şey söylediği zaman düşünür:

-Acaba kafasının arkasında yatan nedir?

Günlük çarşı pazarlığında satıcı ile alıcı arasındaki karşılıklı söyleşme, gerçek fiyata yaklaşmak için olağandışı ve gereksiz çabaların ürünü değil midir?

İnsanın söylediğiyle düşündüğünün eş olmaması,
bir bakıma diplomasidir; bir bakıma pazarlık gereğidir;
bir bakıma yalancılıktır; bir bakıma ustalıktır.

Toplum düzenleri yozlaştıkça çevre ormanlaşır,
insan hayvanlaşır; kendini koruma güdüsü ya da
karşısındakini kazıklama dürtüsü artar. Eskiden "içi dışı
bir olmak" erdemdi. Şimdi "safoşluk" sayılıyor.
Bizim Babıali'de çok yaygındır; kurnaz olan susar,
enayiler dökülür:

-Bir-iki olta atıp sustum; açtı ağzını inek nesi
var nesi yoksa kustu.

Mesleğimizde hepimiz çok kurnazlaştık; öylesine
ustalaştık ki her söylediğimiz düşündüğümüzden gayrı,
her düşündüğümüz söylediğimizden ayrı oldu. Bu kurnazlık,
yalnız meslek ilişkilerinde kalmıyor; dostluk,
arkadaşlık ilişkilerini de kapsıyor; dil, artık başka biçimde
kullanılıyor; içtenlik aptallıkla eşdeğerli sayılıyor.

Konferans masasında kendi devletinin çıkarlarını

koruyan birer diplomata döndük.

İnsanların konuşmalarında içtenliklerini yitirmeleri
acaba ruh sağlığının bozulmasıyla eş anlamlı değil
mi? Genel ya da özel yaşamda birbirinin ayağını
kaydırıp çıkar sağlamaya çalışanların topluluğu olmak,
bütüncül bir salgının herkesin benliğini çürütmesine
yol açmayacak mı?

Çürüme kadın-erkek ilişkilerine de yansıdığında
sevgi olanaksızlaşmaz mı? Sen söylediğin sözün ardına
sığınıyorsun; o söylediği sözün arkasına gizleniyor.
Romeo ile Juliet arasındaki iletişim, Hazreti İsa'nın
çarmıha gerilmesi gibi tarihsel düşünme dönüşmedi mi?
İki insan, konuşmalarında ruhların hapisane duvarlarını
örerek birbirlerini özgürce nasıl sevebilirler?

Toplumsal düzende kişinin gelişmesi sağlıklı bir
yolda yürümüyorsa konuşma bile olanaksızlaşıyor ve
"insan konuşan hayvandır" tanımı, yerini "insan
hayvandır" yargısına bırakmak tehlikesiyle karşılaşıyor.

.....

YAKMAK

Hitler'in Başbakanlığı ele geirişinden dört buçuk
ay sonra, 1933 yılının 10 mayıs akşamı, Berlin niversitesi
meydanında kitapların yakılması töreni izlendi.

Binlerce genç Nazi Partisi'nin ileri gelenlerinden
Goebbels ve Gring'in gözetimi altında meydanda yığılmış
kitapların üstüne ellerindeki meşaleleri attılar;
yirmi bin kadar kitap yakıldı.

"Kitap yakma töreni" başka kentlere de sıçradı; yukardan
aşağıya doğru emir ve kumanda zincirine göre
eylemler düzenleniyordu.

Hangi kitaplar yakılıyordu? Thomas Mann, Erich
Maria Remarque, Jack London, Sigmund Freud, Emile
Zola, Marcel Proust, H.G. Wells, Andre Gide, Upton
Sinclair, Albert Einstein, Stefan Zweig'dan
başlayarak dünya kültürüne ve bilimine katkıda bulunmuş
ne kadar yazar varsa, ürünleri yok ediliyordu.

Genç Naziler bildiri yayımlamışlardı:

"-Geleceğimizi sinsice tehlikeye sokan, ya da Alman

düşüncesinin, Alman ailesinin ve halkımızın itici güçlerinin kaynağını bozan kitaplar yakılmalıdır."

Propaganda Bakanı Dr. Goebbels, kitap yakanlara yeşil ışık yakıyordu:

"-Artık Alman halkının ruhu, kendi anlatımını yeniden bulabilir; bu alevler yalnız eski bir çağın sonunu aydınlatmakla kalmıyor, aynı zamanda yeni bir çağa ışık tutuyor."

22 Eylül 1933'te çıkarılan bir yasayla Dr. Goebbels'in başkanlığında ve emrinde bir "Kültür Odası" kurulmuş; amacı şöyle saptanmıştı:

"-Bir Alman kültür politikası izleyebilmek için bütün alanlardaki sanatçıların Alman hükümetinin önderliğinde birleşik örgüt niteliğine dönüştürülmesi gerekir."

Güzel sanatların her dalında; müzik, tiyatro, basın, edebiyat, radyo, film yayınlarında sakıncalı kişileri dışlayan bir örgütlenme yürüyordu. Basın tam,

anlamında uşaklaşmış, köpekçe bir yayın sürecine girmişti.

1934 yılında basının aşırı dalkavukluğu öylesine

bunalım yarattı ki Dr. Goebbels yakınmaya başladı:

-Basının bugünkü tekdüzeliği hükümetin aldığı önlemler sonucu değildir, bizim isteğimiz bu değildi...

Propaganda Bakanlığı'yla Sinema Odası, bütün yabancı ve yerli filmleri denetliyorlar; tam anlamında sansürü uyguluyorlardı; bu nedenle kitap yakılması gibi film yakılmasına gerek kalmıyordu.

Ancak faşizmin alabildiğine salgınlaştığı ve toplum hastalığına dönüştüğü Almanya, bu çılgınlığın faturasını tarihte hiçbir ulusun görmediği kadar ağır biçimde ödeyecek; İkinci Dünya Savaşı'nda seferber edilen 5 milyon Almandan 3.5 milyonu yaşamını yitirecekti. Sivil kesimdeki yitiklerin hesabı bilinmiyordu. Almanya, ikiye bölünecek; bugün bile süregelen horlanma ve aşağılanma sürecini yaşayacaktı. Koca ülke tam bir yangın yerine dönüşecek, alevler bütün ülkeyi yalayacaktı.

1933 yılında meydanlarda yakılan kitaplar intikam
mı alıyorlardı?

Uygarlığın ürünlerini yakmak isteyenler, tarihte hep
yanmışlardır.

Filmleri, kitapları, resimleri, şiirleri, bilim yapıtlarını
ortadan kaldırmak, yasaklamak, yok etmekle hiçbir
yere varılamaz.

Ortaçağda insan yakarlardı; çağımızda insan yakmasalar
bile sanat ve fikir ürünlerini yakmak hastalığı
ne yazık ki sürüyor.

.....

"TARİHİN MÜSVEDESİ"

Nerede olduğunu şimdi anımsayamıyorum, bir
yerde okudum, hoşuma gitti:

"-Gazete tarihin ilk müsveddesidir."

Bu tanımlama ilk bakışta hoşuma gitmekle birlikte

"müsvedde" sözcüğünü yadırgadım; "müsvedde" yerine
"karalama" veya "taslak" denebilir; sanırım fikir
o zaman yerli yerine daha iyi oturur.

Ne var ki düşündükçe ilk bakışta hoşuma giden
tanımlamada bana ters gelen bir yan olduğunu da sezdim.
Çünkü gazeteyi edilgin bir araç gibi hiç düşünmemiştim.
Gerçekte bir gazete, çağının tanığıdır; ama
geleceği yoğuran gazetelere az da olsa rastlanabilir.

Gazete yazarlığını bu bakımdan önemsiyorum.

20'nci yüzyılın bu vaktinde, Türkiye gibi gümbürtülü
bir toplumda, yazarlık soluk kesici bir yaşamın
tadını insana verebilir; yeter ki o insan işlevinin
hakkını versin.

Bir gazete yazarı 24 saat yeryüzünün tüm boyutlarında
yaşayabilir.

İranlı askerle Hacı Ümran önündedir gazete yazarı;
Ankara'da bankacıların toplantısındadır; Portekiz
vurucu timiyle Lizbon'daki Türk Elçiliği'ndedir;
Amerikan donanmasıyla Nikaragua'ya gövde gösterisi
yapmaktadır; kamyon şoförleriyle Santiago'da protesto
yürüyüşüne çıkmıştır; Sri Lanka'da ayrılıkçı
çatışmaların silah seslerini duymaktadır; Batı Şeria'da
yükselen gerilim içindedir; Londra Borsası'nda
Amerikan Doları'nın tırmanışını izler; Helsinki'de dünya
atletizm şampiyonasına hazırlanmaktadır; Çad çöllerinde
gerilla savaşına katılır; Avam Kamarası'nda
idam cezasına ilişkin oylamada boy gösterir; Türkiye
mahpushanelerinde bir yatakta yatan üç kişiden birisidir.

Cumhuriyetimizin kuruluşunda gazete yazarlığının
kendine özgü bir yeri var.

Yunus Nadi, Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Yakup
Kadri, Ali Kemal, Refik Halit, Refi Cevat, Ahmet
Emin, Mehmet Zekeriya, Necmettin Sadak, Sadri Ertem,
Aka Gündüz, Ali Naci, Vala Nurettin, Abidin

Daver, Peyami Safa ve benzeri eski dönemlerin ünlü gazete yazarları idiler; dünya görüşleri değişti; değerleri ayrı ayrı tartışılmalıdır; bunların arasında Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na ters düşmek talihsizliğine uğramış olanlar da vardır.

Ama her biri kendine göre yazardı.

Gazete ayrımlarında olduğu gibi gazete yazarlığında kullanılan klasik (belki de biraz kaba) ölçüler vardır. Yazarın kimi sosyalist, kimi kapitalist dünya görüşünü benimseyebilir; küçük burjuva, büyük burjuva, emekçi eğilimlerinde kalem sallayan yazarlar bulunabilir. Çok renkli, çok yanar-söner, çok çeşitli bir dünyada rotatifler uğulduyor; kuşkusuz çeşitli gazete ve gazete vazarı olacak.

Ne var ki Babıali'nin son yıllarında bütün bunların dışında akıl almaz bir dönüşüm izleniyor.

Türkiye tarihinde gazete yazarının bütün moral

ölçüleri ve ayıp duygularını bir yana bırakarak para gücüne böylesine bağlandığı ve işadamlarının doğrudan doğruya hizmetine girdiği bir dönemi anımsamak olası değil.

Holdingleşen boyalı basınımızda hiçbir kaygı duymadan, hiç utanmadan, çıkar ilişkilerine göre yazabilen kalemelerin sınır tanımazlığı, uzaya fırlatılmış uyduların ivmesini aşıyor.

Geceleri görgüsüzlüğün kulvarlarında ıstakoz yarıştıran şampanya patlattıktan sonra ertesi sabah filanca patronun veya falanca holdingin çıkarını savunmak insanın midelerini bulandırmaz mı, kendisine saygısını yok etmez mi?

Basın emekçileri (hatta patronlar) bu sorunu düşünmek zorundadırlar.

Açık konuşayım:

Önemli köşelerdeki gazete yazarlarının birer birer holding yazarı kimliğine büründüğünü izledikçe mesleğimizi savunmaya ve yüceltmeye artık gönlüm

elvermiyor.

Biz Babiali'de kendi içimizde moral değerlerimizi
savunamazsak bu gidişle "tarihin müsveddesi" değil,
"müsveddenin tarihi" olacağı benzeriz.

.....

ACININ SARKACI

Kebapçıya girdim, masaya oturdum.

-Buyur abi.

-Bir buçuk Adana.

-Acılı mı?

-Acılı.

Seslendi:

-Bir buçuk Adana, acılı...

Geldi Adana acılı, çatalımın ucuyla ağzıma atınca
genzim yandı, yüreğim kalktı.

İnsanın gönlü, evreni kapsayan radar gibidir; soğan
keserken gözyaşı dökersin ve acılı kebab yerken
gırtlğından geçmez olur lokmalar.

Acıdır, acılı kebab.

Acının kuyusu karanlıktır göz gözü görmemecesine
ve derindir, inersin inebildiğince.

Acının memeleri doludur...

Em emebildiğince.

Acı, durmuş saatin sarkacıdır; sallanır gün ağarırken;
ve horozlar ötmez olurlar vakitsiz öten horoza
saygılarından.

Nasırlaşır acının acısı can kafesinde; yürekler

bağnazlığın döküm kalıplarında taşlaşır; köpekler dolaşır
ortalıkta kaz adımlarıyla.

Kitabın yaprağı sonbahardır; sararmış benziyle vurur
aklın kapısını:

-Kim ooo?

-Ben... diyemezsin, "biz" diyemedikten sonra
yalnızlığın acısında kıvranarak.

Gözyaşının elmasını deler sabahın ilk ışığı.

Öter fabrikaların düdükleri; bacalar savurur
emekçinin kara soluğunu, göklerin yedinci katına. En
az ücretin hesabında küçülür banknotlar utancından.

Özgürlüğün sirenlerini çala çala koşar cankurtaranlar.
Bilinçsiz kalabalık yol verir taş arabasına. Yığınlar
büyür kadınsı erkeklerle erkeksi kadınların
çokluğunda.

Dikerler acının şamdanına haksızlığın mumunu;

cılız aydınlığın gölgesi dört duvara vurur.

Acı çırpınır ana yüreğinin salladığı beşikte.

Uyusun da büyüsün yavrum.

Acının hamur tahtasında açılan yufka, büyüyüp
yürek olur incecik.

İncecikten bir kar yağar umutlara.

Gün ağarırken utanmaz suratların makyajı başlar
güneşi aldatmak için. Yüreğin atışı duyulmaz avuç
içi kaşınınca. Altından çakmaklarla onurunu yakarlar
insanın; dumanını savururlar havaya. En yüksek
faizin orantısında erdemler sıfırlaşır. Yoksa zincirinin
halkaları, gemi hangi limana demir atabilir? Yelkenden
yoksunsa yürek, hangi kıyıdan denize açılabilir?
Olumsuz utkunun altını çizer sıradan kişinin duyarsızlığı;
ama kaba parmaklar banknot sayarken parmak uçları duyarlıdır.

Ve acının duyarlığı uçup gider aklın gücü egemenleştikçe;
savaşımın güdüsü tüm benliği sarıp bencilliği dağıtınca.

Acılı Adana bitti.

Dikildi başıma garson:

-Abi tatlı ister misin?

-İsterim, ne var?

-Künefe var, hoşaf var.

-Getir bir hoşaf.

Künfe kenefle çağrışım yapıyor, hoşaf eşekle. Acı
ne ki? Tatlı yiyip tatlı konuşacaksın.

.....

AVUKATLIK DEDİĞİN NE Kİ

Avukatlık bol sirkeli, sarı zeytinyağlı, kırmızı domatesli,
yeşil hıyarlı, gözyaşartan soğanlı, acı biberli meslektir;
bütün meslekler gibi... Yücelerden yücedir,
cücelerden cücedir; bütün meslekler gibi... Avukatın da
iyisi, kötüsü, doğrusu, çarpığı bulunur; bütün mesleklerde
olduğu gibi... Kendini paraya satan ve de çıkarların
maşası olanlar, namusunu banknota dönüştürmekten
kaçanlar hep bir arada bulunur avukatlık mesleğinde;
bütün mesleklerdeki gibi...

Kimi avukat vardır; holding danışmanlığında sömürüden
payını alıp keyfeder; yasaların boşluklarından yararlanıp
uçkağıt açmak için tek ayak üzerinde kırk düzen
kurar. Kimi avukat vardır, yoksulun biri kim vurduya
gitmesin diye yemez içmez, adaletin koridorlarında volta
atmaktan ayakkabılarını aşındırır ki yeri cennetliktir.

Ama öyle de olsa, böyle de olsa adaletin üçgeni,
avukat olmadan oluşmaz.

Nedir o üçgendeki üç köşe?

Birinci köşe: Yargıç.

İkinci köşe: Savcı.

Üçüncü köşe: Avukat.

Yani?

Dava bir nokta değildir.

Bir düz çizgi değildir.

Bir üçgendir.

Bir nokta, bir noktadır. Bir düz çizgi iki nokta arasındaki en kısa yoldur. Ama bir üçgen için üç köşe gerekir; üç köşe için de üç nokta...

Ya üçüncü nokta olmazsa?

Dava, cimin karnında bir nokta olur.

Çin'i Maçın'den Bohemya'ya, Patagonya'dan Begonya'ya
değın bütün dünyada adaletin üç köşesi böylece
oluşur. Ama iki köşeli üçgen icat etmek iddiasında
birileri varsa, diyeceğımız yoktur.

Böylece avukatın ne denli gerekli bir kişi olduğu ortaya
çıkır. Gerçekte keşke davalar noktalı ya da düz çizgili
olsaydı da işler uzamasaydı, adına avukat denen adam
baş ağrıtmısaydı...

Ne yaparsınız?

Dünyanın adaleti böyle kurulmuş, Ruz-i mahşerde
nasıl kurulur? Bilemem. Avukatlar cennete mi gidecekler,
cehenneme mi? Sanırım şu geçici dünyada yaptıkları
işlere göre her iki yana da serpilecekler.

Avukatın da her meslekte olduğu gibi ustası vardır,
acemisi vardır.

Ben de vaktiyle biraz avukatlık yapmıştım. Sonra
da otuz yıl boyunca yazar olarak sanık sandalyesine sürekli
oturduğumdan, dava nedir, iddianame nedir, yargıç

nedir, savcı nedir öğrendim. İster sanık sandalyesinde
gün görmüş olsun, ister avukatlık sırasında dirsek çürütmüş
bulunsun; bir usta eline iddianame aldı mı nereye bakar?

Bence usta avukat, iddianamenin suçlama bölümüne
değil önce kanıtlar (deliller) bölümüne göz atan kişidir:
Eğer bir iddianamede kanıtlar bölümü fasafisoysa,
sen istediğin kadar suçla, eninde sonunda davanın dönüp
dolaşıp noktalanacağı yer kanıtlar bölümünün sayfalarıdır.

Üçgenin üçüncü köşesi bilir bunu...

Çürük kanıt, çürük anıta benzer; ne kadar büyük
törenle açılırsa açılsın, çökmeye mahkumdur.

.....

OSMAN KÖKSAL

Açık renk gözleri, uçuk saçları, pembeye dönük
yüz rengi, yapılı bedeniyle Osman Köksal, hemen göze

çarpan-serinkanlı bir insandı. Çoğu asker kişide görülen
"ihtiyat" payını gözeterek ve düşünerek konuşurdu.

Tam anlamıyla yurtsever bir subaydı. Durduğu
yerde duran adamlardan değildi; çağımızın baş döndürücü
değişiminden uzakta yaşayamazdı.

Ve yaşamadı.

Köksal kendisine yeni bir şey söylendi mi duraksar,
sigara paketini çıkarır, kafasında hemen bir
tartışma kapısı açardı.

Son yıllarda kendisini göremedim.

Kimbilir?

Belki sigarayı bırakmıştı.

Celal Bayar'ın cumhurbaşkanlığı 27 Mayıs eylemiyle
noktalanmış; bir özgürlük devrimine yol açılmıştır.

Bu tarihsel olayda Çankaya'daki Muhafız Alay

Komutanı Kurmay Albay Osman Köksal'dır. Köksal daha sonra 27 Mayıs devriminin yürütme kurulu işlevini üstlenen Milli Birlik Komitesi üyesi olacaktır.

1960 mayısının ortasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a şöyle bir mektup gelir:

"-Sayın Reiscumhurum, bu mektup elinize geçtiğinde Muhafız Alay Kumandanınız Osman Köksal ile Milli Müdafaa Bakanı Yaveri Adnan Çelikoğlu hükümet darbesini eğer yapmamış iseler, ellerinizden öperim."

Bayar, bir yandan mektubu görevlilere verip araştırma yaptırırken öte yandan Köksal'ın ağzını arar:

"-Kumandan, bizim alayın Halk Partililerin eline geçtiğine dair söylentiler artmaya başladı, ne dersin?"

Köksal:

"-Efendim, böyle bir bilgim yok. Ama karışık

zamanlarda çok şeyler söylenir. Bunun amacı alayı
baştan aşağı değiştirip Köşk'ün savunmasını zayıflatmaktır.
Beni değiştirip yerime kendi adamlarını getirmek
isteyebilirler."

Cumhurbaşkanıyla Muhafız Alayı Komutanı arasında
geçen bu konuşma, ülkenin zaten şirazesinden
çıktığını vurgulamaktadır. Nitekim birkaç hafta sonra
27 Mayıs gündeme girmiş; olayın kişileri tarihin
sayfalarına yazılmışlardır.

Ama hangi sicille?

Zamanın kum saati aktıkça duygular durulur; kinlerin,
tepkilerin zehirleri uçar; kişisel kavgalar bir yana
bırakılır; geçmişte yaşananların doğrusu eğrisi
aranır. 22 yıl sonra bugün 27 Mayıs devrimine dönük
sorulara daha serinkanlılıkla yanıt verilemez mi?

-Acaba yaşanan olayın anlamı neydi? Kişilerin
etkinlikleri ne ölçüde geçerliydi?

Çağdaş insanlığın hızlı yaşamında 27 Mayıs'ı gerçekleştirmiş
olanların eylemlerini evrensel bir ölçüye

vurmak gerekiyor. Kendi içimizdeki küçük çatışmalar, kavgalar, çekişmeler, kıskançlıklar; insanların ve olayların tarih karşısındaki konumunu değıştirmez ki...

Eğer seçimle gelen bir iktidarın diktaya dönüşme yolunda baskı rejimini koyulaştırması söz konusuysa 27 Mayıs eylemlerini tarih alkışlamak zorundadır. Bir askeri eylemi çağdaş ölçüleriyle özgürlük rejimine çevirebilenler ölürken de yücelirler.

İnsan yaşadığı sürece yaptıklarıyla anılır. Osman Köksal 27 Mayıs devriminin anlamında kişiliğini pekiştirmiş bir askerdir.

Hiç kimse bu rütbeyi onun omuzlarından sökemez.

.....

EGE'NİN İKİ YAKASI

Büyükelçi Semih Günver'in "Anılar ve Portreler" adlı yazı dizisi Cumhuriyet'te sürüyor. Sayın Günver, 10 Nisan 1983 günü Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir'in

1973 temmuzunda kendisine yolladığı bir mektubu yayımladı. Halikarnas Balıkcısı (ya da kısaca Balıkçı) bütün yaşamında savunduğu bir düşünceyi bu mektubunda da vurgulamış; Ege uygarlığında "Atinalıları, Spartalıları ve Anadolu İyonyası"nı birbirinden kesinlikle ayırmış:

"-Bunları" diyor, "bir çuvala sokmanın anlamı yoktur?"

Neden?

Halikarnas Balıkcısı'na göre Anadolu İyonyası'nda "İnsanlık tarihinde sifatah olarak, her türlü mitolojik etkiden tamamen arınmış modern fennin" temelleri atılmıştır. "Thales, Anaximen, Anaximander, Leuciprus, Heraclit, Anaxagore ve Democrite" bu temelleri atmışlardır. Balıkçı diyor ki:

"-Bugün Ay'a gidilebiliyorsa -Ay'a gitmek bir fenni olaydır- bu adamlar sayesinde. Çünkü Socrat, Platon ve Aristotel'le Ay'a gidilmez, Lunatique (Ay'ın evrelerine göre huy değiştiren ya da dengesiz) olunur."

Çoğumuz, Halikarnas Balıkçısı'nın saydığı adları
yeterince değerlendiremeyiz; Thales'i veya Heraklitos'u
okul kitaplarından şöyle böyle tanırız; ama
öğretim düzenimizde Batı'nın klasik değer yargıları ağır
bastığından, Sokrates'in, Aristoteles'in, Eflatun'un
(Platon) büyüklüğüne inanırız. Cevat Şakir bunları Atina
uygarlığını simgeleyen kişiler olarak vurguluyor;
Anadolu'yu ayırıyor.

İlk bakışta koskoca Aristo'yu azımsamak insana
aykırı geliyor. Ne var ki bu "bilgi"yi azımsayan yalnız
Balıkçı mı? Bertrand Russell "Bilimden
Beklediklerimiz" adlı kitabında Aristo'ya (ya da Aristoteles'e)
ilişkin olarak şunları söylüyor:

"-Modern zamanların öteki yenilikçileri gibi
Darwin de Aristoteles'in otoritesi ile savaşıma girmek
zorunda kalmıştır. Aristoteles'in insanlığa musallat
püsküllü belalardan biri olduğunu söylemek gerek. Bugün
üniversitelerin çoğunda mantık öğretimi hezeyanla
(saçmalıkla) doludur; bundan sorumlu olan da Aristoteles'tir."

Gerçekten Atina uygarlığında gelişen "biçimsel mantık" çoğu küt kafalının 20'inci yüzyılda bile beynini kalıplı fese çevirir; dinamik mantığın kurallarını öğrenmek için bu kalıbı kırmakta güçlükle çekilir.

Ege'nin iki yakasında iki düşünce nasıl oluşmuş?
Bir yanda bilgelik, bir yanda bilimsellik nasıl ağır basmış?

Kuşkusuz bilgeliği azımsamak da yanılgıdır. Bilimselliğin kurallarını yadsımadan sağduyu ve sezgilerle gerçeklere yaklaşma yöntemi tarih boyunca büyük değerler yaratmıştır. Ortaçağ bağnazlığının yıkılışı ve Uyanış Çağı'nın başlaması, Batı'da her tür özgürlüğe kapıların açılması demektir. Bu kapılar açılırken Montaigne, Rabelais gibi bilge yazarlar yetişti. Ne rastlantıdır ki (belki rastlantı değil) bu yazarları Türkçe'ye aktaran Sabahattin Eyüboğlu da bilimselliği benimsemekle birlikte, bilge sezgileriyle "doğru"ları yakalar, gerçeklere yaklaşırdı. Ege uygarlıklarına dönük bakışında Eyüboğlu'nun Halikarnas Balıkcısı gibi düşündüğünü biliyoruz.

Cevat Şakir'in, Eyüboğlu'nun ve arkadaşlarının
Anadolu toprağında boy atmış uygarlıkları Ege'nin
karşı yakasından ayırmaları ve özelliklerini aramaları
bir başlangıçtır. Her şeyin kökenini eski Yunan'a bağlayan
klasik Batı düşüncesinin önyargılarına karşı
Türkiye'de bilimsel bir karşı-tutuma gereksinme var.
Bu karşı-tutum ise salt bilgelikle yürümez; yeni kuşaklar
bilimsel yöntemlerle işin doğrusunu eğrisini ortaya
koyacak çalışma ve çabalara girişmelidirler.

.....

ROBOTLAR ÇAĞI

Üretim sürecinin belirli aşamalarında işçi yerine
robot kullanılması çağını yaşıyoruz.

Kimi aydının kafasında bu yeni oluşum kargaşa
ve kuşku yaratmaktadır. Öyle ya, bir yeni dünya düşünün
ki artık işçiye gereksinme kalmayacaktır; bir
fabrika düşleyin ki içinde canlı yaratık çalışmıyor; traktörü,
otomobili, kamyonu üreten robotlardır. Bu fabrikada
artık patron-işçi ilişkisi yok; ne toplu sözleşme

ne grev söz konusudur; ücret kavgaları tarihin yaprakları
arasında solmuştur...

Peki, bu durumda emek - sermaye ilişkisi ne olacak?
Bu çelişki üstüne oturtulan kuramlar aşılmayacak mı?
Sömürü edebiyatı geçmişin kitaplığını süslemeyecek mi?

Sanayileşmemiş bir toplumda ve milyonlarca işsiz
ortalıkta dolaştığı bir ülkede bu gibi konuların
tartışılması belki aykırı görünebilir; ama değildir.
İletişim ağının yoğunlaşması bütün dünyayı iç içe
yaşamaya zorluyor; feodalite, kapitalizm, sosyalizm
göstergeleri ülkelerde birbirine dolanıp sarmallaşıyor.

En geri ülkelerin ordularında, bilgisayarlı silahları
kullanma hevesleri boy atarken, çağımızı bütünüyle
kapsayan bir yaklaşımla geleceği düşünmek kaçınılmaz
oluyor.

Peki, gelecek nasıl olacak?

Biçimsel mantığın düşlemlerine kendimizi kaptırırsak,

geleceği şöyle tasarlayabiliriz:

Fabrikalarda milyonlarca robot çalışıyor; fabrika sahiplerinin hiçbir derdi kalmamış; üretimi hızlandırıp yavaşlatmak birer düğmeye basmakla olasıdır.

Ama bu arada halk yığınları ne yapıyor? Sokakları dolduran insanlar nasıl yaşayacak? Fabrikalarda sermaye sahibinin emirlerine göre çalışan robotların ürettikleri mallar kimlere satılacak?

Robotlar dünyasında işsizlikten komaya giren halk yığınları bu gelişimi sessiz ve boynu eğik izleyecekler mi? Ya da robotların çalıştığı dünyadan paylarını isteyecekler mi? Ya bu yığınlar fabrikalara ortak olmak eğilimine kendilerini kaptırırlarsa? Robotlar da fabrikalardaki makinelerin birer parçası veya uzantısı değil midir? Daha doğrusu robotlar da birer makineden başka nedir?

Sanayide yeni gelişmeler, emek - sermaye ilişkisinin

özüne değin bir değışimi gündeme getirmiyor;
ama toplumsal sorunların yeni aşamalarını hayata yansıtıyor.
Nitekim robot çağına girmiş bulunan Japonya'da
sendikacılar işçi-işveren ilişkilerini robotlu
üretim dünyasının gerçeklerine göre değerlendirmeye
bırakmışlardır.

1580'de Danzig'de altı parça kumaşı birden dokuyan
makineyi icat eden kişi, belediye başkanının emriyle
boğdurulmuş. Çünkü bu makinenin bir sürü işçiyi
ve sonuçta aileyi işsiz bırakacağından korkulmuş;
yeni buluşun kullanılmasına 1765'te resmi izin
çıkartılabilmiş.

1580 ile 1765 arasında yaklaşık 200 yıl var. Baskı
makineleri de Türkiye'ye yuvarlak hesap 250 yıl
sonra girebilmiştir. Bilim ve teknolojiye her yeni adımın
zorla ve gecikerek yürürlüğe girmesi, kurulu düzeni
korumaya çalışan tutucuları direnişe itmesi doğaldır.

Robotların endüstri üretimine girmesi de korkulara,
kuşkulara, yanılgılara yol açacaktır.

Ama yasa değışmeyecektir.

Yasa nedir?

Geçmişten geleceğe doğru insanlık değişimine baktığımızda toplumsal ilişkilerin, "daha az sömürüye ve daha çok özgürlüğe" doğru dönüştüğünü görüyoruz; bilim ve teknolojinin ilerlemesi bu yasanın hızlanmasını pompalamıştır.

Geleceğin dünyasında robotlarıyla birlikte fildişi kulesinde yalnızlaşan patronlar görmek aptallıktır. Patronlar da robotlar da üretim ilişkilerinin yasalarına bağlıdırlar ve o yasalardan bağımsızlaşmaları olanaksızdır.

.....

SİZİ İYİ GÖRÜYORUM

Yaşlanmaya başlayan dostlar birbirleriyle karşılaşınca destek atışına girerler:

- Seni iyi gördüm.

- Ben de seni.

Genç iken kimse kimseye "seni iyi gördüm" demez.
Azrail'in yaşam yollarına döşediği mayınlar arasında
dolaşmaya başlayan kuşaklar arasında böyle sözler
geçerlidir. Bakarsın ki adamın gözlerinin feri kaçmış,
beti benzi uçmuş, göbeği boş buğday çuvalı gibi
sarkıyor, göğsü hırıldıyor, ayakta zor duruyor.

Ne diyeceksin?

- Seni iyi gördüm.

- Ben de seni.

Bu numara yalnız kişiler arasında geçerli olmakla
kalmıyor ki, yaşamın neresine baksanız benzeri oyun
sürüyor. Ekonomik gidişatı inceleyen holding profesörü
ne diyecek? Eski çağlarda kötü haber getiren habercinin
kafasını uçururlarmış. Bu kuralın kalıntıları sürüyor.

- Durum nasıl?

- Çok iyi.

Kötü desen kimsenin hoşuna gitmez; bu kez sen kötü olup çıkarsın.

Neme lazım...

Şunu bunu öfkелendireceğine, huyuna suyuna gidersin, yuvarlak laflar söylersin, en budalaca yaklaşım da bellidir:

- Efendim, Fransızların bir özdeyişi vardır; kötümser, yarısına kadar dolu şarap bardağına bakıp "bu bardak yarısına kadar boş" diye tutturan adamdır. Bizim durumumuz iyidir, hatta çok iyidir; 24 Ocak kararlarıyla düze çıkıyoruz.

Ekonomide bu yöntemin yararları sonsuzdur; holding profesörleri böyle yapıyorlar; paraları da cebe atıyorlar.

Ülke darboğazdan geçmiyor mu?

Geçiyor.

Ama kimi gazeteler ve dergileri açıyorum; bir çevre var ki tırlatmış gibi...

Görgüsüzlük, bayağılık, sululuk, savurganlık, şımarıklık gazetelerin, dergilerin sosyete köşelerinden fışkırıyor.

Kerterizini yitirmiş, pusulasını şaşırmış, yelkenleri dağıtmış sarhoş gemiciler gibi fotoğraflara yalpa vuran etkin bir toplum kesiminin varlığını nasıl yorumlayacağız?

- Çok iyi yaptınız hanımefendi...

- Efkar dağıttınız beyefendi...

- Her şey yolundadır ağam...

Bizim toplumun sosyete basınına yansıyan, fısıltı

gazetesini dolduran, halk yığınlarına sergilenen bir
çevresi var ki yaşamlarının yanında ne Dallas dizisi
para eder ne de Flamingo Yolu..

Bunlar bayağı TV dizileridir; ama birer göstergedirler.

İnsan olanın çağımızda nasıl yaşayacağı, eğleneceği,
içeceği, efkar dağıtacağı, yaşamın tadını çıkaracağı
artık belli değil midir? Ruhunun karanlık koridorlarından
bir türlü çıkamayan şaşkınların bayağı yaşantıları hayat mı?

Bu çevreler bizi nasıl görüyor, bilemem; ama açıkça
söyleyeyim:

- Ben sizleri iyi görüyorum.

.....

SORU İLE YANIT BİR BÜTÜNDÜR

Çocuk konuşmasını öğrenirken bıkmadan, usanmadan

soru sormayı sürdürdü:

- Bu ne?

- Cici...

- Bu?

- Teyze...

- Şu?

- Ağaç...

Çevresini tanımak için sorar çocuk; yavaş yavaş dünyayı algılamaktadır. Boy atıp serpilince, okula gidip abece'yi sökünçe çocuğun soruları değişir:

- Metre ne demek?

- Belediyenin anlamı nedir?

- Cumhuriyet neye denir?

Çocuğun soruları çocukluğunun ürünüdür; doğal karşılanır; yetişmesi, öğrenmesi, eğitilmesi için soruları yanıtlanır; çocuğun adanlaşması, sorularla yanıtlanıa bütünleşen bilgi ve bilinç oluşumuyla gerçekleşir.

Ne var ki soru - yanıt ikilisi çocukluğa ilişkin bir süreçte başlayıp bitmez.

İnsanoğlu bütün yaşamı boyunca sorar ve yanıtlar; ya da sormaya ve yanıtlamaya çalışır. Bu diyalektik süreç tükenmez; kuşaktan kuşağa zincirleme sürer gider. İnsanlığın birikimleri sonsuzluğa uzanır. Sorular yanıtlandıkça, yanıtların yaratacağı yeni soruların süreci başlar.

Uygarlık böyle kurulmuştur; böyle sürmektedir. Her soru gerçekte yanıt gibidir. Diyelim ki bir toplantıda konuşuluyor. Voltaire'in adı geçti. Orada bulunanlardan birisi sordu:

- Voltaire de kim?

Çevredekiler az buçuk okumuş yazmışlarsa, sorgucuyu

ayıplarlar. Çünkü biraz mürekkep yalamış herkesin
Voltaire'i tanınası gerekir. Öyleyse Voltaire'i
soran, karşısındakileri sorguya çekmek yerine kendisini
ele vermiştir.

Ortaçağ engizisyon mahkemesi Galile'ye
sormuştu:

-Söyle bakalım Galile; evrenin merkezi dünya
mıdır, yoksa bir başka yıldız mı? Güneş mi dünyanın
çevresinde dönüyor, yoksa dünya mı güneşin çevresinde
deviniyor?

Sorunun içeriği, sorgucunun niteliğini hem tarihe
yazdı hem yobazlığın siciline...

Soru vardır, soranı büyütür; soru vardır, soranı
yalnız küçültmez, alçaltır.

Beş yaşında çocuk bahçedeki bir çiçeğe yumuk
ellerini uzatarak sorabilir:

- Bu ne?

- Çiçek, gül...

Sorunun niteliğiyle çocuğun yaşı, bilgisi ve saflığı arasındaki uyum güzeldir. Ama kazık kadar herifin her sorusuna benzer hoşgörü gösterilebilir mi? Böyle durumlarda kocaman adamların olmadık soruları, ya gelişmemişlik kanıtıdır ya kurnazlık yöntemidir ya da eskilerin "tecahül-ü arifane" dedikleri soydandır. Ne olursa olsun, soruların niteliği, soranın kimlik belgesini oluşturur. Soru sora sora koca adamların ufaldıkları, küçüldükleri, bilgisizliğin karanlığına gömüldükleri ve yok oldukları çok görülmüştür.

Sorunun karşısında yanıt var.

Yanıt var, yanıtlayanı küçültür; yanıt var, yanıtlayanı büyütür, devleştirir.

Kimi zaman soru bir yanıt içerir. Soruyla yanıt

ve yanıtlamayla sorgulama arasındaki bütünleşmede
öyle bir gerçek ortaya çıkar ki kimin sorduğunu kimin
yanıtladığını bilemezsiniz; kim kime ne soruyor,
neden soruyor ve neden sordukça küçülüyor diye düşünürsünüz.

.....

ŞEVKİ ERENCAN'I YÜREĞİMiZE GÖMDÜK...

Mahpushanenin yedi adım boyunda, yedi adım
eninde beton avlusuna iki kapı açılıyordu. Kapının birisinden
Sabahattin Usta çıkıyordu; ötekinden Şevki Usta...

Biri fikir işçisiydi, öteki kol işçisi, Sabahattin
(Eyüboğlu) Şevki'ye (Erencan) saygıyla davranır, adıyla
çağırılmaz, kısaca:

- Usta... diye seslenirdi.

Şevki Erencan, gür bıyıklı, kara kaşlı, yağız tenli,
çıplak başlı, dosdoğru, dimdik, gıllığışsız, akyürekliydi;
can arkadaşımı benim, dostumdu.

Sabahattin Eyüboğlu'nun Şevki'ye karşı duyarlı

saygısının özü, binlerce yılın deneyiminden düşünle
emeğin kaynaşmasından oluşan bilinçti. Şevki Erencan'a
baktığımızda insanla çocuk, ağaçla yaprak, şarapla
tütün, bulutla gök, güneşle gölge bağıntısı birbirini
çağrıştırır; kardeşlik duygusunun duyarlılığı emekçinin
gözlerinde okunurdu. Şevki Usta'ya merhaba demek,
sanki insanlığa merhaba demektir.

Sabahattin Eyüboğlu durup dururken, nedenli nedensiz
bana Şevki Erencan'ı kaç kez göstermiştir:

-Bak işte Usta!..

Kimbilir, belki de Sabahattin, düşün'e dayanan
bilgelikle alınterine dayanan bilgeliğin bir bütün olduğunu
Şevki'nin kimliğinde vurgulamak istiyordu.

Ve yedi adım boyunda, yedi adım eninde beton
avlude iki bilge her sabah merhabalaşıyorlardı.

Sabahattin Eyüboğlu'nu yıllarca önce yitirdik.

Şevki Erenca'nı 8 Aralık 1982 Çarşamba günü Yarımca'dan
aldık. Tütünçiftlik sırtlarında gösterişsiz bir
mezarlığa gömdük.

Kendisini yıllardan beri arayıp soramamıştım.
Dostlarla kararlaştırmıştık; bu pazar görmeye gidecektik;
ölüm haberi geldi. Yakınlarının anlattığına göre
bu yıl 1 Mayıs'ta hastalanmış; kendisini toparlayamamış;
1 Mayıs'tan sonra da bir daha işe gidememiş.

Erimiş mum gibi...

Bizler Şevki'nin yakınları ve dostları bir çukurun
başında toplandık. Her şey bildiğiniz gibi oldu. Cenaze
protokolünü bozan yalnız küçük çocuklardı. Çocuklar
da gelmişlerdi törene; ve daha ölümün ne olduğunu
algılamayan küçük insancıklar koşuşup çığırıyorlar,
anneleri, ablaları sesleniyorlardı:

- Sus yavrum...

Şevki'nin tabutu çukura indirildi. Kazmalar kürekler
çalışmaya başladı. Dostları önce çukura kürediler
toprağı, sonra kalanını üste yığdılar; emekçi arkadaşlar

mezarın baş yanına bir tutam çiçek koydular.

Kürekler kazmalar çalışırken düşünüyordum; benim bildiğim Şevki şimdi dikiliverir:

- Durun ulan! der, zahmet etmeyin, verin şu küreği bakayım bana...

Avuçlarına tükürüp başlar çalışmaya, kendi mezarını kendisi küreyip doldurur.

Yakınları dediler ki:

-Öldükten sonra bedeninin tıp fakültesine verilmesini düşünüyordu; ailenin yaşlıları üzülmessin diye vazgeçti.

Şevki Erencan'ı 1982 aralık ayının soğuk, ama güneşli ve güzel bir gününde yüreğimize gömdük.

Tütünçiftlik'ten İstanbul'a dönerken düşünüyormm:

Kim tanır Türkiye'de Şevki Usta'yı?

Tüm ömrünce alınterinin damlalarını yaşamının
acılı tespihine dizerek çekmiş bu emekçiyi gerçekte herkesin
tanınması gerekir. İnsan değeri, ünle ya da protokolle
ölçülmez; Şevki Erencan'ı Türkiye'nin alnteri tarihinde
anacağız.

.....

ÇOCUKLA YELKOVAN

Çocukluğumda yaşadığım kentin büyük meydan
saatini izlemeye bayılırdım. Bu eski saat kulesinin
kadranındaki yelkovan, dakika sonunda birdenbire atar;
daha başka deyişle 59 saniye durup son saniyede devinirdi .

Durup beklerdim.

Devinimsiz gibi duran koca saatin gerçekte durağan
olmadığını gözlerimle görmek mi isterdim? Yoksa
yelkovanın atışlarından zamanın nasıl attığını saptamaya
mı çalışırdım? Gizemli bir kavramdı zaman;

tanımı güçtü. Zamanla insan arasındaki ilişkilerden
bir şey anlaşılmıyordu. Çevremdeki büyüklerden
çeşitli sözler duyuyordum; sıkıntılı olduklarında ofluyorlar,
pufluyorlar, pathıyorlardı:

- Offf, zaman bir türlü geçmiyor...

Keyifli saatlerinde zamanı unutuyorlar; sonra birdenbire
telaşlanıyorlardı:

- Ayy zaman ne çabuk geçmiş!..

Saat kulesindeki kocaman yelkovan hep eşit aralıklarla
atıyordu; ama kocaman adamlar zamanın bazen
çabuk aktığını, bazen durduğunu söylüyorlardı.
Hangisi doğruyu vurguluyordu? Kentin kocaman saat
kulesindeki akreple yelkovan mı? Yoksa çevremdeki
büyükler mi?

Zaman saatlere ve insanlara göre değişiyor muydu?
Eski kulenin yelkovanı dile gelseydi, belki kendisini

savunurdu; ama yelkovan sessizdi; akrep konuşamazdı.

Akrep zaten yelkovandan ayırdı; ağırbaşlıydı; yerinden kımıldadığını göremiyordum. Yelkovanı bazen yakalamak olasıydı; bazen de sabrım tükeniyor, çevremdeki bir başka olayla ilgileniyordum; ve gözlerimi kaydırdığımda yelkovanın yerini değiştirmiş olduğunu görünce bozuluyordum. Eski saat kulesinin işlemeli kadranında yelkovanı izlemek; zamanla aramda bir oyundu.

Yakalamak istiyordum zamanı.

Aradan uzun yıllar geçti.

Bilmem ki çocukluğumda bir süre yaşadığım kentin eski saat kulesindeki akreple yelkovan zaman çemberinde bostan kuyusunun beygiri gibi yine döneniyorlar mı? Yoksa eskiiyip işe yaramaz mı oldular? Kuyunun suyu bitti mi? Gözleri bağlı at öldü mü? Bostanı parselleyip sattılar mı? Sebzelerin yetiştiği ve taze toprak kokusunun yükseldiği yerlere beton apartmanlar mı dikildi?

Hangi şehre ve ülkeye gitsem, çocukluğumun bir kesitini yaşadığım o eski kentteki saatin çalıştığını hep düşünmüşümdür. Zaman duygusunu o eski saatin kocaman yelkovanı bilincime yazmış.

Oysa zamanı yakalamaya çalışan çocukluk enayiliğinin bir ömür boyu sürdüğünü sonradan anladım.

- Geç kalıyorum...

- Vakit kalmadı...

- Zamanım yok...

Niçin? Neye yetişmek için? Sen durdukça duran, sen yürüdükçe yürüyen, sen koştukça koşan; hem senin dışında hem senin içinde yaşayan zamana karşı çaresiz değil misin?

O çocukluk kentinin eski saat kulesindeki akreple

yelkovan aradan geçen yıllar boyunca hep alıştılsa,
kendi pabuçlarını dama atmak için ırpındılar demektir.
Zaman, akrebi ve yelkovanı da sildi. Artık
akreple yelkovan yok; saatlerin kadranında kırmızı
ışıklı sayılar birbiri ardına yanıp sönerek zaman
bildiriyorlar; dakikaları aşarak saniyeleri de vurguluyorlar.

Geçenlerde böyle bir saatin karşısında düşündüm:
Dakikanın nasıl geçtiğini anlamak için beklemeye gerek
yoktu; saniyelerin nasıl aktığını kırmızı sayılar sinir
bozucu, korkutucu, ürkütücü alarm işaretleri gibi
veriyorlardı.

Zamanı yakalamak için eski saat kulesinin karşısında
dikilip duran ocuk meğer boşuna beklemiş. Eskiden
kıpırdamayan yelkovanlar, şimdi kırmızı alarm
işaretleri gibi yanıp sönen saniyelere dönüştüler; büyüyüp
yaşlanan çocuğu kovalıyorlar.

.....

SIRASI MI?

Dostum terzi Rıfkı, her zaman tam daktilomun

başına oturup yazıya başlayacağım dakika telefon eder.

Yine öyle oldu.

- Nasılsın?

- İyiyim.

- Filanca'nın yazısını bugün okudun mu?

- Okudum.

- Ne dersin?

- Saçmalamış...

- Bir şey yazacak mısın?

- Boşver yahu; adam bunadı artık; zırvalıyor,
yanıt vermeye değer mi?

Telefonu kapadıktan sonra düşündüm.

Köşe yazarlığı; yergi, eleştiri, vurgulama için birebirdir.

Kişilerle uğraşmaktan hoşlanmam; ama kimi zaman da bir kişinin kişiliğini yermek ya da kınamak gerekiyor. Ne var ki eleştirilecek ya da yerilecek kişi (sözgelimi) devletin bir koltuğunda oturmaktadır; yasalarla donanmış, zırhlanmış, kalemini biraz oynattın mı...

- Buyur mahkemeye!

- Neden?

- Ceza Kanunu madde 159...

- Ne ilgisi var?

- Bal gibi var.

Geçmişteki otuz yıl bu yüzden mahkemelere taşınmakla geçti. Sonunda beraat etsen de çile çekiyorsun. Zaten iktidar koltuklarında oturanlar da ellerindeki yetkileri Damokles'in kılıcı gibi yazarın başının üstünde sallandırıyorlar.

- En iyisi bu kişiler iktidar koltuğundan düştüler
mi canlarına okumak değil mi?

Ama bu kez de bir başka kaygı başlıyor:

- Yahu, düşmüş adama vurulur mu?

Vurulmaz.

Gerçekten hazret iktidar koltuğundan eşekten düşmüş
karpuz gibi yuvarlanmıştır. Nesini yazacaksın?
Elinde yetki varken her tür kötülüğü, şeytanlığı, rezilliği
yapan mel'un, artık zavallılaşmıştır. Köprülerin
altından çok su geçmiş, bu kez iktidar koltuklarına
başka birileri oturmuştur. Düşenlerle uğraşmak kabadayılığa
sığar mı?

Peki ne yapmalı?

Bu herifin ne mel'un bir kişi olduğunu ne zaman,
nasıl anlatmalı derken adam ölüverir.

Cenaze törenleri, çiçekleri, çelenkleri, namazları,
niyazları, ilanları, yazıları...

Hoca sorar:

- Merhumu nasıl bilirsiniz?

- İyi biliriz.

Sorarsın kendi kendine yitip gitmiş olanı düşünerek:

- Ulan, bu ne yalan dolan? Oturup şu adamın
ne mal olduğunu yazsam mı?

- Aman sakın ha!...

- Neden?..

Ölüler hayırla anılır dinimizde...

Kimisi ihtiyarlar; bir ayağı çukurdadır, vurmak
ayıp sayılır; kimisi koltuktan düşmüştür, boynu bükülmüştür,
vurmak ayıp sayılır; kimisi ölür, kördür
ama badem gözlü olur, vurmak ayıp sayılır.
Peki, biz bu adamların ne mal olduklarını kamuoyuna
ne zaman açıklayacağız?

.....

TANRIÇA PAZARLAMASI...

Bir zamanların "seks tanrıçası" Brigitte Bardot,
günü doldurunca beyazperdeden ayrılmış; Fransa'nın
Akdeniz kıyılarında yüksek duvarlarla çevrili villasında
yaşamaya başlamıştı.

Ne var ki sinema tanrıçalarının yakasını gazeteciler
ömrü billah bırakmazlar. Bulvar basınının foto
"muhabirleri kadıncağızın görkemli konutunun çevresinde
pusu kurmuşlar, eski yıldızı tuzağa düşürmeye
çalışmışlardı. Bardot'nun çırılçıplak güneşlenirken
resimlerini de yayımladılar:

- Brigitte Bardot'nun göğüsleri sarktı, yüzü buruştu;
ne oldum dememeli, ne olacağım demeli...

Sıradan insan için doğal bir şey, sinemanın yarattığı
tanrıçalarda yadırganır. Yaşlanmak istemeyen
seks tanrıçası için bir yol vardır: Kendi kendini öldürmek.

Zavallı Marilyn Monroe öyle yaptı.

Ve hep genç kaldı.

Brigitte Bardot 47 yaşına girmiş ve gazetecilere
bir demeç vererek demiş ki:

"-Şimdiye dek üç kez evlendim. Bu da bana
büyük bir ders oldu. Çünkü erkekler beni hep yanlış
tanıdı; hepsi beni bir tanrıça gibi gördü."

Gerçek sinemada; sanatçı çeşitli rollere çıkar, türlü
kılıklara girer, her senaryoda bir başka kişiyi oynar.
Kapitalist dünyanın "Holivut pazarlaması"nda ise bir

kişinin ömür boyu hep aynı kimlikte oynatılması kimi zaman büyük iş yapar. Marilyn Monroe bu tür pazarlamaya güzel bir örnektir; Brigitte Bardot ikinci büyük örnektir. İzleyicinin gözünde ve ruhunda bir mitos geliştirilir ve yaşam bu mitosun çelişkili ikileminde sürmeye başlar. Brigitte Bardot dendiğinde akla ne gelir? Her dakikası cinselliğe dönük, her saati erkek-kadın ilişkisiyle dolu bir kadın...

Acaba Bardot öyle midir?

Sanat gücünden yoksun olan kimi oyuncular, patronların elinde bir pazarlama aracı gibi piyasaya sürülüyorlar. Yıllar süren propaganda yatırımıyla oluşturulan mitosun kahramanı milyonların sevgilisidir.

Peki, "seks tanrıçası" ya normal bir kadınsa? Beyaz perdedeki kimliğiyle gerçekteki kimliği birbirine denk düşmeyen kadıncağız, çifte kimlik arasında kalacaktır. Hangisidir hayatın gerçeği?

Yalnız stüdyodaki çekimde değil, toplumsal yaşamın her kesitinde mitosuna uygun davranışlara zorlanmak

ne demektir?

Sıradan insana tanrıça gerekiyorsa ve tanrıçanın pazarlaması için büyük sermaye yatırımlarına gerek varsa; yaratılan kişi tanrıça değil bir kukladır.

20'inci yüzyılda tanrı ya da tanrıçaların pazarlanması gittikçe daha yaygın bir nitelik kazanıyor. Rudolf Valentino'dan başlayarak erkek pazarlaması da söz konusudur. Çağımızda iletişimin yoğunlaşması işleri kolaylaştırıyor. Beyaz perde alanından politikaya dek her yanda perde ardındaki güçlerin kuklaları milyonların karşısına özel kimlikle çıkarılıyor. Kadın olsun, erkek olsun çifte kimlikli bir dizi aktör, politikacı, lider ortalıkta cirit atıyor.

Zavallı Brigitte Bardot'nun aklı 47 yaşında mı başına gelecekti:

"-Erkekler beni hep yanlış tanıdı..."

Geç kalmış sayılmaz Bardot; çifte kimliğinden sıyrılıp
kendisi gibi olmak için Doğulu şairin söylediğini
bellesin:

"Ya olduğun gibi görün...

Ya görüldüğün gibi ol..."

.....

DUYARLI... DUYGULU...

Duygulu insan vardır...

Duygulu makine yoktur.

Ama duyarlı makineden, hayvandan, insandan söz
açılabilir.

Uzak ufukları tararken bilmem kaç kilometrelik
alan içinde bir minik serçenin kanat çırpışını saptayan
dev radar ne kadar duyarlıdır!.. İnsan bedenindeki

kılcal damarların içini bile görebilen aygıtın duyarlılığı
ne büyüktür! İnsan kulağının duyamadığı ses
titreşimlerini saptayan duyarlı makinelerin üretildiği
bir dünyada yaşıyoruz. Elektronik çağı duyarlı makineler
aşamasıdır. Siberetik; makineleri neredeyse canlının
duyarlık düzeyine eriştirecektir.

Ormanın derinliklerindeki çalının dibinde kuşkuyla
bekleyen tavşanı taa uzaklardan sezebilen av köpeğinin
duyarlığı insanca değil, hayvancadır. Gecenin karanlığında
yürüyen sırtlanın duyarlığı hiçbir insanda
bulunamaz.

İnsanca duyarlık ayrı şey.

Öyle bir şey ki insanca duyarlık duygulu bir insanda
olmayabilir.

Büyük tarihsel savaşlarda yüzbinlerce kişinin ölüm
kalım yazgısını biçimlendiren komutanlardan çoğunun

özel yaşamlarında duygulu oldukları saptanmıştır.

Ne var ki bir asker, emriyle ölüme atılacağı başkomutanın duygulu değil, duyarlı kişi olması için dua etmelidir. Çünkü "büyük komutan" düşmanın ne yapmak istediğini yalnız aklıyla değil, sezgilerinin radarlarıyla da kavrayabilendir.

Aklın sınırını aşan alanlarda duygulu olmak çoğu zaman işe yaramaz; duyarlılık geçerlidir.

Meyhanenin köşesindeki masada rakı şişesinin dibini bulan sarhoş...

Sigara dumanında yankılanan arabesk müzik sarhoşun içini cızlatır. Duygularının alacalı kuyusunda derviş gibi döner de döner sarhoş; öyle bir sarmaldır ki bu, içer duygulanırsın, duygulanır içersin.

Ama duyarlı mısın?

Sarhoş, ğu zaman karşıındakini bezdirir; çünkü
o sıra kimseyle iletişim kuramaz. Alkol kubbelerinde
ın ın öten sesini güzel sanır. Duyguludur da karşıındakinin
duygularını ölçecek kadar duyarlı değildir.

Yeşilçam'ın sulu ve kanlı melodramlarını izledikçe
duygulanıp hüngür hüngür ağlayan kişi de duyguludur.
Salya sümük mendiline sarıldıka kaba senaryoların
trajik küllerini yalayıp yutar. Ne var ki Yeşilçam
duygululuğuna kendini kaptırmış yığınların duyarlılıkları
ne ölçüdedir?

Duygululuk bir erdem.

Ama duyarsız duygululuk erdem midir?

Duygulu insan çoğu kez kendine dönüktür.

Duyarlı karşıındakine...

"Bencilik"ten ve "bencillik"ten uzaklaşmak için
duyarlılıkla duygululuğu bütünleştirmek gerekiyor. İnsanlar
arası sevgi, iletişim sorunudur. Sevip duygulanmak
güzeldir; ama kendine dönük duygululuk, sevginin
kaçınılmaz gereği olan iletişimden kişiyi yoksun
bırakır.

Ne makinenin duyarlığı ne bencilliğın duygululuğu.
İnsanca sevginin insanlar arasında gerçekleşmesi
için duyarlı duygulara gerek var.

.....

YAŞAR KEMAL'İN CANINA OKUYACAĞIM

Yaşar Kemal'e Mondial del Duca ödülü Paris'te
törenle verildi.

Hürriyet gazetesi, olayı sekiz sütun manşetten göstermek
gibi güzel bir iş yaptı. Televizyonumuz (ne şaşılması
şey!...) haberi kamuoyuna duyurdu.

Yaşar Kemal'i ödüllendiren jürinin üçte ikisi Fransız

Akademisi üyelerinden oluşuyor. Fransız Akademisi, tutucu (muhafazakar) bir kurumdur. Del Duca jürisinin üyeleri arasında Maurice Schuman, Edgare Faure gibi politikacılar da vardır. Edgare Faure, General de Gaulle döneminde Pompidou'nun kabinesinde bakanlık yapmıştır. Maurice Schuman ise Chaban Delmas hükümetinde Dışişleri Bakanlığı'nı üstlenmiştir.

Bizim öküz altında buzağı arayanlarımız şunu bilsinler ki Yaşar Kemal'e ödül verenlerin çoğunluğu Fransız burjuvasının politika ve kültürünü simgeleyen kişilerdir. Böyle bir kurulun bizim Yaşar'a ödül vermesi ne demek?

Yaşar Kemal'in ödül almasına çok sevindim.

Üstelik keyiflendim.

Bu Yaşar Kemal, Adana'da ortaokulda benimle aynı sınıfta okuduğunu söyleyip ötekine berikine övünür, durur; şimdi ben de Mondial del Duca ödülünü almış gibi şişiniyorum.

Hem Yaşar Kemal köylüdür; Türkiye'de köyü, köylüyü, "köy romanları"nı kınayıp yererek burjuva

kültürünün fiyakasını yapmak isteyenler de eksik değildir.

Bizim Yaşar Kemal'e Fransız burjuvasının verdiği
değerin anlam ve önemi de böylece başkalaşıyor.

Bizim burjuvamız görgüsüzdür.

Sanayi devrimini gerçekleştiremeyen toplumda
burjuvanın görgüsüzlüğü doğaldır. Batı burjuvası sanatını
ve kültürünü üretmiş; endüstri devriminin koşullarını
yaratmış; siyasal demokrasinin temellerini atmıştır;
Batı şimdi ekonomik demokrasiye geçişin gebeliğini
yaşamaktadır.

Bizde ise parababalarının beslediği kimileri, hem
Batılılık taslamakta hem de sanatçımıza, emekçimize,
işçimize, sendikacımıza durmadan sövmektedir.

Sinemada, şiirde, romanda ya da sanatın öteki
dallarında Türkiye'de parlayan kişilere karşı bizim egemen
çevrelerimizde düşmanlığın ağzı köpürüyor; buna
karşılık Batı'da bizim yerin dibine batırdığımız sanatçıları

göklere çıkarıyorlar.

Peki, ne yapacağız?

Bizim parababalarının ne yapacaklarını bilemem;
ama ben ne yapacağımı biliyorum. Hele Göğceli (Adana'da
Yaşar Kemal'i böyle de çağırırlar) bir gelsin;
bizim gazeteye adımını attığında yakalayıp koca gövdesini
silkeleyeceğim:

- Ulan, Anadolu'nun tezekli köyünden çıkmışsın;
deli danalar gibi oradan oraya dolanmışsın; arzuhalcilik,
su bekçiliği, kunduracı çıraklığı yapmışsın;
şimdi Mitterrand'ın özel konuğu olup Fransa'ya gidersin;
Fransız Akademisi'nin "Saygıdeğer" üyelerinden
ödül alırsın, üstelik Türkiye'de "Sakıncalı Yazarlar
Sendikası"na üyesin. Başımıza bela mısın ulan? Sende
hiç "memleket, millet sevgisi" yok mu? Niye köylüyken
köylülüğünü bilmedin, yerinde oturmadın?
Yoksa Nobel ödülünü de alıp tepemize mi çıkacaksın?

Hele gelsin Yaşar Kemal, görür gününü...

.....

GECELER VE GÜNDÜZLER

Yıl 1956.

Dolmuş adında bir mizah dergisi yönetiyordum.

O dönemin bütün hızlı yazarları ve karikatürcüleri dergide çalışıyorlardı. Böyle bir derginin siyasal, toplumsal yergiler toplaması doğal değil midir?

Doğaldır.

Ne var ki bu yergilere öfkelenen siyasal iktidar kağıdımızı kesti. O yıllarda İzmit Fabrikası Ankara'nın buyruklarına göre dergilere ve gazetelere kağıt veriyordu.

Bu işlerde yetkili bakan da Emin Kalafat'tı.

Kalkıp Ankara'ya gittim; bakanla görüşmek için özel kaleme başvurdum. Görüşme dileğim gerçekleşti, belirli saatte Emin Kalafat'ın yanına girdim.

Bakan gözlüklerinin ardından beni süzüyordu.

Derdimi anlattım; bize her ay "tahsis edilen" kağıdı
kestiklerini söyledim.

Kalafat:

"-Siz" dedi, "Nasıl bir politika izliyorsunuz?

Muhalif misiniz. muvafık mısınız?"

Şaşırdım:

"-Biz" dedim, "tarafsızız."

Emin Kalafat alaylı bir gülücükle bana baktı, yine sordu:

"-Az mı tarafsızsınız, çok mu tarafsızsınız"

Alay ediyordu.

Anlamaz göründüm.

"-Biz mizah dergisiyiz, böyle bir yayın organının
işlevi eleştiridir, yergidir."

Konuşma bitmişti.

Kağıt vermediler bizim dergiye, karaborsadan almaya başladık; hem kağıt pahalıya geliyordu hem de yasa dışına çıkıyorduk.

1957 seçimlerini bir burun farkıyla Adnan Menderes kazanmıştı. Ama nasıl? Adnan Bey'in sonradan söylediği bir söz seçim akşamındaki ruhsal durumunu açıklar. Menderes demişti ki:

"-Allah bir daha bana o geceyi yaşatmasın."

Adnan Menderes'in yitireceği bir seçim değil miydi? Ancak kimi zaman insanoğlu mantığını yitiriyor; iktidar hırsı kişinin sağduyusunu kör ve sağır ediyor.

Seçim bitmişti; Dolmuş'ta "muhalafetimizi" sürdürüyorduk. Her hafta kapak konusu Adnan Menderes'ti. Ne var ki dergiye piyasaya çıkaramıyorduk. Biz, dergileri dağıtıma vermeden polis basımevinden alıp gidiyordu. Bir, iki, üç... Baktım ki iş yürümeyecek;

İstanbul Basın Savcısı Hicabi Dinç'e başvurdum.

O zaman Adliye Sirkeci'deki Büyük Postane binasındaydı.

Savcıya dedim ki:

"-Eğer bu hafta da toplatacaksanız, dergiyi çıkarmayalım."

Hicabi Dinç anlayışlı bir tutumla beni dinledi;

sonra dostça bir yaklaşımla:

"-Bak, İlhan Selçuk" dedi, "Sen akıllı bir delikanlıya

benziyorsun. Seçim bitti. Kazanan kazandı.

Artık bir süre 'Beyefendi'nin karikatürünü yayımlamayın."

O ses şimdi bile kulağımda yankılanıyor:

"-Beyefendi'nin karikatürünü yayımlamayın."

Hicabi Dinç'in odasından çıktım. Kapıdaki levhaya

bir göz attım: Siyah üzerine sarı yaldızla "İstanbul

Basın Savcısı" diye yazıyordu.

Kendi kendime düşündüm:

-Neden Hukuk Fakóltesi'nde okumuştum?

Hicabi Dinç ile Emin Kalafat ne oldular? Bilmiyorum.

"Beyefendi"nin (Adnan Bey'in) başına geleni biliyorum. Adamcağız keşke 1957 seçimlerini yitirseymiş de kurtulsaymış.

Çünkü "Allah bana bir daha o geceyi yaşatmasın" dediğı geceden bin beter geceler yaşadı.

.....

NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Bu yıl Nobel Edebiyat Ödülü, Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Marquez'e verildi. İsveç Akademisi açıklamasında yazarın şu niteliklerini vurgulamış:

-Gerçek ile gerçeküstüyü, bir anakaranın yaşamını ve çelişkilerini yansıtan, zengin bir düş dünyasında birleştiren roman ve öykülerinden ötürü ödüle hak

kazanmıştır.

Marquez 54 yaşındaymış; yaşamının büyük bölümü sürgünde geçmiş; önce Paris'te, İşpanya'da, sonra Meksika'da yaşamış, BBC'nin yorumuna göre yazar, "siyasal konularla yakından ilgilendiği, dikta yönetimlerine karşı olduğu için Kolombiya baskı yönetiminin kendisini tutuklamasından çekiniyor"muş.

Türk okuru Marquez'i çok iyi tanıyor; çevirileri elden ele dolaşıyor.

1967 yılında Guatemalalı romancı Miguel Angel Asturias, 1971'de şilili ozan Pablo Neruda, Nobel Edebiyat dl'n almışlardı. Marquez, dl kazanan nc Güney Amerikalı edebiyatçı oluyor.

İlginç bir rastlantı sayılabilir mi? Bilemem;  sanatçı da kendi ülkelerindeki baskı yönetimlerince dışlanmış kişilerdir. Üçü de sürgünlerde yaşamışlardır.

Asturias'ın "Sayın Başkan" adlı yapıtında diktanın acı gerçekleri yansıtılır. Marquez de "Başkan Babamızın

Sonbaharı"nı yazmıştır. Güney Amerika'daki askeri başkanlık düzenlerinin ürünleridir bunlar. Üç sanatçı da Yankee'lerin kompradorlarla birlikte yoksul halkı nasıl sömürdüklerini anlatmışlardır. Güney Amerika'da geçerli vahşi kapitalizmin maskesini sanatın gizemli elleriyle indirmişlerdir.

Şili, Kolombiya, Guatemala; bakır, kahve, pamuk üzerine dayalı tek ürünlü ekonomileriyle tipik birer Güney Amerika toplumdurlar. Buralarda yoksullukla zenginlik çelişkisi alabildiğine vurgulanır ve Amerikan kökenli askeri darbeler birbirini izler.

Sözün burasında kişinin aklına şöyle bir soru gelebilir: Acaba Nobel Edebiyat Ödülü niçin Asturias, Neruda, Marquez gibi adamlara veriliyor? Nobel jürisi komünistlerden mi oluşuyor? Yoksa işin içinde bir başka bit yeniği mi var?

Nobel Edebiyat Ödülü'nün kimi zaman Churchill gibi savaşçılığıyla ün yapmış bir politikacıya verilmesi çoğu kişiyi şaşırtmıştır. Yine Nobel Barış Ödülü'nün bütün dünyada "İnsan Kasabı" diye anılan İsrail

Başbakanı Menahem Begin'e verilmesi tepki yaratmıştır.

Gerçi Begin bu ödülü Camp David anlaşmasını imzaladığı için Enver Sedat'la paylaşmıştır; ama ne olursa olsun seçimin doğru olduğu söylenemez.

Nobel ödülleri üstüne çok eleştiri yazısı yazılmış; kitaplar yayımlanmıştır. Bütün bunlara karşın Nobel Ödülü'nü alan kişi tüm dünyada tanınır, bilinir. Şimdi yeryüzünde çoğu kişi Kolombiya'yı kimin yönettiğini bilmez de "Marquez" dediniz mi hemen yanıtlar:

- Haaa, şu Nobel'i kazanan yazar değil mi?

Yeryüzünde halklar, uluslar, ülkeler böyle tanınır; sevilir; onurlanır.

Biz Türkiye'den baktığımızda Marquez'in Kolombiya'ya, Astruias'ın Guatemala'ya, Neruda'nın Şili'ye kötülük etmiş birer "vatan haini" oldukları aklımızın ucundan geçmez; oysa bunlar kendi yönetimlerince sevilmeyen, dışlanan, horlanan, işkenceden geçirilen insanlardır.

Ne yapalım ki yazarın gücü, baskı yönetimlerinin
çağdışı politikalarını aşıyor.

Batı dünyasının liberal burjuvası da az gelişmiş
ülkelerin, tu kaka ettikleri sanatçıları bağrına basıp
ödüllendiriyor.

.....

BİR ÇEVİRMEN OLSAM

Padişah 5'inci Mehmet Reşat, Meşrutiyet ilkelerine
özenle saygı göstermiş bir sultandı. Paytak yürüyüşü,
şişman gövdesi, sarkık bıyıkları, beyaz sakalıyla
sevimli ve kalender bir görünüşü vardı. İttihat ve
Terakki iktidarının sultanı, tüm ömründe bir tek gazeteciyle
konuşmuş.

Saray Başmabeyincisi Lütfi Simavi Bey'in anlattıklarına
bakılırsa "melek gibi bir ihtiyar"mış Sultan
Reşat; çevresine karşı çok iyi davranırmış, kimi zaman
"bir padişaha yakışmayacak kadar alçakgönüllüymüş."

Yaşamında konuştuğu tek gazeteci bir İngilizmiş.

Sultan ile gazeteci arasında çevirmenliği Başmabeyinci

Lütfi Simavi Bey yapmış.

Konuşma sırasında İngiliz gazeteci padişahın düşkün

durumuna bakarak Lütfi Simavi Bey'e demiş ki:

"-Doğrusu Haşmetli Sultan'ın bu kadar ihtiyar

olduğunu bilmiyordum..."

Mehmet Reşat meraklanmış:

"-Ne diyor?"

Çevirmen ne desin:

"-Sizi umduğundan genç bulduğunu söylüyor

efendimiz."

Sultan İngilize bakmış:

"-Çok şükür bu kefere gibi çökmüş değilim."

Lütfi Simavi bu kez konuşmayı ilgiyle izleyen İngiliz gazeteciye dönmüş:

"-Sultan sizin kadar genç olmadığını, devlet işlerinden yıprandığını söylüyor."

Çevirmenlik bir sanattır.

Kimi yabancı ülkelerin üniversitelerinde çeviri kürsüleri vardır. Bir dilden bir dile roman, öykü, deneme aktarmak kolay mı? Şiirde çeviri ise olanaksız sayılabilir. Bir dilde söylenen şiir bir başka dile çevrilince bir başka şiir olur.

Osmanlıcadan Türkçeye çeviriler de son yıllarda çoğaldı. Sayın Sadık Deniz'in "Bugünün Diliyle Divan Şiiri" adında 480 sayfalık bir yapıtı var. İşte oradan seçtiğim Nabi'den bir dörtlük:

Ayb-ı fukara eder alal-fevr zuhur

Mestur kalır hayli zaman ayb-ı kibar

Pinhan olamaz az ise de, bahye-i keş

Puşide kalır hezar çak-i destar

Sadık Deniz, Nabi'yi şöyle Türkçeleştirmiş:

Yoksulun ayıbı hemen çıkar ortaya

Örtülü kalır uzun süre ayıbı kibarın

Saklanamaz az olsa da pabuçtaki yırtık

Binlerce yırtığı saklı kalır sarığın.

Diplomaside, edebiyatta, alım-satım işlerindeki çevirinin

dışında bir de günlük yaşamda çeviri sanatı

var. Bu çeviri dilden dile değil aynı dilde gereklidir.

Sözgeleş iki kalıplı kıyafetli dost sokakta karşılaşıyor:

- Ooooo beyefendi, bu ne güzel tesadüf...

- Vaay, efendim saygılar...

Konuşma böyle başlıyor; ama acaba söylenen sözler gerçek düşünceleri yansıtıyor mu? Kimbilir, belki de bu iki kişi içten içe şöyle düşünüyorlar:

- Ulan namussuz alçak, bugün seni gördüm; artık işlerim ters gidecek demektir.

- Vaaay eşek herif nereden çıktın karşıma?

Bir çevirmen olsa da aynı dilden konuşmaları gerçek anlamlarına dönüştürse, toplumsal yaşam altüst olur; insanlar birbirine girer.

.....

LORCAN'IN BALKONU

1939 nisanında İspanya Meclisi'nde durum:

SAĞCI PARTİLER:

C.E.A.L. (Özerk Sağcı İspanyol)

Konfederasyonu ... 86

Renovaciton Espanola ... 11

Gelenekçiler ... 8

Katalan Birlik Partisi ... 12

Agraryenler (Tarımcılar) ... 13

Bağımsız Monarşistler ... 2

Milliyetçiler ... 1

Sağcı Bağımsızlar ... 9

MERKEZ PARTİLERİ

Muhafazakar Cumhuriyetçiler ... 3

Radikaller ... 6

İlericiler ... 6

Portella Valadares Merkez Partisi ... 14

Liberal Demokratlar ... 1

Federalistler ... 1

SOLCU PARTİLER:

Cumhuriyetçi Birlik ... 37

Cumhuriyetçi Sol ... 80

Sosyalistler ... 90

Katalan Solu ... 38

Sendikalistler ... 2

Komünistler ... 16

Bağımsız Solcular ... 8

Bask Milliyetçileri ... 9

1982 ekiminde İspanya Meclisi'nde durum:

PSOE (İspanyol Sosyalist İşçi Partisi) ... 201

Halkçı Birlik ... 105

UCD (Demokratik Merkez Birliği) ... 11

CIU (Katalanya Birlik Partisi) ... 12

PNV (Ulusal Bask Partisi) ... 8

PCE (İspanya Komünist Partisi) ... 5

UCD-AP (Baskçılar Koalisyonu) ... 2

CDS (Demokratik ve Sosyal Merkez Birliği ... 2

HB (Basklı, Ayrılıkçı Radikaller) ... 2

Euskadibo Eskerra (Bask Solu) ... 1

ERC (Esquearra Republicana Catalana) ... 1

Her iki tablo üzerinde uzun uzun düşünmelidir
insan olan kişi...

1939'da (İç Savaş'tan sonra) İspanya'nın dökümü şöyleydi:

Beş yüz bin ev yerle bir edilmiş, 2 milyon mahkum,
183 kent yıkılmış, 500 bin sürgün, 1 milyon ölü...

Ve 40 yıllık Franco diktası...

40 yıllık faşizim.

Ne işe yaradı?

Federico Garcia Lorca, İspanya'nın ve insanlığın büyük şairidir. Faşistler, Lorca'yı (hiçbir siyasal eyleme girmemesine karşın) 1936'da kurşuna dizdiler.

Lorca'nın "Hoşçakalın" adlı şiirini A. Kadir ile Afşar Timuçin Türkçeye çevirdiler:

Ölürsem

Açık bırakın balkonu.

Çocuk portakal yer.

(Balkonumdan görürüm onu.)

Orakçı ekin biçer.

(Balkonumdan duyarım onu.)

Ölürsem

Açık bırakın balkonu.

Açıktır Lorca'nın balkonu; görüyor portakal yiyen
çocuğu, duyuyor ekin biçen rençberi ve 1982 seçimlerinde
halkın uğultusunu...

.....

VİRGÜLLERİN ÇOKLUĞUNA ALDANMAYIN

Herkes yaşamında özlediğı şeyleri görmek ister.
Kimisi büyüyen kızına bakıp dua eder:

- Mürüvvetini görmeden ölmeyeyim.

"An" ile "süreç" arasındaki bağıntının kördüğümünden
doğan bir yanılgıdır bu yaklaşım...

Çünkü anaya babaya çok parlak gelen gümüş telli,
beyaz duvaklı düğünden sonra karı-kocanın derin mutsuzluğa
yuvarlanması da olası değil midir? O sırada
ana ya da baba dünyadan ayrılıp evrene karışmışsa
kime ne? Bilinçsizlikle yaşayan kişi çocuğun
"mürüvvetini" görmüştür ya; bu ona yeter.

Gerçekte "bencil" bir yaklaşımdır "mürüvvet"
özlemi; "benci" felsefenin mantığından doğar.

Eski masallarda ya da Holivut filmlerindeki "mutlu
son"larla törpülenip körleştirilmiş insan mantığı,
evrenin sonsuz süreçlerden oluştuğunu unuttur.

Gerçekçi ozan ne demiş:

"Ayrılık yaklaşıyor her gün biraz daha

güzelim, dünya elveda,

ve merhaba

kainat."

İnsan kısacık yaşamında her şeyi göremez; ama
bakmak ile görmek, görmek ile anlamak, anlamak ile
algılamak arasında, ayrımları öğrenebilir.

Bu öğrenimle başlar mutluluk...

"Öptü beni: -Bunlar kainat gibi gerçek
dudaklardır" dedi.

-Bu ıtır senin icadın değil, saçlarından uçan bahardır
dedi.

"İster gökyüzünde seyret, ister gözlerimde:
Körler onları görmese de, yıldızlar vardır. "- dedi."

İnsan kısacık yaşamında çok şeyi göremez; ama
her şeyi anlayıp algılayabilir.

Fransız Devrimi'ni kim gördü?

O devrimin içinde yaşayan kuşaklar mı?

Sanmıyorum.

Yaşanan an ile süreç; doğru ile gerçek arasındaki
çizgiyi de içerir. An'ı yaşarken sürecin bilincindeysen
gerçekten yaşıyorsun demektir; gerçeği bilip
de doğruyu seçersen, tam anlamında insansın demektir.

Bu, mutluluğun da tanımıdır.

Namık Kemal, ulus için özlediği mutluluğu görmeden
ölürse mezar taşına "Vatan mahzun, ben
mahzun" diye yazılmasını istemişti. Oysa insanlığın
akışıyla insanın yaşam süreci arasında ayrım vardır.
Kimi insan, mutluluğu sandığa ya da kasaya kilitleyip
saklanacak bir şey sanır. Olur mu öyle şey? İnsan
dakika dakika, saat saat, gün gün yaşar; mutluluk
ya da mutsuzluk saydığımız sürelerin yelkovanı
durmadan döner.

Zaman bir noktada durdurulabilseydi o noktada
mutlu olanların tümü sonsuzluğa dek mutlu ve mutsuz
olanların tümü sonsuzluğa dek mutsuz olacaktı.

İyi ki böyle bir noktalama olanaksızdır.

Görmek...

Ama neyi görmek?

Eğer insanın görüşü kısacık ömür sürecinin ötesindeki ufukları da kapsıyorsa, o insan her şeyi görüyor demektir. Böyle bir görüş, insanlığın ve Türkiye'nin geleceğini görmekle eş anlamlıdır ve yaşam-ötesi bir değer taşır.

Namık Kemal'in yaklaşımı ise yurtseverlik özlemiyle içine düşülmüş bir yanılgıdır.

Kimse insanın, ülkenin, toplumun geleceğine nokta koyamaz; bu bağlamda virgüllerin çokluğuna bakıp mutsuzluğa kapılmak ise çağdaş insana yakışmaz.

.....

ABDÜLHAK HAMİT BEY DEVRİMLERİ DÜŞÜNEBİLİR MİYDİ?

Okul sıralarında Namık Kemal nasıl tanıtılır? Liseyi bitirmiş bir yurttaşa sorun:

- Namık Kemal kimdir?

- "Vatan ve hürriyet" şairidir.

Az çok mürekkep yalamış ya da özellikle edebiyata merak sarmış yaşlı kuşağın belleğine Namık Kemal'in kimi dizeleri yazılmıştır; belki de kazınmıştır:

Ne mümkün zulm ile bidad ile imha-yı hürriyet

Çalış idraki kaldır, muktedirsен ademiyyetten

Ya da:

Muini zalimin dünyada erbab-ı denaettir

Köpektir zevk alan sayyad-ı biinsafa hizmetten

Namık Kemal'in şiirlerini bize ortaokulda Türkçe öğretmenimiz Zülfikar Ortaç sevdirmişti; çocukluk anılarımızda silinmez izleri vardır Namık Kemal'in; ama aradan çok uzun bir süre geçmesine karşın bugün bile Namık Kemal'in hayatını yaşadığı toplumsal ortama oturtan doğru dürüst bir inceleme yoktur.

Yalnız Namık Kemal'in mi?

Çoğu edebiyat adamına ilişkin yeterli yapıtı arasanız
tarasanız bulamazsınız.

Namık Kemal yaşadığı dönemde ezilmiş, horlanmış,
dışlanmış, sürülmüş, hapsedilmiş; devlet düşmanı
sayılmıştır.

Yalnız şiirlerinden ötürü mü?

Hayır. Namık Kemal gazetelere yazılar yazmış,
toplumsal ve siyasal eleştiriler yapmıştır.

Kısaca ve kimi maddelerini özetlersek bu eleştiriler
şu odaklarda toplanır:

1) Yoksul halka yüklenen vergiler ağırdır, vergi
yöntemleri adaletsizdir. 2) Yabancılarla verilen ekonomik
ayrıcalıklar ülkenin zararınadır. 3) Yurtta ayrıcalıklı

evreler vardır ve toplumsal adaletsizliğin kaynağı
olmaktadırlar. 4) Tanzimat yönetiminin yabancı
devletlere uyduluk politikası utanç vericidir. 5) Batılı
egemenler yurt ekonomisini kıskaca almışlardır. 6) Dış
alım-satım Yunanistan'dan bile aşığıdadır. 7) zgrlkler
iğnenmektedir.

Namık Kemal diyor ki:

"-Ayette, hikmetle, icma (büyüklerin söz birliği)
ile, tecrübe ile, ibretle müsbettir ki insan için ne
hasıl olursa (retilirse) say (emek) ile olur. İnsan neye
vasıl olursa (ulaşırsa) say (emek) ile olur.

Gerçekte bugünden dne bakıldığında Namık Kemal'in
fikirlerinin bir bütünlük ve tutarlık içinde olduğunu
söylemeye olanak yoktur; ama çelişkili biçimde
de olsa bir düşünen kafa o döneme göre yeni istekler,
zlemler dile getirmiş; zamanın egemenlerini tedirgin
etmiş; bu tutumunun faturasını da ödemiştir.

Ozan diyor ki:

Halimizce görmedik biz iltifat

Olmadık ikbale asla aşına

Nezd-i devlette bilinmez kadrımız.

İki yüzyıllık Batılılaşma sürecinde yazarlarla,
ozanlarla, sanatçılarla devlet yönetiminin bütünleştiği
tek dönem Atatürk'ün sağlığı zamanıdır.

Öylesine ki Atatürk devrimleri kimi yazarın ve
ozanın düşüncelerini de aşmıştı. Devletin yazarlar ve
ozanlar üstüne baskısı, geriye değil, ileriye doğru itici
güç oluşturuyordu.

Devrimleri yadsıyan ve içine sindiremeyen yazara,
ozana çağdaşlığı öğretilip benimsetiyordu devlet...

Mehmet Akif'in, Abdülhak Hamit'in, Yahya Kemal'in
yazılarında değil, düşlerinde bile Atatürk devrimlerini
göremeyiz.

Evet, böyle bir süreci de yaşadı Türkiye...

.....

İP

Hazreti Ömer demiş ki:

"-Eşegini önce bağla, sonra Tanrı'ya emanet et."

- Eşegi bağlamak için gerekli olan ne?

- İp.

Ama yalnız hayvanları bağlamak için mi kullanılır

ip? Ya insanlar? İnsan görünümünde hayvanlar?

Uzun kulaklılar, kamçı kuyruklular? Güçlü gördüklerinin

karşısında yerlere kapanıp diz çökenler:

- Sayın büyüğüm ben, size bağılıyım... diyenler.

Onların ipi yok mu?

Çıkarlarının ipleriyle birbirine bağlı değil midir

insanlar? İnsancıklar? İpe un serenler, ipe sapa gelmeyenler,
ipini kıranlar, ipin ucunu kaçırانlar, ip cambazları,
ipten kazıktan kurtulmuşlar, ipsizler...

Ve ipiyle övünüp duranlar:

"İpimle kuşağım

Atımla uşağım..."

Yaşamı ipleyenler; iplemeyenler; ipin ucunu başkasının
eline verenler...

Marilyn Monroe kendi kendisini öldürmeden üç
gün önce bir dostuna demiş ki:

"-Yaşam ne tuhaf? İnsan tam ipi göğüslediği
an, bakıyor ki yarış yeniden başlamış."

Ölüme dek böyle sürer.

Balıkçı ağını iple örür, tüm kumaşlar iple dokunur,
örümcek ağını iple yapar, ev kadını çamaşırını
ipe serer, kuklacı kuklalarını iplere bağlayıp oynatır,
cambaz ipin üstünde kazanır ekmek parasını...

Ve sözde dostlar; yöneticilere öğüt verirler:

- Aman ipleri elinizde tutun.

Her insanın tutabileceği ve tutamayacağı ipler vardır.
Doğanın sonsuzluğunda ve toplumun karmaşıklığında
bin, milyon, milyar, trilyon ip var. Hangisini
elinde tutacaksın?

Gerçi Hazreti Ömer:

"-Eşegini önce bağla, sonra Tanrı'ya emanet
et" demiş.

Ama alçak gönüllü bir öğüt bu.

Bir toplumun içinde her insanı bir eşek saysan,
hepsini bir ağaca bağlayacak kadar ipi nerede bulacaksın?
Bağlanan eşek ipini çözemez; ama Tanrı insana

iki el - on parmakla bir akıl vermiş.

İnsan ipini çözer.

İnsan ipin ucunu kaçırmamalı; ama kendi ipinin ucunu... Başkalarının iplerini de elinde tutmaya heveslendin mi, ipin ucunu kaçırma tehlikesine düşersin.

Kişioğlunun hırsına son yoktur; sanırsın ki toplumun bireylerini milyonlarca iple kendine bağlayabilirsin. Ne var ki böyle bir düş ancak uykuda görülebilir. Bunun için ne başkasının ipini elde tutmaya yönelmeli...

Ne de başkalarının ipini çekmeye...

Eski bir özdeyiş diyor ki:

- Asılacaksan İngiliz sicimiyle asıl.

Oysa toplumun en güzel geleceğini, dirliğini ve dinginliğini dokumak için ne darağacının ipine gerek var ne İngiliz sicimine ne Amerikan urganına...

.....

İP CAMBAZI GEVŞEK İPTE YÜRÜYEMEZ...

Eskiden Anadolu'nun yoksul kasabalarına ilkyazla birlikte gezginci cambazların akını başlardı.

O dönemlerde ne sinema yaygındı ne de televizyon vardı. Gezginci tiyatro kumpanyaları bile büyükçe kasabaları yeğler; köy azmanı ilçelere uğramazlardı.

Cambazlar alçak gönüllüydüler; her yerde gösteri yaparlardı. Soğuk kış gecelerini pinekleyerek geçiren, güneşsiz günleri saya saya bitiremeyen kasaba halkı için cambaz, yeşeren doğayla birlikte yazın habercisi sayılırdı. Kasabaya gelen cambaz, kumpanyanın reklamını yapmak için iki insan boyunda tahta ayaklar takar, üstüne upuzun bir kırmızı pantolon geçirir, eline bir boru alıp sokak sokak dolaşmaya başlardı. Çocuklar cambazın ardında gürültülü çığlıklar ve dinmeyen gülüşmeleriyle sevinçli bir kalabalık oluşturlardı.

Çocukken ben de cambazları çok severdim. Kimsenin

yapamadıklarını yapan kişilerdi onlar.

İpin üstünde yürümek olağanüstü bir iş değil miydi?
Numaralar yapan cambaza ağzı açık bakar; çadırların
çevresinde dolanırdım. Hiç unutmam ak saçlı
bir cambazdan duyduğum özdeyişi:

- Cambaz gevşek ipte yürüyemez.

Kulağıma küpe oldu bu söz.

Cambazın sermayesi neydi? İki uzun kazıkla bir
gergin ip, bir de kocaman sopa...

İp gergin olmalıydı.

Kazıklar derine çakılmalıydı.

Sopa elde bulunacaktı.

İple kazık, kazıkla sopa arasında ilginç bir bağıntı
vardı. Kazıklar ne denli derine kakılırsa ip o ölçüde
gerilebilirdi; ipin gerilimiyle eldeki sopa cambazda

bir güvence duygusu yaratıyordu.

Ama cambaz olağanüstü numaralarını tek başına yapmıyordu. Yardakçıları, yardımcıları vardı. Kimi cambaz kumpanyasında bir cazbant davulu, bir klarnet bile bulunurdu. Cambaz ip üstünde yürürken coşku verici müzik, izleyicileri etkilerdi. Herkes cambaza bakarken kimi yankesiciler halkın arasında dolaşıp para çarpmaya çalışırlar, cambazın yardımcıları da para toplamaya çıkarlardı.

Cambaz, belki on bin kez yaptığı bir numarayı ip üstünde yinelerken gerilim yaratmak için arada sırada aşağıya düşer gibi tökezlerdi.

Herkesin yüreği ağzına gelirdi.

Aradan yıllar geçti.

Ak saçlı, şişkin pazulu, beyaz atlet fanılalı ip cambazının özdeyişini unutmadım:

- Cambaz gevşek ipte yürüyemez.

İpler, kazıklar, sopalar cambazın sabit sermayesiydiler;
gerilim işletme sermayesini oluşturuyordu.

Cambazın numaraları birbirine benzese de tekdüze olsa
da izleyiciler ağzı açık bakıyorlardı. Kimi zaman halk
arasından birisi çıkıp olayın püf noktasını açıklamaya
kalkarsa, yanıt hazırды:

- Aldırma, cambaza bak!

Cambaz, ya yüksek ipin üstünde bir ileri bir geri
gidiyordu ya da tahta ayaklarının üstünde yükseliyordu;
ama ayaklarını toprağa bastığı zaman senin benim
gibi bir kimse oluveriyordu.

Ben cambazları severim; çocukluğumdan bu yana
nice cambaz gördüm; bilirim ki ne cambaz hep
ip üstünde kalabilir ne de ip hep gergin durabilir; her
cambaz eninde sonunda ayaklarını toprağa basacaktır.

.....

GECEYARISI VE ŞAFAK...

Beş yıl önce bir güz mevsimi Ege Üniversitesi Tıp
Fakültesi hastanesinde iki ay yatmıştım.

İnsan hastane ya da hapisane koğuşuna isteğiyle
girmez; hayatın zorlamasıyla düşer; bir gün önce çıkayım
diye sabırsızlanır. Ben de böyle duygular içinde
yaşıyor, geceleri Bornova'nın ışıklarına bakarak sağlığıma
kavuşabilecek miyim diye düşünüyordum.

Şeker Bayramı da yaklaşıyordu.

Yaşam sürdükçe, nerede olursanız olun, bayram
veya yılbaşı gibi günler gelir sizi bulur; çevrenizde kimler
varsa onlarla birlikte sevincinizi paylaşırsınız. Hastane
ya da mapushane gibi yerlere özgü takvim yoktur.
Bütün toplum için tek bir takvimin yaprağı her
sabah çöp tenekesine atılır; saatlerin duygusuz tıkırtısı,
her insanın yürek atışları gibi zamanın akışını
vurgular.

Hastanede iki kişilik bir odada yatıyordum; bayram
gelmiş çatmıştı; arifeden bir gün önce yakınımıza
bir komşu gelmişti. On üç on dört yaşlarında görünecek
kadar çelimsiz, mavi gözlü, saz benizli, saman
saçlı bir kızdı komşumuz; böbreklerinden hastaydı,
ağır olduğu söyleniyordu.

Bayram sabahı erken uyandım.

Hemşire geldi, bayramlaştık, odayı temizleyen görevliyle
bayramlaştık, koridora çıkınca rastlaştığımız
komşularla bayramlaşırken gözüm yeni gelen saman
saçlı kızın odasına kaydı.

Kapı açıktı.

Kasketli ve yaşlı bir kişi yatağın yanında oturuyordu.
İçimde bir heves uyandı; gideyim, hem geçmiş
olsun diyeyim hem bayramlaşayım.

Daldım açık kapıdan içeri:

- Merhaba!

Yatağın yanındaki iskemlede yarı büklüm oturmuş
adam doğrulup baktı.

Ben de ona baktım.

Beyaz sakallı,     k avurtlu,  akır gözlü adam
sanki bin yaşındaydı. Konu madı; ama yüzündeki anlam
yeterliydi. Bir saniyenin onda birinde  akan ruhsal
 nseziyle yatağa baktım.

Ve gördüm.

Saman saçlı, mavi gözlü, saz benizli göçmen kızı
artık ya amıyordu.

Y zgeri  ıktım odadan; söyleyeceğim her sözün
hiçbir şey söyleyemeyeceğini anlamak için ölünün yaniba ında
oturan adamın yüzüne ikinci kez bakmak gereksizdi.

Bayramın herkes için bayram olamayacağını yeniden
 ğrenmi tim.

Yılbaşı da herkes için yılbaşı değildir ya da herkes için ayrı yılbaşısıdır.

Biliyorum ki bayram ya da yılbaşı günlerinde karamsarlıktan uzak veya eğlenceli yazılar yayımlamak Babıali'de kuraldır; hem de iyi bir kuraldır. Çünkü insanların ölümleri, hastalıkları, mahpuslukları da doğal sayılmalı; hayatın çözümlenebilecek sorunlarını göğüslemek, çaresizliklerini soylu bir davranışla sineye çekmek çağdaş insanın mantığı olmalıdır.

Ama haksızlıkların ve baskıların yoğunlaşıp ağırlaştığı dünyamızda ortaklaşa yaşanan anlamlı günleri salt yapay bir neşeyle geçiştirmek zorunda değiliz; önemli günler önemli sorunları da anımsatmalı.

Dünü bugüne bağlayan gece yarısı, eski yıldan yeni yıla geçerken, elimdeki kadehi, dünyanın neresinde olursa olsun insanlığın aydınlığı için emek ve uğraş veren tanıdığım ve tanımadığım dostlar onuruna

kaldırdım; Türkiyemizin her yanına serpilmiş sevgili
ve yürekli arkadaşlarımı andım.

Biliyordum ki yılbaşı hepimiz için aynı yılbaşı değildi;
değişik koşullardaydık.

Ama duygularımızın bütün uzaklıkları aşarak aynı
anda kesiştiğini bilmek mutluluğunu paylaşabilirdik.
Geceyarısı, yeni yıla girerken bir süre sonra şafağın
sökeceğini ve sabah olacağını hepimiz biliyorduk,
biliyoruz.

.....

GÖÇERKEN...

- Sen nerelisin?

- Bursa'da doğmuşum, ama babam Yanyalıdır.

- Ya sen?

- Kerkük'ten göçmüşüz, Elazığ'a yerleşmişiz.

- Sen?

- İstanbul'a Priştine'den gelmişiz, ben Kadıköylüyüm.

- Sen?

- Antalyalıyım, ailem Girit'in Kandiyası'ndan
ayrılmak zorunda kalmış.

- Sen?

- Annem Gebzeli, babam Düzceli, büyükbabam
Dağıstan'da doğmuş.

- Sen?

- Bağdat düştükten sonra bizimkiler Adana'ya
taşınmışlar, ben doğma büyüme Ceyhanlıyım.

- Sen?

- Dedemin babasını Osmanlı Devleti Cebelilübnan'a
görevle yollamış, dedem ve babam orada doğmuşlar,

ben İzmirliyim.

- Sen?

- Anam Tatar Türklerinden, babam Bulgaristan
göçmeni, ben Eskişehirliyim...

- Sen?

- Bizimkiler İşkodralı olduklarını söyler, gözlerimi
Edirne'de açtım.

Osmanlı İmparatorluğu geçen yüzyıl içinde, yıkana
yıkana çeken kumaş gibi savaşa savaşa daraldıkça,
serhat kapılarında yaşayan Türkler dayanamayıp
Anadolu'ya göçmüşler.

Göç mesleğimiz değil mi?

Tarih kitaplarındaki kırmızı göç yolları kol kol
bilincimize kazınmış. Sen kalk Orta Asya'dan Anadolu'ya
gel, Anadolu'dan kalk Balkanlara, Adalara,
Arabistan çöllerine...

Ne serüven?...

Ama serüven bitmemiş ki...

- Oğlun nerede?

- Almanya'da...

- Neden?

- Çalışmaya gitti...

- Kaç yıl oldu?

- Sekiz.

- Ya senin kız?

- Hollanda'da.

- Ne yapıyor?

- Fabrikada işçi.

- Dönecek mi?

- Bilinmez.

- Amcaoğlundan haber?

- Selamı var.

- Nerede?

- Belçika'da.

- İyi mi?

- Ne de olsa gurbet...

- Küçük oğlan?

- Kaçtı...

- Niçin

- Siyasi...

- Baldız?

- Fransa'da.

- İşi?

- Konfeksiyon.

Dışarıdaki 1.5 milyon gurbetçi, Anadolu'da 1.5 milyon ev ve aile demektir.

Her mahallemizde bir damın üstüne gurbet kuşu tünemiş.

Göç bu kadarla kalıyor mu?

Bir de iç göç var.

Her büyük kentin yarısından çoğu gecekondur.

İstanbul'un, Ankara'nın, İzmir'in ve öteki büyük kentlerin çevre köyden göçmenlerle kuşatılması, geleneğimize uygun bir görenek oluşturuyor.

Kimse tedirgin olmasın, tarihimiz göçle başlamış, hayatımız göçle sürüyor.

Evliya Çelebi düşünürken Hazreti Muhammed'i görmüş, şaşkınlıktan dili sürçmüş "Şefaat ya Resulallah" diyeceği yerde "Seyahat ya Resulallah" demiş, tüm ömrünce oradan oraya dolaşmış durmuş. Biz de Evliya Çelebi'nin torunları değil miyiz? Evvel ve ahir göçmenliğimiz ulusal karakterimizdir.

Ne var ki göçmek var, göçmek var...

Asya'dan Önasya'ya, serhatten Anadolu'ya, Anadolu'dan Avrupa'ya, köyden kente göçmek bir şey değil de en küçük bir depremde evimiz başımıza göçmüyor mu?

İşte o zaman göçmen millet olduğumuzu acı acı anlıyoruz.

.....

KALK AYAĞA

Sıradan hastalık önemli değil; ama ağır hastalık
hem vurgunu yiyeni hem çevresini sarsar.

Sevdiğin biri yatağa düştü mü dostluk ilişkileri
güçleşir; yapaylaşır. Hastayı görmeye gitmeli mi? Doktora
sorarsan bilinen yanıtı verecektir:

- Alaturkalık etmeyin, hastanın dinlenmesi gerekiyor;
şakaya gelmez bu iş...

Uygarca, akıllıca davranıp gitmedin mi hasta alınabilir;
iyileşti mi gönlünde ters duygular oluşmaya başlar:

- Ölüyorduk da gelmedin...

Diyelim hastayı görmeye gittin; kolonya ya da
çiçek alıp odanın kapısını tıklattın; geçmiş olsun dedikten
sonra ne konuşacaksın? Gerçeklerden kaçacaksın:

- Domuz gibisin maşallah...

- Bu kez de ölmedin, sana bir şey olmaz; ulan
senin Azrail'le anlaşman mı var?

Hastanın durumu da zordur.

Eğer Aziz Nesin gibi birisine piyango vurursa,
yandı gitti. Çünkü kuyruğu dik tutmak için elinden
ne gelirse yapmaya çalışacaktır; bu iş hastalıktan da
beterdir. Dost çevresi bir yana, toplumun gözleri üstündedir;
hasta yüreğinde kopan fırtınaları, kuşkuları,
soruları, duyguları, istenciyle ördüğü katı kabuğun
ardına saklayarak dünya tiyatrosunun en zor rollerinden
birini üstlenecektir.

- Ho ho... Korkuttum hepinizi değil mi?

- Ha şöyle, kıymetimi bilin biraz...

- İşte çalıştım çabaladım; herkes gibi en sonunda

da ben de hastalanabildim...

- Destur! Ölmedik ulan...

Geniş çevre-mizah yazarından hasta döşğinde de
mizah bekleyecektir; toplumcu yazardan kabadayılık;
ozandan şairane bir tutum ve davranış.

Aziz Nesin'de bu niteliklerin üçü de bulunduğundan
durumu daha da kötü. Hastalanmak bir şey değil,
omzundaki bu yük adamın canına okur.

Aziz'i hastanede görmeye gitmedim. Gazetelerde
okuduklarıma bakılırsa, sağ yanı tutmuyor, ama kuyruğu
dik tutuyor; hem şiir yazıyor hem mizah yapıyor.

Demiş ki:

- Bundan böyle sol elimle yazarım.

Yazar mı yazar.

Aziz kuyruğu dik tutmayı becerebildiğine göre iyileşecek demektir. Çünkü yaşam, bir ömür boyu süren tiyatrodur; insan dünyaya gelir; kişiliğini oluşturur; sonra bu oluşumun yörüngesinden ayrılamaz; kişiliğinin gerektirdiği tutum ve davranışın dışına çıkamaz.

Aziz Nesin olduğu gibi değil, herkesin olmasını istediği gibi olmak zorundadır; seçim olanağı yoktur; bir başka seçenek yaratamayacak kadar toplumsallaşmıştır; özgür değildir artık; hastayken bile Aziz Nesin gibi yaşayacaktır.

Beş yıl önce bir yürek vurgunu yüzünden Ege Tıp Fakültesi Hastanesi'nde yatıyordum. İyileşme sürecine girince eksik olmasınlar, gelen gidenler çoğaldı. Bir gün yaşlı-başlı (üstelik ağır-başlı) eğitimciler, öğretmenler "geçmiş olsun"a gelmişlerdi. Biz "ciddi" konular üzerinde konuşurken kapıdan Aziz Nesin içeri girdi; bağırdı:

- Kalk ayağa bakayım!..

Sevincimden mi, verilen emre uymak için mi neden bilmem, yatağın üstünde ayağa kalktım. Yaşlı başlı eğitimciler biraz şaşkınlıkla olan bitene bakıyorlardı, gülüşmeye başladık.

Şimdi zamanını bekliyorum -daha o zaman gelmedi- Aziz kendisini biraz daha kalafata çeksin, hastaneye varıp odasına girerken bağıracağım:

- Kalk bakayım!..

Hele kalkmasın, görür gününü...

.....

SİZE DE ÇIKABİLİR!...

Milli Piyango'dan bilet alan kişinin "büyük ikramiye kazanma şansı nedir?"

Milyonda bir mi?

Çevremde çoğu kişinin Milli Piyango bileti aldığını

izliyorum. Sokakta, arşıda, pazarda Milli Piyango
kasketi giymiş satıcıların yanından geçerken baştan çıkarıcı
bir ses insanın bilinçaltını gıdıklıyor:

- Size de çıkabilir!

Oysa evremizde Milli Piyango talihlisinden daha
Çok günlük yaşıamın talihsizi var.

Her Tanrının günü amorti vuran vurana... Gazetelerde
neler okuyoruz. Sokakta yürüyen adamın başına
dördüncü kattan saksı düşmüş... Kaldırımında komşusuyla
yarenlik eden kadına frenleri patlayan taksi
bindirmiş... Ev sahibi sinirlenip kiracısını öldüresiye
dövmüş... Uykulu sürücünün kullandığı kamyon gecekonduya
giris beş kişiyi ezmiş... Televizyon izlerken
birden fenalaşıp hastaneye kaldırılmış... Karısı için ileri
geri konuşan mahalle arkadaşını bıçakla doğrayıp karakola
teslim olmuş... Asılsız ihbarlarla tutuklandıktan
Üç yıl sonra aklanmış... st geçitin merdivenlerinde
kalp krizi geçirmiş...

İnsanın bu gibi durumlarda gideceği yer neresidir?
İlkyardım merkezi mi? Mahalle karakolu mu? Emniyet
müdürlüğü mü? Tutuklu koğuşu mu? Mahpushane
ranzası mı? Hastane yatağı mı? Nöbetçi mahkeme mi?
Yaşamın kaçınılmaz piyangosunda böyle bir
"ikramiye" -Allah göstermesin- size de çıkabilir ya
da amorti vurabilir.

Otuz yıldan beri devlet hizmetinde çalışan bir yargıç
arkadaşım ile konuşuyordum. Gece gündüz demeden
çalışıyor, akşamları da evde boş durmuyormuş;
yüzlerce dosya arasında çırpınıyormuş; işlerin ağırlığı
sağlıklı karar vermesini engelliyormuş; her dosyanın
içeriğinde yanıtı verilmemiş soruların çengelleri kafasına
takıldığından geceleri uyuyamıyormuş.

Tedirgindi:

- İyi bir adalet mekanizması kurmayan toplumun
mutlu olması olanaksız.

Yargıç kadroları eksikti; yeni kadrolara gereksinme
vardı: Cezaevlerinde koşullar akıl almaz biçimde
bozuktı; yargıç dostum açıkça yakınıyordu:

- Bir sanığı tutuklamak ya da mahkum etmek
gerektiğinde cezaevlerinin durumunu düşündükçe boğuluyorum;
karar vermekten çekiniyorum.

Yargıç böyleyken hekimlerin vicdan hesaplaşmalarında
daha ağır durum tartışması yapılır. Bir doktor
günde kaç hastaya doğru dürüst bakabilir? Araç
gereç yetersizliği, hastanelerde nitelikli personelin eksikliği,
yatak azlığının yanı sıra hekimlerin omuzlarına
binen yükün ağırlığı altında kaç hastanın hayatı
kaymıştır? Allah kimseyi hastaneye düşürmesin; ama:

- Size de çıkabilir!

Peki, durum böyleyken genel seçimlerde (6 Kasım)
en çok "Boğaz Köprüsü" tartışması yapılmasına
ne dersiniz?

"Köprüyü sattım satacağım; yenisini yaptım,
yapacağım" çeşitlemesi günlerce sürdü; gazetelerin birinci
sayfalarını kapladı; televizyon tartışmalarına yansdı.
Adalet, sağlık, mahkeme, cezaevleri ve hastanelerin
durumu hiç konuşuldu mu? Sanırsınız ki hayat
piyangosunda kendisine "hastane ya da mahpushane
ikramiyesi"nin vuracağını kimse düşünmüyor; herkes
İstanbul Boğazı'nı, köprüden geçmenin keyfini
düşlüyor.

İstanbul Boğazı'na bir değil beş köprü kursan ne
yazar? Bir hastane ya da mahpushane yatağında üç
kişinin yattığı ülkede "köprü tartışması" sağlıklı bir
gösterge midir?

İnsanoğlu güçlüyken yaşlanacağını, hastalanabileceğini,
cezaevine ya da mahkemeye düşebileceğini aklına
getirmiyor; bu gibi işler hep başkasının başına gelecekmiş
sanısına kapılıyor. Bir aralık adaleti horlayan,
hukuku dışlayan ve insan haklarını çiğnemek için
epey çaba gösteren eski "ünlüler" in şimdi "hukuk,

insan hakları ve adaletten" söz açtığını işittikçe aklıma
hep Miñli Piyango'nun sloganı geliyor:

- Size de çıkabilir!..

.....

DOĞAN'I DOĞA'YA VERDİK

5 Kasım 1983 Cumartesi. Bostancı iskelesinde bir
motor. Motorun içinde bir tabut. Tabutun içinde Doğan
Avcıoğlu. Yanında İlhami Soysal. Rıhtımda ben.
İşaretle soruyorum: İster misin, geleyim mi? İlhami
elini sallıyor: Sen git! Biz geliyoruz.

Vapura biniyorum. Gök kurşuni. Hava esintisiz.
Deniz kımıltısız. Görüş uzaklığı görebildiğin kadar. Vapur
Büyükada'ya erken vardı. Doğan'ı taşıyan motor
on dakika sonra rıhtıma yanaştı. Teknenin başında
imam efendi öteki dünyanın kaptanı gibi dikilmiş. Doğan'ın
tabutunu aldılar. İskeleden arabaların durduğu
meydana kadar omuzlarda taşıdılar. Bir faytonun ön
koltuğuna yanlamasına uzattılar. İlhami'yle Nejat arka
koltuğa oturdular. Tabut handiyse kucaklarında.

Dah dedi arabacı atlara. Ada turuna çıkıyorlar sanırsınız.

Peşlerine düştük. Büyükada'nın sokaklarını geçiyoruz.

Sonbahar dört bir köşeden ilkbahar gibi fışkırmış.

Mezarlığın bulunduğu tepenin yokuşu dik. Faytonların

bazıları yolda kaldı. Topluluk soluklana soluklana

yokuşu çıkıyor. Tepeye vardık. Bulutlar daha

da alçalmış gibi. Bir bulut yere yaklaştı. Göğsümüze

abanıp boğazımızı tıkadı.

Doğan'ı doğaya verdik.

Dönerken gök boşandı.

Doğan Avcıoğlu ile arkadaşlığımız 1950'lerin ortalarında

başladı. Yaklaşık otuz yıl sürdü. Belleğimde

bir kitap dolusu anı birikiminin ağırlığı var. Doğan,

bir köşe yazısına sığacak adam değildir.

Otuz yıl süren dostluğumuzun bir eksenini oldu:

1950'lerin Ankarası'nda hep Türkiye'yi konuşur, çağdaşlaşma,

bağımsızlaşma, uygarlaşma atılımının nasıl

gerçekleşeceğini tartışırdık. Ölümünü bilinçle beklerken

bu gündem değişmedi.

Bir dostum içtenlikle şöyle demişti:

- Ben Avcıoğlu'nun yazdıklarının yarısı kadar

ürün versem mutlu ölürdüm.

Ama Doğan'ın gözleri arkada kaldı.

Çünkü yaptıklarını ve yazdıklarını yeterli görmüyordu.

Çalışmaya doyamayan bir insandı. Türkiye'deki uyanış hızıyla Doğan'ın yüreğinin atışları arasındaki ters orantı, yaşamının temel gerilimini yaratıyordu.

Bilincinin son ışığı Avcıoğlu'nun beyinde sönünceye kadar bu gerilim sürmüştür.

Doğan yeryüzündeki çatışmaların omurgasını oluşturan "daha az sömürü, daha çok özgürlük" kavgasının bir insan ömrüne sığmayacak süreçlerini çok iyi bilirdi. Avcıoğlu'nun sabırsızlığı yalnız yurtseverliğinin itici gücünden doğmuyordu. Tarihimizi neredeyse "özümsemiş" diyebileceğim Doğan, toplumsal potansiyellerimizin

ülkeyi çağdaşlık düzeyine ulaştıracak atılımlar için yeterli olduğuna inanıyor, gecikmelerin büyük tehlikeleri gündeme getireceğini hesaplıyordu.

"Ekonomik Sevr" deyimini onun son yazılarından birinde ortaya atılmıştır. Ortadoğu haritasını yeniden çizmeye kararlı görünen dış güçlerin ancak "Ekonomik Sevr"le zayıf düşmüş bir Türkiye'ye siyasal Sevr'in sayfalarını yeniden açmak yolunda baskı yapabileceklerini Avcıoğlu çok öncesinden görmüş; her gecikmenin sorunlarımızı çözümsüzlüğe sürükleyeceğini anlamıştır.

Doğan 57 yıllık yaşamına 10 insanın hayatını sığdırdı; günlerini aylara, aylarını yıllara dönüştürdü; dopdolu bir yürekle gözlerini kapadı.

Büyükada'nın doruğunda Doğan'ı uğurladıktan sonra aşağıya doğru yürümeye başladık. Yağmur, toprağın kokusunu buharlaştırmıştı. Güz yapraklarının rengi içimizdeki hüznle uyumlu yankılar oluşturuyordu. İskeleye vardığımızda ilk vapurun kalkışına iki buçuk

saat olduğunu öğrendik. İçimizden kimileri Doğan'ın
rakıyı sevdiğini anımsayarak dediler ki:

- Doğan'a içelim.

Bir boş lokanta bulup girdik, rakıları söyledik,
ilk kadehleri kaldırdık.

- Devrimciler ölmez; ruhları birbirine geçer, birbirlerinin
gözleriyle bakarlar, birbirlerini sevecenlikle
anarlar, birbirlerinin yürekleriyle duyarlar.

.....

YUSUF ZİYA'DAN

Yusuf Ziya Ortaç, tırıl tırıl giyinir; takacağı kravatı,
yiyeceği yemeği, söyleyeceği sözü özenle seçerdi.
Taşı gedğine koymaktan hoşlanır; ama tartışmadan
kaçınır, gerekçesini içtenlikle açıklardı:

"-Tartışmayı sevmem; çünkü tartışma bittikten
sonra da kavga içimde sürer."

Abdullah Efendi ile Pandeli'nin lokantaları arasında
mekik dokur, kimi zaman Emin Efendi'ye, Konyalı'ya
uğrardı. Yiyeceği yemekleri kuyumcu dükkanında
değerli taş seçercesine seçer; bizim kuşağa acırdı:

"-Siz sandviç nesliniz!"

Türkçe damağının tadıydı; doğruyu yansıtmasa da
yergiye bayılır, gerçeği çarpıtsa da nükteyi yeğler; bir
tümceyle bir kitaplık lafı özetlerdi.

Bir ara oldukça ağır kalp krizi geçirdi; uzun süre
hastanede yattı. Adnan Menderes'le arası iyiydi. Zamanın
Başbakanı, her gün Yusuf Ziya'yı aratır, sordurur,
bir isteği olup olmadığını öğrenmek isterdi. Bu
ilgi Yusuf Ziya'yı etkiledi; İsmet Paşa ile Adnan Bey
arasında karşılaştırmalar yapar, yine tek tümcede sonucu
vurgulardı:

"-Biri gönül adamı, öteki akıl adamı..."

Menderes Yassıada'da yargılanırken Yusuf Ziya Ortaç'ın
tanıklığına başvurmak istediler; kaçındı, gitmedi;
kalbinin zayıflığını ileri sürerek doktor raporu gönderdi.
O günlerde tedirgindi; yeni yönetimle çatışmak
istemiyor, Adnan Bey'i açıkça suçlamaya gönlü elvermiyordu.

Menderes sonunda asıldı.

Aradan yıllar geçti; Yusuf Ziya'nın iç dünyasını
bildiğimden bir gün sordum:

Çok mu üzüldünüz?

Hemen yanıt vermedi; gözlüklerinin arkasından
parlayan bakışları durgunlaştı; bir süre sonra yiyeceği
yemekleri lokantanın listesinde saptamışçasına rahatladı;
kullanacağı sözcükleri bulmuştu:

"-Ne diyorsun İlhan!.. Yüreğimde sallandı."

Yusuf Ziya yazının iyisini kötüsünü hemen anlar;
bu konuda hatır gönül dinlemezdi. Ünlü bir yazarın

yazısını beğenmemiştir; ama nedenini bulamıyordu; düşündü,
taşındı; sonunda gerekçesini özetledi:

"-Bu yazı gazete yazısı olmuş, ben dergi çıkarıyorum;
dergi yazısı isterim."

Gazete için çalakalem yazılırdı; dergi için özen isterdi.
Kendisi de haftalık başyazısını yazarken zorlanırdı:

"-Yazdığım yazı yazabileceğim en iyi yazıdır,
yoksa yayımlamam."

Adnan Bey'i sever, İsmet Paşa'yı sayar, Celal Bayar'dan
çekinir, gerisine boşverirdi. Yusuf Ziya'nın Akbaba'sı
birini gagaladı mı başkent kulislerine yansırdı.
Mizah, nükte, yergi, öykü, çizgi dünyasında yaşardı
Yusuf Ziya; ama politikada Menderes'i ne denli gözetse,
İsmet Paşa'nın "devlet" olduğunun bilincindeydi.
Çok sevip sık sık yinelediği bir özdeyişi vardı:

"-İsmet Paşa'nın arkasında İnönü Meydan Muharebesi

var, Adnan Bey'in arkasında Terzi İzzet'in ceketi var."

1940'ların sonlarına doğru Orhan Veli "Yaprak"
adıyla tek yapraklık bir edebiyat dergisi çıkarmıştı Yusuf
Ziya'nın eleştirisi yine tek tümce idi:

"-Zavallı Orhan, eline bir yaprak almış, kendini
ormanda sanıyor."

Zaman Ortaç'ın değer yargılarını değiştirdi.

1962'de bir şiir kitabı çıkardı Yusuf Ziya; önsözüne
şunu yazdı:

"- Ben şiirin en iddiasız adamıyım. O büyük işe
benim gücüm yetmez. (...) Eğer yarının büyük heykelini
yapacaklara biraz kum, biraz taş hazırlayabildimse,
bahtiyar olmama yeter."

Kitaptan bir dördlük:

"Bir gün basacak beni de

Göğsüne bu anne toprak

Görecekler ellerimi

Bir çınarla yaprak yaprak..."

.....

NARİSKİN'İN SAZI...

Puşkin döneminde Çarlık Rusyası, eş zamandaki
Batı Avrupa'dan çok gerideydi.

Bu söylediğim süreç 19'uncu yüzyılın başlarında
yaşanıyor; Puşkin; soylu bir aileden gelmesine karşın
"liberal" fikirleri daha ilk şiirlerinde dile getirdiğinden
Besarabya'ya sürülüyor. O yılların toplumsal yapısında
kölelik düzeninin kalıtımı küçümsenmeyecek
ölçüde güçlüdür; kilisenin desteğiyle sürdürülür; soyluların
uçsuz bucaksız topraklarında çalışan köylüler
köle kimliğinden ötede kişiliğe kavuşamazlar.

Puşkin'i bu düzene karşı çıkması için kimse zorlamamıştı;
ama soylu olmasına karşın hangi şeytan dürttü
şairi? Bu ünlü yazar neden dili olmayanların dili
olmaya çalıştı?

Soyluluğun rahatı bir yerine mi batmıştı?

"Puşkin'in Rusyası"nda soylulardan Nariskın, kölelerden
oluşan bir orkestra kurmuş. Her bir köle piyanonun
bir tuşunu oluşturuyor varsayın. İnsanlardan
meydana gelen bu tuhaf çalgıyı koroyla birbirine karıştırmamak
gereğini unutmayalım. Çünkü Nariskın'ın
sazında her köle bir, yalnız bir notayı dile getirir;
her biri görevli olduğu notanın adını taşır; bu ad ile
çağrılmış.

Zaman geçtikçe, adamların gerçek adları unutulmuş,
sokakta görüldükleri zaman.

- Bakın, denirmiş, Nariskın'ın fa'sı geçiyor.

- İşte Nariskın'ın do'su.

- Hey!.. Nariskin'in mi'si, baksana buraya!..

- Nariskin'in re'si nasılsın?

Nariskin'in köleleri birer nota olmayı benimsemişler;
bu işlevi yerine getirebilmek için yetenek ister; ayrıca
tarlada toprakta beygir ya da öküz gibi kullanılmaktan
daha iyi bir görev değil mi! Köylülerin hiçbirinde
direnme görülmüyor, kendilerine sorulduğunda:

- Sen kimsin?

- Nariskin'in fa'sıyım.

Ya da:

- Nariskin'in si'siyim.

Bir yaşam boyu hep aynı sesi çıkararak yaşayıp
ölmek, kimileri için alınyazısı mı?

Konuya eğilirken iki noktayı unutmaktan sakınmalıyız.

Çünkü olayın iki yanı var.

Narisk'in tuhaf çalgısından hep belirli sesler çıkması,
Puşkin'in ve Puşkin'lerin ortaya çıkmasını engellemiyor.

Puşkin, Fransız Devrimi'nin ve İnsan Hakları

Bildirisi'nin coşkular yarattığı bir dünyanın aydınıdır.

Narisk'in insanlardan oluşan çalgısı, sazı ya da

"aleti" hangi sesleri çıkarırsa çıkarsın, Puşkin'i etkilemiyor.

Tarihi biçimlendirecek olan, yeni düşüncelerin ve
akımların insanıdır, şairidir, yazarıdır. Puşkin; biliyor
ki Narisk'in do'su, la'sı, fa'sı tepki göstermese de doğruyu
aramak ve söylemek kendisine düşer.

Puşkin kendisine düşeni yapıyor.

Olayın ikinci yanı nedir?

Kölelik ille de prangalar, kelepçeler,, demir parmaklıklar
ve taş duvarlarla somutlaşan bir kurum değildir.

Nitekim, Nariskin'in do'su, re'si, fa'sı, mi'si ve
öteki notalarının ellerinde kelepçe ve ayaklarında bukağı
yoktu; uygarlığın bugün bile övündüğü sanat
ürünlerini seslendiriyorlar, Bach'tan, Vivaldi'den, Couperin'den,
Hendel'den parçalar söylüyorlardı; ama
yaptıkları iş benliklerini kölelikten kurtarmak için yeterli
değildi.

Çağımızda bu türde çok insan vardır.

O insan egemenin buyruğunda do-re-mi-fa olmakla
iş yaptığını sanır; ancak bir alettir. Çünkü özgürce
düşünmekten, dünyayı kavramaktan, bağımsız eleştiriden,
bilimsel kuşkuculuktan yoksundur; kelepçe onun
kafasına takılmış, bukağı beynine vurulmuştur.

.....

LAMARTİNE NE DEMİŞ?

Ünlü Fransız ozanı Alphonse de Lamartine 1833'te

yazdığı "Doğuya Gezi" kitabında diyor ki:

"-Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması durumunda Avrupa ülkelerinden her biri, kongrelerin kendilerine gösterecekleri, imparatorluğun bir kısmını himayeleri altına alacaklardır. Avrupa'nın hakkı olarak düşünülecek bu egemenlik biçimi, genel olarak toprağın veya kıyıların bir bölümüne sahip çıkarak buralarda ya serbest şehirler yahut Avrupa'ya bağlı sömürge alanları yahut da ticaret limanları veya iskeleleri kurmak şeklinde belirecektir. Her Avrupalı devletin kendi himayesi altına aldığı bölgede uygulayacağı politika silahlı ve uygarlaştırıcı bir el koyma olacaktır."

Eleştirmen Sainte-Bauve'ün "ruhundan başka hiç bir şeyi bilmeyen bilgisiz" diye tanımladığı Lamartine, diplomat ve politikacıydı; çağına göre çok şey bildiği yazdığı kitaplardan bellidir; hele Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği konusundaki öngörüsü büyük oranda gerçekleşmiştir. Parçaladıkları imparatorluğun bölümlerini Avrupa devletleri paylaşmışlar, sömürge alanları oluşturmuşlar, serbest bölgeler kurmuşlar, sözümona, "uygarlaştırıcı" politikayı silahla yürürlüğe koymuşlar.

Planın en çarpıcı örneği de şimdi yeniden bölünen Lübnan'dır. Batı emperyalizmi daha önce Osmanlı İmparatorluğu'na uyguladığı politikayı Birinci Dünya Savaşı'nda siyasal haritaları Londra ve Paris'te çizilen yapay devletlerde yinelenmektedir; bu kez Fransa'nın ve İngiltere'nin yerini (dünyanın çoğu bölgesinde olduğu gibi) dolduran ABD, "böl ve yönet" formülünü elinden geldiğince kullanmaktadır.

İnsan çoğu kez tarih kitaplarını kendisinin dışındaki bir dünyanın öyküsü gibi okur; tarihin içinde yaşadığını düşünmez.

Oysa hepimiz tarihsel devinimin birer parçasıyız. Burnumuzun dibinde Ortadoğu haritasının yeniden çizildiğini görmüyor muyuz? Türkiye haritasını kendilerine göre değiştirmek isteyenlerin varlığı yadsınabilir mi? Okul kitaplarında Osmanlı devletinin nasıl parçalandığı açıkça yazılıdır; Lamartine'in vurguladığı "serbest şehirler"; Avrupa'ya bağlı sömürge alanları "ticaret limanları"nın anlamını bilmiyor muyuz? Nasıl

oluyor da tarihin bize öğrettiğini unutarak Türkiye'de
yeniden serbest bölgeler, ticaret limanları oluşturmaya
çalışıyoruz? Acaba bu unutkanlık neden? Osmanlı
devletinde enerji güçleri, yeraltı kaynakları, demiryolları,
bankalar yabancı sermayenin güdümünde değil
miydi? Nasıl oluyor da bugün "yabancı sermaye
ideolojisi" ülke içinde bunca yandaş bulabiliyor?

Yanıt kolay:

- Türkiye'de kimi çevrelerin Tanrısı para ve kardır,
bunlar tarihin derslerini ulusal bellekten silerek
her türlü gelişmeyi kar motorunun sağlayacağına herkesi
inandırmak istiyorlar; para hırsı öylesine gözlerini
bürümüştür ki yabancılarla ortaklıkta kendi ülkelerini
de kullanarak amaçlarına ulaşmayı yeğlemektedirler.

Ne var ki bu para ve kar güdüsünün son otuz
yılı Türkiye'ye getirdiği yerde çılgınlıklar duyuyoruz.

Birileri bağıyorlar:

- Sevr'i hortlatacağız.

Ermeni terörü perde arkasındaki güçlerin siyasetine dönüşüyor; Panhelenizm Doğu Akdeniz'e sarkıyor; Siyonizm Amerika'nın Ortadoğu politikasının adı oluyor. Yakındoğu haritaları yeniden çizilirken ve İsrail Türkiye'yi "güvenlik alanı" içinde ilan ederken Siyonizmin parasal gücüne Türkiye'nin tüm kaynaklarını ve alanlarını açmak, tarihten ders almamak demektir.

Türkiye'yi düşünürken, Ortadoğu'daki konumunu unutmak aymazlıktır. Dünyanın bir başka yerinde geçerli gibi görünen yöntemlerin bu bölgede paylaşım politikasının ekonomisi olabileceğini anlamayan kişi ya aptaldır ya da anladığını anlamaz görünmektedir.

Politikadan soyutlanmış bir ekonomiyi yeryüzünde arasanız tarasınız bulamazsınız.

Lamartine, ekonomist değildi; 1833'te onun gördüğü gerçeği 1983'te yeniden keşfetmek hepimiz için ayıp olmaz mı?

.....

İNSAN NEDEN BUNALIYOR?

Yazının başlığındaki koskoca soruyu şu avuç içi
kadar köşede nasıl yanıtlayacağım sorunu bir ikinci
soru oluşturur; ama işim kolay...

Çünkü insanın neden bunaldığını daha önce Jacques
Prevert açıklamış:

"On iki lokma ekmeğe kazanılmış

On iki konak içinde

On iki adam ağlıyor hıncından

On iki banyo teknesi içinde

Kötü bir telgraf almışlar

Kötü bir memleketten

Kötü bir haber

Yerlinin biri

O memlekette

Kalkmış ayağa birden eltik tarlasında

Ve acı acı gülerken

Bir avuç pirinç savurmuş

Göklere doğru"

Jacques Prevert'in şiirinde insanların neden bunaldığı
yalın biçimde anlatılmıştır. Artık dünyanın uzak
bir yerinde bir adamın parmağında dolama çıktı mı,
taa dünyanın ötesinde acısı duyuluyor. Kimi ülkede
baskı düzenlerini, kimi ülkede süregelen i ve dış savaşları
yakından izliyoruz; dünya küçülmüştür.

Küçülen dünyada insan bunalmasın da ne yapsın?

"Banka ve Ekonomik Yorumlar" dergisinin Ekim 1982 sayısında Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu'nun bir başyazısı var; Sayın Prof. "24 Ocak Kararları ve Ekonomimizin Geleceği"ne ilişkin fikirlerini sergiliyor; üzerinde durulması ve tartışılması gereken önerilerini bir yana bırakarak altını çizdiğim şu satırları köşeme aktarıyorum:

"-Türkiye ekonomisinde yangın vardır, eğer bunu söndürmezsek ekonomi yok olup gidecektir.

- Birçok kimseler Türkiye'de emek gelirin 24 Ocak'tan sonra azalmasını eleştiri konusu yapıyor. Halbuki son yıllardaki en büyük başarı bu olmuştur. Nitekim 24 Ocak'tan evvel günlük ortalama ücretler 10 dolar iken şimdi bu rakam 6-7 dolara inmiştir; işte Türkiye ihracatını arttırmış ise bu sayede olmuştur."

Sayın Profesör içtenlikle konuşuyor.

Alinterinin karşılığı 24 Ocak'tan bu yana azalmıştır;
işçi günde 10 dolar alırken şimdi 6-7 dolara çalışıyor;
dışsatım bu yüzden yükselmiştir.

Eh, bu durumda insan bunalmaz mı? Yalnız emekçiler
değil; emekçinin ücretini kesip de dışsatımı gerçekleştirenler
de elbet bunalacaklar. Bunalımın ne düzeye
tırmandığı sayın Profesör Hatiboğlu'nun şu tümcesiyle
vurgulanıyor:

"-Türkiye ekonomisinde yangın vardır; eğer bunu
söndürmezsek ekonomi yok olup gidecektir."

Peki, ne yapmalı?

24 Ocak felsefesiyle emek gelirlerini daha da düşürmeli,
24 Ocak'tan önce 10 dolar alan emekçi şimdi
6-7 dolar mı alıyor? Bu ücreti 3-4 dolara indirmeli.

Ama bu kez Çukurova'da bir emekçi acı acı gülerekten
çeltik tarlasında bir avuç pirinci göklere savurursa
Amerika'daki "dolar babası", "kötü haber geldi

Türkiye'den" diye bunalmaz mı?

Sanırım yazının başlığındaki soruya yanıt verebildim:

İşte dünyada insan bu yüzden bunalıyor.

.....

PAYLAŞIM...

Bir öğretmen okurum yazıyor:

"Bugün çiçeklerin, ağaçların yüzü güldü. Benim de... Dört, beş aylık ayrılıktan sonra 'merhaba' dedi yağmur. Sabah kahvaltıda duydum şapırtıyı; ama inanamadım. Çayımı kaptığım gibi fırladım balkona. Gerçekten yağıyor be... Yarı güneşlik gök. Doğal değil sanki yağışı. Bir gelip bir geçiveriyor dakikada. 'Hadi hadi, biraz daha' diyorum içimden. Islattı baya. Tozları yıkadı. Işıl ısl, pırıl pırıl her yer.

'Çiçeklerin yüzü güldü' dedim kardeşime.

'Pamukların da ağladı' dedi.

Doğru.

Gerçekten beyaz buluta döndü tarlalar. Pamuk
toplama zamanı geldi çatı. İşçiler yavaş yavaş akın
etmekte. Ne yazacak görünüm olur bu koca ovada.

Öğleden sonra şimdi.

Balkonda yazıyorum.

Toprağın kokusunu özlemişim, çiçeklerin gülüşünü
göresim var. Masada bir sini dolusu ezilmiş kırmızı
biber, kokusu geliyor burnuma. Anam yağmurdan
kaçırmış sabah. Henüz tam kurumadığından dışarı koymuş
yine. Yağmur yağdı diye tüm sevgim dışıma vurdu bugün."

Güneyin sıcak bir ovasından gelen bu mektubun
küçük mutluluğunu okurlarımla paylaşayım istedim.
Öğretmen okurumun güzel duygularını kendime saklasaydım,

hakça davranmış olmazdım.

Paylaşım, mutluluğun bereketidir.

Kimi zaman güneş ışınlarıyla yağmur damlaları
birlikte toprağa inerlerken gökkuşağı oluşur. Bu yle
bir andır ki güzelliğini insan kardeşlerimizle paylaşmak
için gökkuşağının ya resmini yapmak ya fotoğrafını
ekmek ya da yazısını yazmak gerekir. Sanat bu
yolda oluşur, paylaşım güdüsünden g alır.

Bir sanatçı salt kendisi için üretmez, yarattığını
insanlarla paylaşmak isteği, bilincin derinliğinde yatmaktadır.

Mutluluğun temelini paylaşım kavramı oluşturur;
ama bu paylaşımı yalnız güzellikleri paylaşma boyutuna
indirgeyemeyiz.

Ne diyor ğretmen okurum:

"-Bugün ieklerin yüzü güldü... Merhaba dedi
yağmur... Işıl ışıl, pırıl pırıl her yer... Toprağın
kokusunu zlemişim.."

Yaşanan bir anın yazıyla somutlaştırılmasıdır bu;
ama o anla eşzamanlı nice anlar yaşanmaktadır
dünyada...

Evde, işyerinde, hastanede, mahpushanede, alacakaranlıkta,
dört duvar arasında soluk alıp veren kişi
güneyin sıcak ovasından güz yağmuruyla yükselen toprak
kokusunu duyar mı?

Duyar.

Sen onun acısını ve kaygısını paylaşmasını bilersen
de o da sen duyar.

Anların anlarla harmanlaştığı yaşamda paylaşım,
hayatın tüm biçimlerinde geçerli ve kapsamlıysa değerlidir...

Gerçek mutluluk bütün insanlığın altına çekilen
toplam çizgisindeki duyarlıktan oluşur.

Bunun için istedim ki öğretmen okurumun sıcak
ve yeşil ovaya inen yağmurla birlikte özümsemediği duygular,
bir mahpushane penceresinin demir parmaklığından

içeri atılan mektup olsun.

Ancak yazımı yalnız insan duyarlılığının çizgisinde
bitirecek kadar duygulu değilim.

Mantık ne diyor?

Paylaşım kavramı çağımızda toplumsal mutluluk
felsefesinin ortadireğidir, nesnel anlamı elle tutulurcasına
maddeleşmiştir, alınteriyle yaratılan üretimini
hakçasına paylaşmasını bilemeyen ülkelerde mutluluk
değil bunalım türemektedir.

İnsanoğlu paylaşım mutluluğunu paylaşım kavgasına
dönüştürdükçe bunalımdan kurtulabilir mi?

.....

TUZ EKMEK HAKKI...

Yıl 1595.

Eflak Beyleri'nin başkenti olan Bükreş'te o sıra
Mihal Bey'den alacaklı olanların sayısı 4 bini aşkınmış;
bunların da çoğu yeniçeri ve Müslümanmış.

Mihal, borçlarını ödemezmiş.

Alacaklılar bunalınca Mihal'in konağını taşa tutar,
kimi yerlerini yıkar, yağmalar, adamlarını dövüp
yaralarlarmış. Sonunda bu durum "Mel'un Mihal"ın
canına tak etmiş, hepsini toplamış:

- Beni öldürürseniz paralarınızı tümüyle yitirirsiniz;
gelin sözümü dinleyin. Benim bir adamıma siz de
birkaç adam katarak her kadılığa birer kurul yollayın,
topladığınız parayı getirin, içinizden payınız kadarını
alın!

Uzun bir tartışmadan sonra alacaklılarını razı etmiş,
beş yüz kadar adamı bu işe ayırmış.

Eflak'a yayılanlar bir süre sonra dönmüşler; bu

kez toplanan paranın borçlarını tümüyle karşılamayacağı
görölmüş.

Demişler ki:

- Önce borcu hesaplayalım, sonra alacaklara göre
eşit oranda bölüşelim.

Hesabı yapmak için birisi arandığında Mihal:

- Yerköyü Kadısı gelsin! Ne zaman Eflak'ta Müslümanlara
ilişkin bir dava çıkarsa Yerköyü Kadısı'nın
çözümlemesi için padişah buyruğu vardır.

Yerköyü Kadısı'na araba ve adam gönderilmiş. Kadı
rahatsızmış, yerine vekili Alican Efendi görevlendirilmiş.

Bükreş'e varan Alican Hoca hesaplarla uğraşmış.

Ne var ki hesap uzamış. Çünkü sözgelimi bir
adam çıkıp 60 akçelik senet gösterdiğinde Mihal dermiş ki:

- Doğrudur, senet benimdir; ama bu senet karşılığında
sen bana ne verdin, say!

Mihal'in direktmesi üzerine alacaklı sayarmış:

- On akçe nakit için bir altın işlemeli hançer;

bir eyer takımı ki yirmi akçe eder...

Mihal:

- Sen Müslümansın, dermiş, ikimiz de biliriz ki

bana her verdiğin şeyi üç dört kat fazlasına vermiştin;

yirmi akçeye verdiğin hançeri sana beş akçeye vereyim.

Binbir türlü tartışmadan sonra altmış akçe borcu

otuza indirip kayda geçiren Mihal, on akçeden aşağı

borçları hesaptan saymazmış; böylece tüm borçlarını

yedi bin akçeye indirmiş.

İş bitince Kadı naibi Alican Efendi dışarı çıkmış,

eskiden beri dostu olan bir kfire rastlamış.

Kafir yanaşmış:

- Alican Hoca kaç yıldan beri seninle tuz ekmek yeriz?

- Yirmi yıl olmalı...

Kafir:

- Ah, Şimdi tuz ekmek hakkını yerine getireyim;

sana söyleyeceklerimi dinle!

- N'ola?

- Eğer sözümü tutarsan burada ikindiye kalma,

hemen çıkıp git ve Yerköyü'ne varıp düŐünceye dalma!

Bir an önce Tuna'dan geçip Rusçuk'ta bulunmaya alıŐ...

- Neden?

- Ya ben sana bir Şey mi dedim ki sebebini sorarsın?

Alican Hoca "işte böyle böyle demedin mi?" diye

sorunca kafir ne yanıt versin:

- Bu zamanlarda ben çoğu kez yabana söylerim;

arasıra delilik bastırır.

Ama Hoca bakmış ki Bükreş'te bir olağanüstülük

var, hemen arabaya binip yola düşmüş; hızla Yerköyü'ne

gelmiş; durumu Kadı'ya anlatmaya koyulmuş.

Bükreş'te ayaklanıp ortalığı kırıp geçirenler de o
sıra alay alay Yerköyü'ne gelmeye başlamışlar. Alican
Hoca soyunup kendini Tuna'ya atmış, iyi yüzme bilirmiş;
kurtulmuş.

14 bin can olan Yerköyü'nden bir başka can kurtulamamış,
kasaba yağma edilmiş, yıkılmış.

Peçevi İbrahim Efendi Bükreş'te 1595'te yaşanan
olayı böyle anlatıyor.

Birkaç gün önce Brezilya'da halkın süpermarketleri,
dükkanları yağmaladığını gazeteler yazıyorlardı.

"Toplumsal olayların kökeninde ekonomi yatar" diye
bir söz söylenir ve kabaca görünür; ama tarihte ve günümüzde
nice olay da bu sözü kabaca onaylıyor.

.....

EKMEK

Orhon Murat Arıburnu'nun "Bu yürek Sizin" adlı
şiiir kitabı Berlin'de yayımlandı. "Express Edition" kitabı
şöyle yorumluyor:

"Bu kitap, Orhon Murat Arıburnu'nun 1940-1982
yılları arasında yazdığı ve üç ayrı bölümde yayımlanacak
şiiirlerinin birinci bölümüdür."

Batı'daki Türkler film çeviriyor, tiyatro kuruyorlar;
Türkçe kitaplar dergiler yayımlıyor; alıcısıyla satıcısıyla
sınır ötesinde yeni bir dünya oluşuyor.

Arıburnu, çok yönlü bir sanatçıdır; şair, senaryo
ve oyun yazarı, yönetmen, aktör...

Sait Faik demiş ki:

"-Orhon M.Arıburnu bir sihirbazdır."

Sihirbaz, siyah silindir şapkanın içinden kırmızı

balonlar, mavi yeşil mendiller, alacalı kuşlar, beyaz tavşanlar
çıkarıp gözbağcılık yapar; şair her gün kullandığımız
sıradan sözcüklerle avuç içi kadar şiirde bir
evren türetir.

Orhon Murat Arıburnu ozanlığın gizemli yollarında
kırk yılı aşkın bir süredir emek veriyor; çoğunu
bildiğim şiirlerini Almanya'da kitaplaştırmasına sevindim,
beni de Oktay Akbal'la birlikte anan dizelerini
okudum:

EKMEK VE ŞEYLER

Önce

Ekmekler bozuldu.

Sonra her şey.

Yazarı, Oktay Akbal

Bence de her şey...

Sararmadan solmadan!

Ekmekler nasıl düzelir?

Sorarım, İlhan Selçuk'tan.

1960'larda Ceyhun Atuf Kansu bir şiirinde Çetin
Altan'la benim adımlı geçirmişti; ne kadar sevinmiştim.
Yazar dostlar arada sırada birbirlerinden söz açarlar.
Bu, ya bir gönül almadır ya da bir yazarın ortaya
attığı fikirden esinlenip yola çıkarak düşünceyi türetmek
için yöntemdir. Şairlerin konumu kuşkusuz daha
değişiktir; dizeler satırlardan daha düşündürücü olur.
Ben de Orhon Murat Arıburnu'nun sorusu üzerinde
düşündüm; şairin bir başka şiiri aklıma geldi:

UMUT

Dünya döndükçe

Umut, fakirin ekmeği

Ye Mehmet ye

Ye Mehmet ye...

1940'ta yazılmış bu dizeler ve 1980'de Arıburnu Berlin'den soruyor:

"Ekmekler nasıl düzelir?"

"Fakir ekmeğini düzeltmenin ilk adımı, gerçeğe ayaklarını basmayan umutları pompalamaktan vazgeçmek olmalıdır." desem ters düşer mi? "Bozuk ekmekler"in düzelmesi için önce "bozuk toplum düzeni"nin düzelmesi gereğini artık anlamış olmalıyız. Bu iş kolay değildir; çok uzun süreli bir uğraşı ve çok çetin süreçli bir savaşıma daha baştan göze almak gerekir. Bir şair nasıl bütün yaşamını şiire adamaktan yoksunluk duymuyorsa, bozuk düzeni değiştirmek isteyen kişi de yapacağı işin bilincini özümsemeli.

Ne her gün umut gibi eklemek ne de her gün eklemek gibi umut yemeli... Toplumun kimi dönemlerde coşkunlaşıp umut dalgalarında kulaç atması, kimi dönemlerde

bulanıp umutsuzluk dalgalarında boğulur gibi
olması bu işin gerçeğini özümseyen kişiyi ırgalamamalı...

Toprağı sürüp üretmek; buğdayı değirmende öğüterek
bembeyaz un yapmak; hamuru iyice yoğurduktan
sonra fırına sürmek...

İşte has ekmek çıkarmak için bulunan ve bilinen
tek yol.

.....

PİTEKANTROPUS EREKTUS

Hollandalı bilim adamı Dubois, Cava adasının Trinil
yöresinde 1889'da bir insan fosili buldu. Hem insansı
hem maymunu nitelikler taşıyan bu ilkel yaratığın
iki ayağı üzerinde dikilen ilk atamız olduğu saptandı.
Dubois, yatay durumdan dikeye doğru dönüşen
ilk insana Fitekantropus Erektus (Pithecantropus
Erectus) adını verdi.

Buluş çarpıcı ve sarsıcı yankılar yarattı.

Milyonlarca yıllık geçmişin karanlıklarından kopup
gelen oluşumda insanlaşan yaratığın serüveni ilginçti.

Hayvan gibi yürürken içsel bir dürtüyle iki ayağı
üzerine nasıl dikilmişti insan?..

Çevresindeki eştürleri, Pitekanthropus Erektus'a
kimbilir nasıl bir şaşkınlıkla bakmışlardı?

İnsan türü içinde ayağa kalkan ilk atamız...

Selam sana!

Sonra ne oldu?..

İki büklüm yürümekten vazgeçen insana, çevresindekiler
önce ürküyle, sonra korkuyla, daha sonra
tepkiyle baktılar. Sanırım insan sürüsünün düzenini
bozup iki ayağı üzerine kalkan ve başını dikleştiren
ilk insanı öldürmüşlerdir.

Ne var ki ilk öfkenin kurbanı ardından, iki ayağı
üstüne yükselen bir, bir daha, bir daha, bir daha insan
görölüp izlendikçe olay doğal sayılmaya başlandı.

Ve o günden bugüne toplumun yasası değişmedi.

Karanlık sanrısında yaşayan insanoğlunun bedensel
dikilmesi, içsel bir dürtünün ürünüydü; içsel dürtü ruh
oldu, düşünceleşt; fikirleşt; tarih boyunca başını hep
dikleştirdi insanoğlu...

Çağlar geçti.

Gözbebeğini delen gün ışığı bilincin elmasını yontarken
dağıttı karanlığın sanrısını; buldu bilimin tanrısını.

İnsanoğlu çekti bilincinin küreklerini ve her kürekte
genişledi göremediği ufuklar.

Forsanın sonsuz gücü vardı.

Ufuklar günden güne ağardı.

Yetişmek için yitirdiği zamana; insan, çırpındı durdu
tarih boyunca; aklın mahmuzuyla vurdu gebeliğin
Çıplak karnına; yoksulluğun kamçısı şakladı beyninde.

Bir hcreydi dünya...

Yarına doğmak için.

Ana karnında yatan her bebek bekliyordu karanlıkta...

Kıvrılmış...

Dizleri arasında başı...

Elleri kenetli.

İlkin bedendi dikleşen...

Sonra vicdan oldu.

Sonra fikir.

Tarih, insanın bilinçlenip başını yükseltmesinin öyküsünü
anlatan bir kitaptır.

Kutsal bir kitap.

O kitabı öp, başına koy.

Ve kıpırda bebek.

Yırt karanlığın kapısını...

Dikil onurunun iki ayağı üstüne.

Pitekantropus Erektus'a layık olmak için.

Başını dikleştir.

Gelecek yıllarda fosilini bulduklarında iki büklüm
görüp de senin hesabına utanmasınlar.

.....

BİKİNİ!...

Polonya'da bir süreden beri ara verilen güzellik yarışmalarına bu yıl yine başlanmış; 1983 güzeli seçilmiş. Ne var ki bir terslik olmuş; uluslararası güzellik yarışmaları tüzüğe uyularak tek parçalı mayoyla yapılıyor, oysa Polonya'da güzeller bikiniyle yarışmışlar.

Niçin?

Yöneticiler gerekçeyi açıklamışlar:

- Aradık taradık, Polonya'da tek parçalı mayo bulamadık. Yarışmayı bikiniyle yapmak zorunda kaldık.

Bikini, Büyük Okyanus'ta Marshall takımadaları zincirinin bir küçük halkasıdır; 1946'dan sonra Amerikan atom denemeleri bu küçük mercan adasında yapıldı; küçük boyutlarda iki parçadan oluşan mayoya bikini adı verildi; bikini kapitalist, sosyalist, faşist tüm ülkelerde geçerli oldu.

1983 yazında Türkiye'nin güney kıyılarını dolaşanlar bir yandan çarşafı, sıkma başlı, başörtülü, öte yandan

bikini kizların turistik bölgelerde bollastığını söylüyorlar.

Taşranın genç kuşakları arasında kimilerine her şey vız geliyor, bıkınisini giyip kendisini cup diye denize atan genç kızlar, dalgaları kulaçlıyor, kimileri de çevre baskısı altında örtünmek zorunda kalıyor. Deniz kıyısındaki bir tatil köyünün 30-40 evlik toplumunda bile bu çelişki göze çarpıyor.

Bikini tek parçalı mayonun pabucunu dama attı, neredeyse çarşafinkini bile atacak...

Bikiniye yaklaşım çeşitlidir.

İstatikçi diyor ki:

- Bikini, istatistik gibidir, her şeyi ortaya koyar gibi görünür; gerekeni gizler.

Bağnaz:

- Bikini namus fukaralarının önlerine yaydıkları

bir bez parçasıdır.

Yobaz:

- Bikini giymek günahı kebairdendir; kadının göbeği yalnız okuyup üflemek için açılır.

Nekes:

- Bikini kadını en ucuza soyan giysidir.

Ukala:

- Cömert erkeğin cüzdanı büyük, cömert kadının mayosu küçük olur.

Çıplaklar Derneği Başkanı:

- Bikini ahlaksızlıktır; çıplak denize girmek varken kimi yerlerini örterek erkeği tahrik etmeye çabalamaktır.

Çapkın:

- Bikini, istekli kadının bedenine yapıştırdığı dilekçe puludur.

Filozof:

- Bikininin kapladığı yerler, utanç duygusunun kadın vücudundaki son sömürgesidir.

Asker:

- Bikini dikenli tel örgüler gibidir, araziye korur, ama manzarayı örtmez.

Bir tutucu:

- Biz kırk yıllık haremimizi bile bu kılıkta bir gün olsun görmedik.

Gazeteler bu yıl Türkiye'nin güney kıyılarında yabancı turistlerin bikininin üst parçasını da attığını yazıp bol bol çıplak kadın fotoğrafı yayımladılar. Çıplaklık salgını aldı başını gidiyor; Avrupa'da, Amerika'da

bu salgın artık "salgın" adını taşımayacak kadar doğallaştı.

Peki, güzellik yarışmalarında tek parçalı mayonun
kurallaşması neden? Yarışmalara ağırbaşlı bir görünüm
sağlamak için mi güzellere tek parçalı mayo
giydiriliyor?

Çok değil 15-20 yıl önce kimi Avrupa  lkelerinde
bile plajlara bikiniyle girilmezdi. Böyle bir plajın
kapısındaki görevli bikinili kadını durdurmuş:

- Bayan buraya iki parçalı mayoyla girilmez.

Kadın düşünmüş:

- Peki, hangi parçayı çıkartayım?

Polonya'daki güzellik yarışmasında yarışmacılar bikinilerin
Üstünü çıkarsalardı, uluslararası kurallara uymuş
olurlardı; Vatikan'da karargahını kurmuş bulunan
Polonyalı Papa İkinci Jean Paul de Polonyalı kraliçeyi

kutsadı mı dayanışma gerçekleşirdi.

Bu yıl ABD'de bir zenci ilk kez "Miss America"
olup ta giydi; "sosyalist ülke"nin güzellik kraliçesi
neden "dünya güzeli" seilmesin? Hele şu sıra Batı dünyasında
Polonya'nın şansı büyük değil mi?

.....

DÖRT DUVARLI DÜNYA

Kim söylemiş? Anımsamıyorum; tiyatroya " duvarlı
dünya" adını kim yakıştırmış?

" duvarlı dünya"nın dördüncü boyutu salona
açılır, gerçek dünyaya karışır; sahnedeki oyuncularla
salondaki izleyiciler bu konumlarının bilincindedirler;
oyuncu oynadığını, seyirci oyun izlediğini bilir; ama
perde kapandıktan sonra alkış sesleri yükselecek midir?

Oyuncu başarılıysa tiyatro dağılırken seyirci beğenisini
hemen dile getirir:

- Oynamadı, yaşadı.

Tiyatro sanatçısını överken, "oynamadı, yaşadı"
demenin anlamı nedir? Oyuncu sahnede iyi ya da kötü
oynamakla kalmaz, yaşar. Oynarken midesi ağrıyabilir,
yüreği daralabilir, korkuya kapılabilir, soluğu
kesilebilir. Bir oyuncu tiyatro sahnesinde ne zaman oyunun,
ne zaman hayatın içindedir?

Kim bilebilir?

Oyuncu oyunda da yaşamaktadır. Bunun içindir
ki seyirci her gece aynı oyunu izleyemez; sanatçı her
gece aynı oyunu oynayamaz. Hamlet her gece bir gece
önceki Hamlet değildir; Ofelya geceden geceye değişir.
Romeo her gece aynı biçimde Juliet'i sevebilir
mi? Geceler hep aynı gece olsaydı, belki bu iş gerçekleşebilirdi.

Yaşamda bir an'ı bir kez daha yaşamak olası mı?
Bir gece öncesi, yalnız gerçek yaşamda değil, tiyatro
sahnesinde de yaşanamaz.

İnsanın ne zaman nasıl rol yaptığı ya da yapmadığı
tiyatro dışındaki dünyada da anlaşılamaz. Gazetelerde
sık sık şu haber başlığını okuruz:

- Silahıyla oynarken arkadaşını vurdu.

Silahıyla niçin ve neden oynamıştır arkadaşını vuran?
Hangi dürtüyle bu işi yapmıştır? Olay, oyundan
gerçeğe saniyenin kaçta birinde dönüşüvermiştir? Tiyatroda
çoğunlukla oyunlar üç perdeliktir. Hayatın açılıp
kapanan perdelerinin sayısını bilen var mı? Gerçek
dünyada rol yapmak bundan ötürü zorlaşır. Bakarsın
birinci perdeyi iyi oynayan beşinci perdede tökezlemiş,
on beşincide kendini koyvermiştir. Terside de
olabilir; ilk perdeleri kötü kapatan kişi sonuncuyu başarıyla
bitirebilir. Kişi gerçek yaşamında hangi role sıvanıyor?
Bilim adamı? İşadamı? Yazar? Gazeteci? Sanatçı?
Politikacı ? Asker? Ev kadını? Hayat kadını?

Meslek önemli mi?

Hangi mesleği seçerse seçsin, insanda zamanla özel

bir kimlik oluşuyor. Bu oluşumda çevrenin yargısı önemlidir. Bir kimse korkak mı? Yürekli mi? Duyarlı mı? Uçarı mı? Katı mı? Acımasız mı? Kaypak mı? Güvenilir mi?

Çevredir karar veren; kişilik çevrenin yargısıyla belirlenir.

Yıllar geçtikçe kişi-çevre ilişkilerinde birbirini izleyen davranışlarla yaratılan yontuda kişilik somutlaşır. Artık bu yontunun kölesidir insan. Herkesin namussuz diye tanıdığı birisinin günün birinde namuslu olacağı tutarsa kim inanır? Daha da beteri vardır. Yaşını başını almış kimse, sanki köleleşmiştir; çevrenin beklentilerinden aykırı bir davranışa yönelirse azarlanır:

- Çocuklaşma!..

Kişi, yıllar geçtikçe, toplumdaki izleyicilerin bakışları altına daha çok girer; salon karanlıktır kuyu

ağız gibi; projektörler insanın üstündedir; tiyatro çağrısında
yazılı ol dağıtımında payına düşeni üstlenmiştir,
davranışlarında özgür değildir artık insan; elini ayağını
nereye koyacağını kurallar belirlemiştir; ağzından
çıkacak sözler sanki ezberletilmiştir; seveceği kişilerin
sayısını yapılmış, saptanmıştır; toplumsal işlevi kemikleşmiştir.

Bu yolda yürüyüp başarı gösteren kişi bir gün kendisini
gizemli bir cenaze alayının kalabalığı ortasında
bulur; tabutu pahalı, ama hüznü çiçeklerle donanır;
yaşadığı sanılsa bile içinden ölmüştür o...

Rolünü duyarak oynayan tiyatro oyuncusuna "oynamadı,
yaşadı" diyorlar; "üç duvarlı dünya"nın dışında
kalan dört duvarlı dünya gerçek hayatını yaşamaya
çalışırken kendisini oyunculuğun doruğunda bulup da
başarı gösterenlere ne demeli:

- Yaşamadı, oynadı.

.....

AZRA ERHAT

Azra Erhat'ı 1950'lerde Yeni İstanbul gazetesinde çalışırken tanıdım. O sıralar Ayşe Nur takma adıyla gazeteye yazılar yazıyor; çoğu zaman Türkçesi tekliyordu.

Bu tekleme doğaldı; çünkü Azra dışarda büyümüş, okumuş, yetişmişti; yabancı dilleri önce, Türkçeyi sonra öğrenmişti. Böyle bir insanın gelecekte güzelim bir Türkçeyle Anadolu uygarlığına sahip çıkacağını kim söyleyebilirdi? Ben bu gelişmeye hep şaşmış, Erhat'ın olağanüstü bir yeteneği olduğuna inanmışımdır.

Azra Erhat yaşlanmayan kadınlardandı.

Yaşı ne olursa olsun insanın genç ölmesi güzeldir. Bu güzellik içinde öteki dünyaya göçen Azra'nın kolay anlaşılmasız bir kişiliği vardı. Tanıdığım insanlardan çok azında böyle bir kişilik gördüm. Politikadan pek anlamayan; ama uygarlığı benimseyen tiplerdir bunlar; saflıkları ölçüsünde sağlamlıkları, doğaya ve topluma bu tür yaklaşımlarından ileri gelir.

Azra, politikadan uzaktı; eski ve yeni çağ uygarlıklarına vurgundu; bu kişiliği, 12 Mart döneminde gizli komünist partisi üyesi olmak suçlamasıyla yargılanmasına ve ayrıca tutuklu kalmasına engel olamadı.

Unutamadığım bu olay, kimi zaman Türkiye'de uygarlığın kovuşturması ve suçlanması anlamına gelir.

Azra Erhat eski dilleri iyi bilirdi. Ancak salt bilgi ne anlam taşır? Bilginin bilinçli bir eylemle ürünler vermekte itici güç sağlaması gerekir. Azra Erhat, Eski Yunan ve Anadolu uygarlığının klasik ürünlerini Türkçe söyleyerek büyük iş yaptı. Eski uygarlıkların kökenlerine inebilmek, çağdaşlaşmak için temel koşuldur. Öteki yapıtlarını bir yana bırakalım, Azra ile A.Kadir'in Homeros'tan ortaklaşa çevirdikleri İlyada, Türkçemizin başucu kitaplarındandır. Şimdi bu kitabı açıp bakıyorum; ilk sayfasında şu yazıyı okuyorum:

"-İlhan Selçuk'a sevgiyle... 28 Haziran 1957."

Demek aradan on beş yıl geçmiş. Anılarım daha

öteye uzanıyor. Bir Çanakkale gezisinde Azra gözlerimin
önüne geliyor. Troya'da eski ve koca duvarlardan
fışkırmış ilkyazın yeşil bitkileri ve binlerce yılın kemirdiği
toprak sarısı taşların arasında hepimize Akhalıların
savaşını anlatan coşkulu kadını görüyorum.

Bu kadının Sabahattin Eyuboğlu'ndan bilgeliği, Halikarnas
Balıkçısı'ndan tarih coşkusu, A.Kadir'den
Türkçemizin inceliklerini, Batı'daki yaşamından "Uyanış
Çağı"nın hoşgörüsünü aldığını düşünüyorum.

Anadolu eski uygarlığının Ege'nin öteki yakasından
değişik bir özü olduğunu savunan tarihsel görüşün
başını, sanırım engin sezgisi ve coşkusuyla Halikarnas
Balıkçısı Cevat Şakir çekmiştir. Azra Erhat, bu
görüşü paylaşıyordu. Eski Yunancayı iyi bilmesi, böylesine
özgün bir yaklaşımla geçmişin gerçeklerine ve
söylencelerine eğilmesi, yurtseverliğine duyarlı bir anlam
vermişti.

Bir kez demiştim ki:

- Anadolu'nun altındaki kalıntılar, petrollerimiz
ve madenlerimiz gibi bizimdir. Onları kimseye bırakmayız;
bizimdir Anadolu toprağındaki kat kat tüm varlıklar...

Gözleri ıslıl ıslıl ıslıdıydı.

Ölüm bir süreden beri Türkiye'de herkese çok uzaktır ya da çok yakındır; ama artık ölüm diye bir sorunumuz yok; ölüm için ağlamamız, yakınmamız da yok.

Azra Erhat'a güle güle...

.....

TARZAN ÖLDÜ MÜ?

Gazetelerde okuduk.

"-Sinemadaki Tarzan'ların en ünlüsü olimpiyat yüzme şampiyonlarından Johnny Weissmüller öldü."

İç ve dış basında çoğu gazete ve dergi haberi "Tarzan Öldü" başlığı altında verdi. Gerçekten Tarzan denince

akla Weissmüller geliyordu. Çağımızın mitoslarından biriydi Tarzan. Uyurgezer kitlelerin düşlerini gıcıkıyor, bilinçsizliğin sanrılarında kahramanlaşıyordu. Holivut, Edgar Rice Burrougs'un romanlarını perdeye aktarıken 1928 Amsterdam Olimpiyatları'nın yüzme şampiyonu Johnny Weissmüller'i seçmişti. Tarzan rolüne çok denk düşmüştü eski şampiyon, 16 yıl boyunca 12 film çevirdi, dünyayı büyüledi.

Holivut buhurdanından yükselen bu tütsüyü çocukluğumda ben de genzime çekmiştim. Johnny Weissmüller'in öldüğünü gazetelerde okuyunca, bu eski kokuyu duyar gibi oldum, hüzünlendim.

Tarzan gerçekten ölmüş müydü?

Tarzan, aristokrat bir İngiliz ailesinin çocuğuydu. Anglosakson soyunun mavi kanı dolaşıyordu "maymun adam"ın damarlarında. Bu üstünlük, sömürgecilik döneminin Afrikası'nda tüm belirtilerini göstermiş, Tarzan; maymunlara, fillere, aslanlara, kaplanlara,

timsahlara, kurtlara, kuşlara ve karaderili yerlilere
gücünü duyurmuştu. Balta görmemiş ormanların
derinliklerinde kimi zaman olağanüstü bir çığlık duyulurdu:

- Aaaaaaaaaaaaaa...

O dakikada doğada yaşayan bütün yaratıklar korkudan
tir tir titrerlerdi. Filler efendilerinin buyruğuna
girmek için koşarlar; goriller fillere katılırlar; şempanzeler
kulak kesilirler; yakın koylarda barınan zenciler
başlarına bela yağaacağını yüreklerinde duyarak
ürkerlerdi. Nitekim "Afrika'nın yamyamları" yakaladıkları
birkaç beyaz insanı afiyetle mideye indirmek
için tamtamların eşliğinde tepinerek görkemli bir tören
yaparken Tarzan tepelerine biner; filler köy kulübelerini
yıkar; Çita neşeli sesler çıkararak olan biteni
izlerdi.

Tarzan, Amerika'da ve dünyada sonradan yaygınlaşacak
olan üstün insan (süpermen) tipinin en olumsuz
örneklerinden biriydi; Amerikan türetimi bireyciliğin
doruk noktasına tırmanan bir dünya görüşünü
simgeliyor; "iyi adam"ın sürekli olarak kötülerini yendiği
bir dünyada kahramanlaşıyordu.

1930'ların, 40'ların Türkiyesi Johnny Weissmüller'i
bağrına basmıştı. 1980'lerde televizyon Tarzan'ın
başarılı örneklerini bir kez daha sergileyince mahallede
çocuk sesleri Tarzan'ın çığlıklarına dönüştü.

Tarzan dünyamızda öylesine tutmuştu ki Afrika'dan
gemilerle Kuzey ve Güney Amerika'ya taşınmış kölelerin
karaderili torunları da karanlık sinema salonlarında
Tarzan'ı izlemek için gişelerin önünde kuyruk
oldular. Güney Afrika'dan başlayarak Kuzey Afrika'nın
sömürge kentlerinde Tarzan'ı zenciler çok sevdiler. İngiliz
Lordu'nun torunu, elinde bıçakla ve kışında hayvan
derisinden donla zencileri önüne katıp kovaladıkça
Afrika'ya gelmiş kolonyal şapkalı beyazlar arasında
iyileri gözetip kötülere ders verdikçe bilinçsizliğin
ışıksızlığından kararmış sinema salonları alkışlarla inlerdi.

Johnny Weissmüller öldü.

Ama Tarzan öldü mü?

Mitoslarını çağdaş uygarlığın verileri üzerine kuramayan
bir dünyada Tarzan yaşayacaktır.

.....

ÇİZME

Çizme modası aldı yürüdü. Yaz sıcaklığında bile çizme
giyen kadınlara çokça rastlanıyor. Ne demiş atalarımız:

- Ayağını sıcak tut, başını serin!...

Acaba yaz günü çizme giyen kadın, bu eski öğüde mi
kulak veriyor? Yoksa kapitalizmin metropollerinden
yansıyan modayı mı izliyor? Kimbilir, belki de
yazlık çizmeler kadın ayağını sandaletlerden daha serin
tutacak biçimde yapılıyor.

Çünkü çizme teknolojisi ilerledi.

Eskiden çizmeyi askerler, öncelikle süvariler, subaylar giyerlerdi. İstanbul'da genç subaylara ısmarlama çizme yapan ünlü kunduracılar vardı. Çoğunlukla Beyazıt çevresinde bulunan kimi dükkanların tabelaları okunurdu:

- Gümüş çizme...

- Altın çizme...

Babam da çizme giyerdi. Sabahleyin şakayla karışık yüksek sert bir sesle bağıırdı:

- Çizmelerimi getirin!

Akşamüstü yorgun argın eve döndüğünde bu kez sevecenlikle ve pes perdeden seslenirdi:

- Çizmelerimi çekin!

Çoğunlukla bu iş bana düşerdi. Evdeki kundura kalabalığı arasında, bodur ve ezik ayakkabıların yanında,

uzun boyuyla siyah çizmeler ayrıcalıklı bir görüntü oluştururdu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ordudan çizme kalktı; çünkü at yerini motorlu araçlara bırakmıştı. Çörçil, Ruzvelt diye adlandırılan bağcıklı potinler geçerli oldu; çizmeler bir köşeye atıldı, mahmuzlar paslandı.

Ama İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir süre köy mütegalibesi çizmeden vazgeçmedi. Köylerimize cip, traktör, otomobil girmeden önce ağa kılığı nasıldı? Külöt pantolon üstüne kırmızımtrak kahverengi çizmenin fiyakasına diyecek yoktu. Çizmeli kabadayı, sırtına lacivert ceket, beyaz gömlek giyip başına da kasketi yan oturttu mu, bıyık burmaktan gayrı ne işi kalırdı? Elde otuz üçlük sarı tespih, kahvede sandalyeye yan kurularak nargileyi fokurdattırken yüksek sesle ocağa seslenmenin tadı vardı:

- Oğul ateşi tazale!..

Çizme tarihin eski dönemlerinde egemenlik, şiddet,

savaş, av, dövüş aracı gibiydi. Kremlin müzesinde
Deli Petro'nun koca çizmelerini görünce böyle düşünmüştüm.
Hemen biraz ötede Çariçe Katerina'nın göğüsleri
açıkta bırakan süslü giysileri sıralanıyordu. Bonaparte,
Enver Paşa, Moltke, Clausewitz kuşkusuz çizme
giyeceklerdi de Marie Antoinette'nin belinde korse,
elinde yelpaze bulunacaktı.

Çizme gıcirtısıyla mahmuz şakırtısı erkekliğe ve
savaşa dönük çağrışımları uyandırır; çağ değişince,
teknoloji gelişince, beklenmedik bir dönüşümü yaşadık.
Kadınlar, pantolonla birlikte çizmeyi de erkeklerden
aldılar, güzel bacaklarına, ince ayaklarına geçirdiler.
Kazakların, efelerin, silahşörlerin, süvarilerin
tarih sayfalarında kuruyup kalmaları çizmenin yazgısını
değiştirdi.

İyi mi oldu, kötü mü?

Tarihsel değişimin ve toplumsal dönüşümün iyisi
kötüsünü ayırt etmek kolay mıdır? Çizme, sivil yaşamda

yerini alınca yalnız kadınlara değil, erkeklere de
yaradı. Güzel kadınların biçimli bacaklarında çizmeyi
görünce çizmeden yukarı çıkmak eğilimlerine kapılanlar,
kışın ayazında ayağına çizme çekmiş erkeğe "akıllı
adam" demezler mi?

Ama ortada bir sorun var: Kunduranın fiyatı 10
bin lirada gezinirken çizmeyi ayağına kim çekecek?

1964 Kıbrıs bunalımında bizim kamuoyunda adadaki
soydaşlarımızı kurtarma isteği, Rumlara karşı öfkeye
dönüşmüştü. O zamanın Başbakanı İsmet Paşa'ya
gazetlerin manşetlerinde halk sesleniyordu:

"-İsmet Paşa çizmeni giy!"

Paşa yanıtladı:

"Çizmem yok, aklım var."

Şimdi sokaklarda dolaşan çizmelilere bakıyorum
da bugünkü fiyatlarla yaz sıcağında çizme giymek için
acaba kişiye akıl mı, yoksa para mı gerekli diye düşünüyorum.

.....

KE KENDİ

Kimi adam vardır; dinlemesini de bilmez; dinletmesini de... Bu tür insanla dostluk olanaksızdır.

Celal Sılay dinlemesini sevmez; dinletmesini bilirdi.

Dostluklarında başrol ille kendisinde olacaktı.

Yaşça benden epey büyük olduğundan ilişkimizdeki bu tek yanlılığı doğal karşıladım. Sılay'ı tanıdığımda

söylenceleri çoktan kulağımı doldurmuştu. "Napolyon

Celal" derlerdi ona; Bursa Işıklar Askeri Lisesi'ndeyken

(1930'lar...) kaputunun yakasındaki kırmızı astarı

dışa çevirip köyleri denetlemeye çıkmıştı. Bir kadına

yıldırım aşkıyla vurulmuş, bir gecede saçları dökülmüş,

ünlü Holivit yıldızı Yul Brynner gibi dazlaklaşmıştı.

Gizemli bir üfürükçünün dua okuması gibi şiire

başlar, sonra gürül gürül akan ırmağa dönüşürdü sesi.

Deli doluydu tüm kimliği; ama bir şairin deli dolu

olması doğal değil miydi? Günlük yaşamdaki en önemsiz

bir olay onun dilinde "dünyanın yedi harikası"ndan

birine dönüşürdü. Okumazdı ve okumadığını açıkça
söylerdi. İçki masasında söyleşinin en keyifli yerinde
pikaba "9'uncu Senfoni"yi koyar, sonuna dek açar, tüm
bedeniyle orkestrayı yöneten bir şef gibi iki ayağı üstünde
müziğe katılırdı. Pehlivan ensesi, deli bakışları,
seyrek tüylü bıyıkları, tıknaz vücudu, kısa boyu, büyük
aşkları, delice tutkularıyla kimliği bütünleşiyordu.

Mustafa Şekip Tunç, Peyami Safa, Salih Zeki'den
söz açar, yazdığı şiirleri okur, öfkelenildiği kişilere kalayı
basar, dostlarının kimini göklere çıkarıp kimini
yerin dibine batırırdı. Gerçekte sanat dünyasından gün
geçtikçe kopuyor, yüreğinin coşkusu yazmak istediklerine
yetmediği için kahroluyor; kahrını çevresindekilere
öfkeyle ödetiyordu.

Yazdıklarını içki sofrasının en dumanlı dakikasında
okurdu; kimbilir belki de alkole sığınıyor ve dayanıyordu.
Bir kez bunun dışına çıktığını anımsıyorum.

1962 yılının bir sıcak ağustos günü eski Düyun-u
Umumiye ile yeni İstanbul Erkek Lisesi'nin ve eski İttihat

Terakki Merkezi ile yeni Cumhuriyet'in arasına
sıkışmış dar sokakta karşılaştık; merhaba demeden
ayak üstü başladı:

KE KENDİ

Gözleri kan kan bürülü

bir kudurmuşluk bakışlarına

su sızmaz dışlarına

Dış dıdış dışlarına

...

o defterleri dürülü

bir geçirmişlik dişlerine

hoş nut luklarını içlerin

ke kendi iç içlerine

...

yaka paça ütülü

bir çekerlik örtülük lüklerine

iğneden ipliğe bile ken

ke kendi ilmiklerine

...

kapı baca örtülü

bir kaçarlık içerlik liklerine

geceden gündüzü bile, ken

ke kendi pe pe pençelerine

...

o dürüm dürüm dürzülü

ne geçerse ellerine

domuzdan kılı bile ken

ke kendi te te tencerelerine

Celal Sılay geleni geçeni unutmuş, yazdığı hicvin
musikisine kendini kaptırmış, yüksek sesle okuyordu.
O yıllarda bizim gazetenin sokağında beton yapılar yerine
kararmış ahşap evler çoğunlukta ve dinler gibiydiler
kafeslerin ardından.

- Ne dersin?

- Yazılısı var mı?

- Var; ama tektir, yitirme!..

Aldım ve köşemde yayımladım. Hoşuma gitmişti.
Ertesi günü telefonla bar bar bağınyordu Napolyon

Celal:

- Yaşsa sen! Bu akşam içeceğiz.

- Nerede?

- Bizde...

O sırada "bizde" derken neresini vurguluyordu,
anımsamıyorum. Sanırım Moda'da bir evde bekar yaşıyordu.
Sonunda yine bir evde yalnız yaşarken öldü.
Kimsenin haberi yoktu öldüğünden, birkaç gün sonra
buldular.

.....

YAZGI, EKMEK, KURNAZLIK...

Bir varmış, bir yokmuş.

Yokluk çokmuş, çokluk yokmuş; develer laf geveler,
güveler giysi üfeler, akrep yelkovanı kovalar, deli
akıllıyı sopalar, rençber toprağı çapalarken ufuksuz
yeryüzünün bilinmeyen bir ülkesinin üç yol kavşağında

   kişi buluşmuşlar.

Bu    kişiden biri şeyhoğlu, biri Vurguncuoğlu
biri Ekmekçioğlu imiş.     de yollarını yordamların
yitirmişler; üçünün de elleri b ğr ndeymiş.

Birisi sormuş:

- Ne yapalım ki karnımız tok, sırtımız pek olsun?

şeyhoğlu:

- Yazgı her şeyden üstündür, demiş.

Ekmekçioğlu:

-  alışmak her şeyden üstündür, demiş.

Böyle konuşarak tartışarak yürürlerken karşılarına
bir kent çıkmış.    arkaddş bu kentte ne yapacaklarını
düşünürlerken Ekmekçioğlu:

- Ben çalışır sizi de doyururum, demiş.

Geride kalan ikisi:

- Görelim seni, demişler.

Ekmekçioğlu kente girmiş, sokaklarda dolaşmış,
iş ararken, bir aşçı kendisine seslenmiş:

- Gel birikmiş bulaşıkları yıka, sana bir akçe
vereyim, karnını doyur.

Ekmekçioğlu hiç duraksamadan kollarını sıvamış,
akşama dek çalıştıktan sonra kazandığı bir akeyle ekmek
peynir almış, kentten ayrılırken kapısına şöyle yazmış:

"-Bu kentte bir günlük yorucu bir çalışmanın
karşılığı bir akçedir."

İki arkadaş Ekmekçioğlu'nu görünce pek sevinmişler;
peyniri katık edip ekmeği yemişler, uykuya varmışlar.

Ertesi sabah uyanmışlar:

- Sıra sende, demişler Vurguncuoğlu'na haydi

kendini göster, kurnazlığınla bizi doyur.

Vurguncuoğlu kente varmış, ortalıkta dolaşırken
bakmış ki limana yüklü bir gemi giriyor; kentli tacirler
rıhtımda gemiyi bekliyorlar. Vurguncuoğlu hemen
bir kayığa atlayıp hepsinden önce gemiye çıkmış, malı
yüksek fiyatta kapatmış, kısa süreli bir senetle işini
bitirmiş. Gemi rıhtıma yanaştığında tüccarın karşısına
çıkıp:

- Mal benim, demiş.

Tüccar kaygılanmış:

- Kaça satarsın? Yüz akçe daha çok verirsek malı
bize devreder misin?

Vurguncuoğlu az buçuk nazlandıktan sonra razı
olmuş; yüz akçeyi cebine attıktan sonra kentin kapısına
şöyle yazmış:

"-Bu kentte birkaç dakikalık kurnazlığın karşılığı;
yüz akçedir."

Üç arkadaş o gece kendilerine bir handa yer ayırtmışlar,
gece bir de şölen vermişler.

Ertesi gün sıra Şeyhoğlu'na gelmiş.

Arkadaşları:

- Görelim seni, demişler.

Şeyhoğlu kentin sokaklarında dolaşırken şaşkınlıkla
söylenip dururmuş:

- Yazgının gözü bağlıdır, yazgının gözü bağlıdır,
yazgının gözü bağlıdır.

Orada burada sallanıp dolanırken Şeyhoğlu bir
meydanda kalabalığa rastlamış; adamlar toplanmış bir
şeyler konuşuyorlar; meraklanıp sormuş:

- Ne oluyor?

- Bizim şeyhimiz bir oğul bırakmadan öldü, şaşkına döndük, şimdi yeni bir şeyh nereden bulacağız diye konuşuyoruz.

Şeyhoğlu bağırmış:

- Bre ahmaklar ben şeyhoğluyum.

Kalabalık mal bulmuş mağribi gibi Şeyhoğlu'nun ellerine sarılmış, götürüp koca bir konağa oturtmuşlar Şeyhoğlu'nu...

Tören bitince Şeyhoğlu koşup kentin kapısına şöyle yazmış:

"Bu kentte bir saniyelik yazgının karşılığı yüz binlerce akçedir."

Bir Doğu masalıdır bu, eski çağlara ilişkin...

Bir kente varırsanız kapısına bakınız; eğer kapıda
şöyle yazılı ise:

"Burada çalışmanın karşılığı bin akçedir.

Kurnazlığın bedeli on akçedir.

Yazgının karşılığı bir akçedir."

Çağımızın kentine ulaştığınızı anlarsınız.

.....

HANGİ HOLDİNGDENSİN?

Ne zaman "holding profesörü" deyimini kullansam
çok sevdiğim bir dostum telefon eder:

- Ben de holding profesörüyüm.

Yanıtlarım.

- Kendine iftira etme! Holding profesörü değilsin;

düpedüz profesörsün.

"Holding yazarı" deyince de üstüne alınan yakınlarımız çıkıyor; demek ki bir açıklamaya gerek var.

Babıali holdingleşince kıvamı değişti; eskiden böyle bir sorun yoktu; kimsenin aklına Peyami Safa'nın, Refi Cevat Ulunay'ın, Vala Nurettin'in, Refik Halit'in hangi holdinge bağlandığı sorusu takılmazdı. Rahmetli Naci Sadullah'a sorabilseydik:

- Senin için falanca holdingin adamı diyorlar?

- Ne?

Anlamazdı soruyu Naci Sadullah; çünkü eskiden yazarların dünya görüşleri olabilirdi; gazeteciler bir siyasal partiye bağlanabilirlerdi; holdingcilik diye bir mesleğe eski Babıali'de rastlanamazdı.

Batı demokrasilerinde durum nasıl? Bağımsız yazarlar,

gazeteler var; parti gazeteleri ve yazarları da
var; ama holdingciliğin particilik yerine geçtiği Batı
demokrasisi var mı?

Türkiye'de durum değişik.

Holding babaları gazete alıp satıyorlar; istedikleri
köşeye oturttukları sözde yazarları "katip" gibi kullanıp
istediklerini yazdırıyorlar; piyangoyla, totoyla, lotuyla
okuru avutuyorlar.

Artık Babıali'de bir yazarın hangi siyasal eğilimde
olduğu sorulmuyor; dünya görüşünün de kıymet-i
harbiyesi yok; durum çok değişti; holding yazarı olmanın
"tatlı hayat" için olanakları büyük.

Okur soruyor:

- Beyefendi yazılarınızı çok beğeniyorum.

- Teşekkür ederim.

- Kaleminizden bal damlıyor.

- Sağolun...

- Her gün okuyorum sizi...

- Eksik olmayın.

- Dünya g r     z "benimkinin tıpkısının
aynısı" her satırınızda kendimi buluyorum.

-  ltifat ediyorsunuz.

- Beyefendi, bir yerde    be  kuru um var, ne
yapayım desiniz, ne tavsiye edersiniz?

- Bilmem ki...

- Siz hangi holdingdensiniz?

- ?..

Babıalı'de kırk ki iyiz, birbirimizi biliriz; kimi k  eyazılarını,

başyazıları okurken rüzgarın nereden estiğini
çakarız; artık kimi yazarın yazısı, yazarın kalemini
sattığı holdingin görüşünü taşıdığı için önem taşıyor.

Gazeteciliğin raconu da değişti.

Ekonomi ya da politikaya ilişkin bir gelişme oldu mu,
siyasal partilerin ne yapacağını kimse merak
etmiyor; gözler holding babalarına çevriliyor:

- Acaba ne diyecek?

Holding babaları da burunlarına dek siyaset batağının
içinde ülke ekonomisini belirliyorlar; telefonlar,
randevular, yemekler, kokteyller, röportajlar, açık
oturumlar, basın toplantıları gırla...

Şimdi Özal hükümetinin ekonomik önlem paketleri
birer birer açılıyor ya, sendikaların ve siyasal partilerin
ne düşündüklerini ve parlamento dengelerini
kimse takmıyor; holdingler arası ilişkileri hesap eden
edene...

Ekonomik önlemler hangi holdinglere yarıyor?

Hangilerini vuruyor?

Siyaset şimdi budur.

.....

ALLAHSIZ KEMİK

Bilmezdim böyle bir oyun olduğunu, Adana'da öğrendim.

Anadolu'nun kimi yörelerinde kasaba kahvelerinde
eskiden çok oynanırmış.

Yan yana yirmi masa düşünün.

Yirmi masada yirmi tavla.

Ve her tavlının başında karşılıklı oturmuş ikişer
kişiden kırk oyuncu.

Tavla maçı başlıyor.

Ama nasıl?

Birinci masaya tavlacıların en kodaman çifti oturmuş.

Zarlar bu çiftin elinde.

Oyun başlayacak.

İlk oyuncu zarları üfleyip ısıtıyor, sallayıp atıyor:

-Ciharı dü...

İkincisi atıyor:

-Pencü se...

Zarlar yalnız bu masadaki kodaman çiftin elinde.

Öteki masalarda zar yok; ama birinci masadaki
birinci kodaman ciharı dü attı mı yirmi oyuncu ciharı
dü oynuyor; ikinci kodaman pencü se attı mı yirmi
oyuncu pencü se oynuyor. Herkes sarılı siyahlı tahta

kutuların içindeki pulları zarı elinde tutan başoyuncunun
eline bakarak yürütüyor.

Kırk kişinin seksen kulağı en baştaki masaya dönük.
Çünkü zarları tutan eller en baştaki masada.

Herkesin yüreğı tıp tıp atıyor:

-Aman ağıam, zaman ağıam; ne olur zarı iyi salla,
bileğıne güçlü ol, Allahsız kemiğı üflemeyi unutma!.

Ne var ki oyun ilerledikçe iş değışiyor.

Çünkü zarları atan iki oyuncu.

Ama pulları oynayan kırk kişı.

Başoyuncu sebayi dü attı mı, yirmi kişı kendine
göre kapı alıp, pul kırıyor. Hepyeki ya da dubarayı
her oyuncu kendine göre oynuyor. Yirmi tavlada yürüyen
her oyun, zamanla biçim değıştiriyor. Zarları

tutanlar ma kızıştığında kendilerine göre özlemlere
isteklere kapılıyorlar:

-Ah, bir şeş beş gelse...

Öteki oyuncularından biri:

-Ağam kurban olayım bir dşeş...

Yanındaki:

-Dubara atamazsan yandım...

Beriki:

-Kurban olduğum Allah, şefaatinı ağamın bileğine
dola ki bir hep yek atıversin.

Zar, tek kişinin elinde oldu mu kendisiyle birlikte
oynayan yirmi oyuncuyu tümüyle nasıl sevindirsin?
Oyun başlangıçta birlikte başlamış, ama sonuna doğru
dağılmış, öyle bir noktaya varılmış ki ne gelirse gelsin
oyuncuların hepsine yaramıyor.

Bu kez homurdanmalar başlıyor:

- Senin gibi zar atanın saygıdeğer ceddine, rahmeti
rahmana kavuşmuş büyüklerine ve cümle akraba
ve taallukatına sevgilerimi sunarım...

-Ulan! Seni adam sandık, eline zar verdik...

-Bre namussuz! Ben burada mars oluyorum, sen
orada gele atıyorsun, Allah belanı vermesin e mi...

Eski bilgeler diyorlar ki:

-Zarını atamadığın tavlının başına oturma ya
da adamlarını zarsız tavlaya oturtma!..

Biliyorum, şimdi bu yazıdan siyasal ve ekonomik
sonuçlar çıkarmaya çalışanlar olacaktır ve haklıdırlar.

"Büyük dostumuz ve müttefikimiz Amerika" ne diyor:

"-Amerika için iyi olan herkes için iyidir."

Olur mu?

Piyasa ekonomisinde bir büyük holding için iyi olan
her firma için iyi midir?

Kimi Anadolu kasabasında tek kişinin zar attığı, ama
çok kişinin bu zara göre oynadığı oyunların sonu hiç
belli olmuyormuş; yenenlerle yenilenlerin hesaplaşmasında
iş adamakıllı karışıyormuş. Bana da sorarsanız
ne başkasının zararını elinde tutmalı ne de başkasının
zarına bakmalı...

.....

AN VE ANI...

Bizim sınıfın kara tahtası pürtük pürtüktü. Kullandığımız
tebeşirler çoğunlukla taş gibi sertti. Ne zaman
kara tahtaya tebeşirle bir şey yazmaya kalksam
çıkan sesler tencere kıyısına sürülen bıçak ağzının gıygıyı
gibi içimi gıcıklayıp bedenimi ürpertirdi.

Bel kemeri kalınlığında bir keçenin değirmi biçimde

sarılmasından oluşan silgi, kara tahtayı hiçbir
zaman yeterince temizleyemezdi. Her ders sonunda tahtayı
silmek "sınıf mümessili"nin göreviydi. Coğunlukla
bu görev yarım yamalak yerine getirilir; coğrafya dersinden
arta kalan yazılar matematik saatine yansrdı;
geometri öğretmeninin çizdiğı biçimler biyolojiden yazılı
sınav yapılırken kara tahtadan yansrdı; felsefede
Eflatun'dan söz açılmışken iki ders öncesinden bir rubainin
dizeleri karşımızda belli belirsiz sırtırdı.

Her dersin kara tahtada bıraktığı izler bir sonrakine
geçer; tebeşir çizgileri, yerbilimde öğrendiğimiz
toprak katmanları gibi günün çeşitli saatlerini simgeleyerek
üst üste, alt alta bir görünüme bürünürdü.

İlk gençlik avareliğiyle dumanlanan kafam, kara
tahtanın siyahlığında zaman tüneline daldı.

Güneşli günlerde büyük pencerelerden dersliğe giren
ışık elle tutulacakmış kadar yoğunlaştığında, günlerce
önceki tebeşir çizgilerini seçmeye çalışıp dalga geçerken,

yaşanan saatle yaşanmış olanların sarmalına
dolanır giderdim.

Dersin bittiğini haber veren zil sesiyle kendime gelirdim.

İnsan yaşlandıkça zaman tüneline dönük geziler
sınıftaki kara tahtanın siyahlığını deliyor; lacivert gecede
uzay yolculuğuna dönüşüyor.

Günlük yaşamda kimi zaman bir görüntü, esinti,
renk, koku, davranış, ses, gürültü belleğin gizemli kapısını
vurur; çağrışımla zamanın gerisine kayan düşünce,
eski bir kitabın unutulmuş sanılan yapraklarını
çeviriverir.

Yaşadığını yeniden yaşamak için yıllarca öncesine dönersin.

Ne var ki yaşanan artık anlaşılmış, bellekteki iz
ağacından kopan bir yaprak gibi solmuştur. Onu eski
kitabın sayfaları arasından çıkarıp baktığında ağaçtaki
yaprak olmadığını anlarsın; canlılığını yitirip sarardığını
görürsün.

Bir coşkuyu, sevgiyi, korkuyu, sevinci, acıyı geçmişteki
eşit duyguyla yaşamak olanaksızdır. Çünkü anı,
duygudan soyutlanarak bilgileşmiştir.

İnsan yapısında duyguların değil bilgilerin arşivi
güçlüdür. Yaşanmışı yeniden yaşamak istediğinde şaşırırsın:
ektiğin acı ballanmıştır; eski burukluk kekreamsiliğini
yitirmiştir; geçmişteki coşku, yüreğini artık
küt küt attırmaz.

Belleğin ne denli güçlü olursa olsun, beş gün önce
yediğin biberin acısını damağında yeniden duymazsın;
beş ay önce doğradığın soğan gözlerini yaşartmaz;
beş yıl önce yitirdiğin sevgilinin yokluğu ölüm günündeki
kadar yüreğini dağlamaz.

Çünkü artık onlar anılaşmıştır.

Anılaşmak bir anlamda ölmek demektir.

Ölüler anılır; ölülerle yaşanmaz.

Belleğiyle yaşamaya çalışanlar kimi zaman iç çekip
geçmişe dönmek isterler:

-Ah o güzel günler...

Oysa insan belleğiyle yaşayamaz: Belleğindeki bilgi
birikimini ve deneyim istifini gelecekteki yaşamını
güzelleştirmek için kullanabilir.

Geçmişteki duygulu yaşantın seni daha duyarlı bir
kişi yapabilir; aşılmış aşkların sevecenliğini yoğunlaştırır,
eski korkuların korkusuzluk için paha biçilmez deneylerdir.

Anılarımız geleceği yönlendirmekte eşsiz birer öğretmen
olabilirler.

Ve insan 'anı'laşmamış anılarında yaşamasını sürdürür;
çünkü hayatın kara tahtasına yazılıp da siline
silene yok olan tebeşir çizgileri bellektedir, yürekte değil.

.....

ŞADİ BABA'NIN YOLCULUKLARI

Erenköy'de Galip Paşa Camisi Bağdat Caddesi'ne bakar. Şirin bir avlusu vardır. Dostların, tanıdıkların, gençlerin "Şadi Baba" diye andığı Şadi Alkılıç'ı son yolculuğuna bu avludan uğurladık.

İlk yolculuğuna ne zaman çıkmıştı Şadi Alkılıç? Bilemem. 1916'da İstanbul'da doğan Şadi'nin babası Birinci Dünya Savaşı'nda şehit olan Doktor Binbaşı Hüseyin Şadi Bey'di. Küçük Şadi babasını hiç görmemişti. Kimbilir belki annesi Fatma Talat Hanım, oğlunu elinden tutarak eski İstanbul'un Çamlıcası'na, Vaniköyü'ne, Kuzguncuku'na, Vefası'na götürmüştür. O dönemde böyle bir gezinti bile yolculuk sayılırdı; ama Şadi'nin bu gibi yolculukları bizi ilgilendirmez.

Toplumu ilgilendiren ilk yolculuğuna Şadi 1938'da Nazım Hikmet davasıyla çıkmıştı. O yıl Harp Okulu'nda öğrenim görüyordu; yargılandı; "beraat" etti.

Uzun yolculuk başlamıştı.

Bir davada aklanan insan tüm haklarını yeniden
sağlamaz mı? Zamanın devleti bu kuralın ne demek
olduğunu biliyordu. Şadi Alkılıç İstanbul Belediyesi'ne
memur olarak girdi; şef oldu, müdür muavini oldu,
müdür oldu; 1962 yılına değin kamuya hizmet etti.

1962'de yeni bir yolculuk başladı.

Cumhuriyet Gazetesi Yunus Nadi Armağanı Yarışması'nın
o yıl konusu "Liberalizm mi, Sosyalizm mi?"
sorusunu gündeme getiriyordu.. Şadi'yi şeytan
dürttü; iki daktilo sayfalık bir yazıyla bu yarışmaya
katıldı. Ne var ki yazıda komünizm propagandası yapıldığı
gerekçesiyle Şadi Alkılıç'a ilişkin kovuşturma
ve daha sonra bütün uygar dünyayı ilgilendiren uzun
bir dava başladı. Acaba Şadi, iki daktilo sayfasında
neler yazmıştı? Bu soruya yazıyı inceleyen ünlü düşünürler
ve devlet adamları şöyle yanıt verdiler:

İtalya Cumhurbaşkanı Saragat:

"-Makale ilkel ve ütopist bir sosyalizm kavramı
aksettirmektedir. Şadi Alkılıç'ın yazısı komünist bir yazı
değildir. Bundan bir yüz yıl önce herhangi bir Batı
sosyalistinin altına imzasını koyabileceği bir yazıdır."

İtalya Sosyalist Partisi Başkanı ve İtalya'nın eski
başkanı Pietro Nenni:

"-Bugün General Franco'nun İspanyası hariç hiçbir
memlekette bahse konu makale gibi bir yazı dava
konusu olamaz."

Cambridge Üniversitesi Profesörü Maurice Dobb:

"-Yazı bu ülkede (İngiltere), İskandinavya'da,
Fransa'da ve İtalya'da sakıncasız sayılırdı. Söz konusu
kişinin hapse girmesi sonucunu doğurması gülünçlük
düzeyinde bir olaydır."

Prof. Hüseyin Naili Kubalı gibi dünya görüşü sağa
dönük kişilerin de bulunduğu bilirkişi kurulları Şadi'nin
yazısı için olumlu raporlar verdiler; ama sorun

büyümüştü. Tam yedi yıl "iki sayfalık yazı" çeşitli ağır
ceza mahkemeleri ve Yargıtay'ın çeşitli daireleri arasında
gitti geldi; dosyalar büyüdükçe büyüdü. Şimdi
sayısını unuttum; Şadi için üç-beş kez beraat kararı
verildi, buna yakın bozma kararları dosyaları kabarttı.

Bu arada Şadi Akkılıç tutuklanıyor, salıveriliyor;
yine tutuklanıyor, yine salıveriliyor; yıllar demir
parmaklıklar ardında geçiyordu.

Yolculuk uzundu.

İçlerinde Canterbury Başpiskoposu, Uluslararası
İnsan Hakları Birliği Başkanı; ünlü Profesör Gunnar
Myrdal, Yehudi Menuhin, Fablo Casals, Amerika Otomobil
İşçileri Sendikası Genel Başkanı ve benzeri kişilerin
bulunduğu bir kurul Şadi Akkılıç'ı 1967 yılında
"Dünya Mahkumu" ilan etti.

Ama yolculuk bitmemişti.

Beş çocuk babası, 24 yıl kamu görevlisi Şadi,

1960'ların Türkiye'sinde ve uygar dünyada fikir özgürlüğünün ölçütü gibi bir tartışma konusu oldu; bu tartışma sürdükçe Şadi mahpushaneden mahpushaneye sürülüyordu.

1970'lerin ilk yarısına değin sürdü bu yolculuk...

Bağdat Caddesi'nde Galip Paşa Camisi'nin şirin avlusunda musalla taşında yatan Şadi, 1983'ün sıcak bir temmuz günü son yolculuğuna çıkıyordu.

Çocukları anlatıyorlardı:

-İyi değilim, dedi, bir bardak su istedi; suyu getirmeye kalmadan gözlerini kapadı.

Eşi Hikmet Hanım ağlıyordu:

- Sizleri çok severdi, dedi, ölüm ilanının sizin köşenizin altında yayımlanmasını vasiyet etmiş; el yazısıyla yazıp bırakmıştı.

Naci Sadullah'ı andım:

"-Şadi Alkılıç" demişti bir yazısında, "Rodin'in
o ahmak ahmak düşünen adamı değil, 1968 Türkiye'sinin
bütün keskin çelişkilerine ve uğradığı bütün adaletsizliklere
tombalak çehresinin olanca verimliliğiyle
insanı şaşırtacak kadar "gülen adam'ı".

Güle güle Şadi Alkılıç.

.....

İNSANIN İNSANLAŞMASI

"Saatin akrebine baktığımız zaman, akrep hareketsiz
gibi gelir bize. Fakat bir iki saat sonra akrebin
yer değiştirdiğini görürüz. İnsanların hayatında da böyle
olur. Çevremizdeki, hatta kendimizdeki değişikliğin
çoğu zaman farkında olmayız. Tarihin akrebi bize hareketsiz
gibi görünür."

"İnsan Nasıl İnsan Oldu" adlı kitapta böyle

yazıyor.

Tarihin bilinmezliklerinden 1600 yılına değin "kahramanı insan olan" bir gerçek serüveni anlatıyor kitap; ama insan dediğimizde kimi vurguluyoruz?

Diyelim ki insanoğlu Amerika'yı keşfetmiştir; Avustralya'yı bulmuştur. Peki, Amerika ve Avustralya'da insan yok muydu?

Amerika ya da Avustralya'yı bulan insanın buralarda yaşayan insana insan gibi bakmadığını tarih söylüyor. "İnsan Nasıl İnsan Oldu"dan bu yolda birkaç satır:

"Avrupalılar Avustralya'yı bulduklarında başlı başına bir kıtayı ele geçirmek onlar için büyük başarıydı. Avustralyalılar içinse bu gerçek bir talihsizlikti. Çünkü insan emeğinin devirlerini gösteren takvime göre hesaplanırsa, bunlar daha geri bir zamanda yaşıyorlardı. Avrupalıların göreneklerinden bir şey anlamıyor ve düzenlerine boyun eğmek istemedikleri için kendilerine yabanıl hayvanlar gibi davranılıyordu. (...) Avustralyalı için yasa olan, Avrupalı için cürümdü. (...) Hayvancılıkla

uğraşan Avrupalı için koyun mal olduğu halde
ilkel şartlarda yaşayan Avustralyalı avcı için bir avdı."

"Amerika'yı bulan Avrupalılar yeni bir dünya bulduklarını
sanıyorlardı. Kristof Kolomb'a üzerinde 'Kolomb,
Kastilya ve Leon için yeni bir dünya buldu' sözleri
yazılı bir nişan verilmişti. Ne var ki 'yeni dünya'
gerçekte eski bir dünyaydı. Avrupalılar çoktan unutmuş
oldukları geçmişlerini bir rastlantıyla Amerika'da
bulmuşlardı."

"Kızılderililer ve beyazlar ayrı ayrı çağın insanlarıydı."

Ayrı ayrı çağın insanları olmak...

İşte bütün tarihin ve yaşadığımız günlerin acılarını
bu eşitsiz gelişme yaratmıştır; ama dünya değişiyor;
insanlar gün geçtikçe eşitleniyor. Yeryüzünde binlerce
yıl süren kölelik kurumu hiç değişmeyecek sanılıyordu.
Eski Yunan şairi Teognis zaman saatinin yürümüyor
gibi görünen akrebine aldanarak şu dizeleri
yazmış:

"Ne soğandan gül çıkar,

Ne köleden özgür insan."

Oysa köleliğin kurumlaşmasından bu yana tarih
kölelerin özgürleşmesi sürecinden başka nedir ki? Bu
savaşım günümüzde bile sürüyor.

Atatürk, Cumhuriyet Türkiye'si'nin insan toplumu
için bir hedef saptamıştı:

-Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek.

Bu demektir ki aklımızın akreple yelkovanını uygarlığın
en ileri saatine göre ayarlayacağız. Sakın yanlış
yorumlamayalım; "Tanzimat kopyeciliği"ne sapmayalım;
yüzeysel Batıcılık anlayışını Atatürkçülük diye yutturmaya
kalkışmayalım. Çağdaşlaşmak, akıl ve bilim
yolunda yürümek demektir.

Eğer bugün "Batı" ile Türkiye arasında kimi konularda ve alanlarda çatışma varsa nedenlerini anlamaya çalışmalıyız. "Doğu" ile çelişkilerimiz varsa, onları da bilim ve akıl yoluyla çözümlemeye bakmalıyız. Bize yabancı ve ters gelen her konuya Amerika'nın ya da Avustralya'nın keşfi sırasında yaşayan yerliler gibi anlamaz gözlerle bakmayalım.

İnsanın insanlaşması uzun ve acılı bir süreçtir. Bugün bile dünyada çeşitli toplumlar "ayrı zamanlarda" yaşıyorlar.

Eşitleme kolay değil...

Ne yazık ki Türkiye'nin toplumsal gerçeğinde ayrı ayrı zamanlarda yaşayan kişiler ve kesimler çoğaldı. Bunu demokrasinin gereği saymak için çok bilgisiz, bilinçsiz ya da saf olmalı. Atatürk, yaşadığımız toplumda kişiler ve çevreler arasında var olan zaman ayrılıklarını yok etmek için "Öğretim Birliği Devrimi"ni gerçekleştirmişti. Bu devrimle ortaçağı yaşayanlar günümüze ulaşacaklardı. Köy enstitüleri de bu amaçla

kurulmuştı. Ama hem öğretim birliği devrimini hem köy enstitülerini yıktık; saatlerimizi çağdaşlığa göre ayarlayacak akıl ve bilim yolundan uzaklaştık.

Kötü bir iş yaptık.

Daha uzun süre bu kötülüğün acılarını çekeceğiz, insanlaşma yolunda yürürken...

.....

HAYVANAT BAHÇESİ

Hayvanların değişmez görünen (ya da çok uzun süreçlerde değişen) nitelikleri vardır.

Tazı hızlı koşar; deve kin tutar; tavşan ürkektir;
köpek iyi koku alır; kedi nankördür; maymun taklitçidir;
tilki kurnazdır; katır inatçıdır; yılan soğuktur;
akrep zehirlidir; koyun aptaldır; kaplumbağa yavaştır;
sırtlan leş yer; yarasa ışıktan kaçır; boğa kösnüktür;
at duyarlıdır; köpek sadıktır; papağan konuşur;
leopar yırtıcıdır; bülbül güzel şakır; karga uzun yaşar..

1961 yılında İran'a gitmiştim. Tahran'ın büyük bir lokantasında yemek yiyecektik. Bizi ağırlayan Azeri Türkü, garsonu çağırdıktan sonra sordu:

-Ne yiyelim?

-Siz seçin!

Azeri, garsona döndü:

-Beye bir bukalemun...

Şaşmıştım:

-Aman ben bukalemun yemem.

-Bizim burada hindiye bukalemun denir.

-Peki, bukalemuna ne denir?

-Makyevelsıfat. Vaktiyle bir politikacı varmış, zamanına,

yerine göre renk değiştirmiş; bakarsın sabah
liberal, akşam sosyalist, ertesi gün kapitalist, sonra
faşist... Bu adamın adı Makyavel'miş. Bukalemun da
yerine ve zamanına göre renk değiştirdiğinden biz bu
hayvana Makyavelsıfat adını vermişiz.

Açıklamanın biçimi Makyavel'i tanımlama bakımından
doğru olmasa bile niteliği ilginçti.

İnsanları anlatırken kestirmeden tanıtmak için
hayvanlara başvurduğumuz olur:

-Kaz gibi adam...

-Av köpeği gibidir...

-Sırtlan gibi kadın...

-Manda yürekli...

Ne var ki böyle vurgulamalar yetersiz kalır. Çünkü

insanoğlu yaşam sürecinde değişebilir.

Kimi "hayat kadını" tövbe istiğfar edip yeni yaşama başlayabilir; manastıra kapanabilir. Kimi inançlı insan, yolunu değiştirip zındıklaşabilir. Bu belirli yaştan sonra bilinçlenen ve aklını başına toplayan insanlara çok rastlanır ya da tersi olabilir; gizli kalmış kötü yanlarını eline geçiren ilk fırsatta dışa vuran kimseler çevremizde az mıdır?

Kedinin nankörlüğü, köpeğin bağlılığı, devenin kini binlerce yıllık deneyimlerle kanıtlanmış insanın belleğine yerleşmiştir. Buna karşılık hangi insanın yürekli, hangisinin kindar, hangisinin nankör, hangisinin korkak olacağı doğuştan saptanamaz.

Beşikte uyuyan bebeğin kimliği yaşadıkça ortaya çıkacaktır.

Atalarımız "Adam olacak çocuk bokundan belli olur" demişlerdir; ama şu karmaşık dünyada kimin ne olacağını saptamak her zaman kolay değil.

Çeyrek yüzyıldan beri çalkantılı bir siyasal süreç içinde yaşıyoruz. Böyle dönemlerde kimin ne olacağı ya da ne yapacağı sorusunun çengeli daha da büyüyor. Her fırtınalı dönüşümde kim akreleşecek, kim tavşanlaşacak, kim papağanlaşacak, kim köpekleşecek, kim öküzleşecek, kim yılanlaşacak, kim köstebekleşecek, kim sırtlanlaşacak, kim eşekleşecek diye sorular ortaya çıkıyor.

Ve bir kesimiyle toplum, insanlıktan çıkıp büyük bir hayvanat bahçesine dönüşüyor ya da çeşitli hayvan türlerinin geliştirildiği ulusal parklara benziyor.

Siyasal dengeler tepetaklak edildiğinde toplumsal yaşam da altüst olur. Böyle dönemlerde sağda olsun, solda olsun, kimileri karakterlerinin saatini ayarlayıverirler; bakarsınız ki yelkovanla akrep bir elde yer değiştirmiş.

Sakın şaşırmayın.

Bu gibiler ne koyundur ne yılandır ne kertenkeledir
ne de köpektir; bunlar birer Makyavelsıfattır; bunlar
eşek, ördek, beygir, öküz olabilecek kadar bile karakterden
yoksun insan kılıklılarıdır.

.....

ODA VE BULUT

Çağrını bir kez daha okudum:

"TRT Ankara Oda Orkestrası'nın Arkeoloji Müzesi
bahçesinde vereceği konseri onurlandırmanızı rica
ederiz,"

İstanbul Arkeoloji Müzelerini Sevenler Derneği

Ve düşündüm:

-Arkeolojiyle müziğin ilişkisi ne? Hele oda orkestrası
niçin bahçede çalışıyor?

Bilgisizliğim ortaya çıkmasın diye içimdeki soruyu
dışa vurmadım. Oda müziğinin 18'inci yüzyılda Saray

salonlarında oluştuğunu biliyorum. Müziği severim.

Ne var ki sevgi her şeyi çözümleniyor. Leonardo

"Sevgi bilgiden doğar" demiş. Bilgisiz sevgi, kimi zaman

insanı boşluğa düşürebilir. Kimbilir, belki artık

oda müziği konserleri de açık havada düzenleniyor.

Acaba kim, ne çalacak?

Çağrı kartına bakıyorum:

-Şef: Gürel Aykal. Solist: Suna Kan.

Ne çalacaklar?

-Haendel, Haydn, Respighi.

İlk ikisi iyi de sonuncuyu tanımıyorum; 20'nci yüzyıldan
birisiymiş.

Güzelim bir akşamüstü, Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde
sanatçılar bekliyoruz.

Türk müzeciliğinin babası Osman Hamdi Bey'in
19'uncu yüzyılın sonunda mimar Valaury'ye yaptırdığı
yapının koca sütunler arasındaki girişinde orkestraya
yer ayrılmış; bahçeye tahta sandalyeler dizilmiş.

İzleyiciler yavaş yavaş yerlerini alıyorlar. Gelen gidene
bakıyorum. İçlerinde kimler yok?

Bir kitapta okumuştum: Nazi ölüm kamplarındaki
gardiyanlar arasında melomanlar da varmış.

İnsan ve insanlık sevgisi olmayan müzik sevgisi
oluşabilir mi?

Kimbilir.

Ben düşüneyim, sanatçılar yerlerini aldılar,
çalmaya başladılar.

Bahçedeki binlerce yıllık yontular, zaman aşımına
uğramış gömüt taşları, yüzlerce yılı geride bırakmış
ağaçlar, iskemlelere dizilmiş insanlar, ağaç dallarında
serçeler, gökte kanat çırpın martılar, Müze'nin

atı aralıklarına sığınan kumrulara doğru yansıdı sesler...

Beş kadın yeşil, on erkek siyah beyaz giysileri içinde,
yaylı sazlarıyla Haendel'i Arkeoloji müzesinin avlusuna
getirdiler.

Ve zamanlar seslerle iç içe girip görüntülere dolandı.
Kemandan çıkan ses, güvercinin kanat çırpması,
orkestra şefinin elleri, martının çığlığı, serçenin ötüşü,
izleyicinin öksürüğü, ağacın hışırtısı, gömüt taşının
sessizliğı Haendel'le sarmallaşıyordu.

Gökte bir bulut dolaşıyordu.

Oysa loş bir konser salonunda olsaydık, besteci
ile dinleyicinin arasına yalnız sanatçının yorumu girerdi.

Batmaya yüz tutan güneş Arkeoloji Müzesi'nin
geniş penceresine yansıdı; camdan içeri girip İskender'in
lahdini kuşattı; dizi dizi tanrıçanın mermerden memelerini
okşadı.

Gün batıyordu.

Hicri 1403, Rumi 1399, Miladi 1983.

Ramazan 17, Haziran 15.

Martı gökyüzünde edepsizce kanat çırpıyor, şirre
sesiyle çığlık atıyordu.

Kendimi suçlamaya başladım:

-Neden buraya gelmiştim?

Konser bittikten sonra konuşurken ona buna yapay
gülücüklerle ne diyecektim:

-Çok güzel çaldılar.

Tam böyle düşünürken bir şeyler oldu. Notalar kağıtlardan
soyutlanıp kanatlandılar; sazların tınları ayrımsandı;
titreşimleri bütünleşti; sesler ırmaklar gibi

kucaklaşıp nehirleştiler. Öyle bir nehir ki damlacıklar
suyu, su akıntıyı, akıntı dalgaları yaratıyor; dalgalar
önüne gelen her şeyi sürükleyerek bilinmedik bir denize
yol alıyordu.

Martı, ağaç, kumru, gömüt, insan, serçe, yontu,
yaprak, mermer, sazlarla özdeşleştiler. İnsanlığın uygarlığı
sese, ses herkesin anlayacağı bir dile dönüştü.

Doğa eridi.

Yaşam, sestten oluşan bir çevreydi artık.

Konser bittiğı zaman oda müziğinin açık havada
çalınabileceğini kimse bana öğretmeden anlamış; arkeolojiyle
müzik arasındaki bağıntıyı da algılamıştım.

.....

ÖLDÜRESİYE SEVMEK

Sarı-esmer benizli bir adamdı tarih öğretmenimiz;
çok sigara içenlere özgü bir sesi vardı; simsiyah saçlarıyla
genç, kırışık yüzüyle yaşlıydı; can sıkıcı bir iş yapıyormuş
gibi ders anlatırdı.

Duvarda Türklerin anayurttan göç yollarını gösteren
kocaman harita duruyordu. İlkokuldan beri göre
göre alışmıştık; bakmıyorduk haritaya; artık belleğimize
kazınmış bilgileri sıcak mı sıcak bir öğleden
sonra dersinde yine dinliyorduk:

-Eskiden Orta Asya'da koskoca bir iç deniz vardı.
Ama zamanla deniz kuruyunca Türk boyları anayurdu
bırakıp göç etmeye başladılar. Atalarımızın bir bölüğü
Hazer'in kuzeyinden, bir bölüğü güneyinden Batı'ya
dalga dalga sarktılar.

Bir öğrenci:

-Öğretmenim!

-Ne var?

-İç deniz neden kurumuş?

-İklim değışikliğinden kurumuş. Doğa durduğu
gibi durmaz; yerbilimde (jeolojide) okumuyor
musunuz?

Marmara'nın ölü deniz niteliğine doğru dönüştüğu
haberleri gazete başlıklarında kırmızı alarm işareti
gibi göze çarpıyor; ben de düşünüyorum:

-Orta Asya'daki iç denizimizi de sakın biz kurutmuş
olmayalım? Gerçi o dönemde yerleşik düzende
bile değildik; at sırtında kılıç sallayıp düşmanları
yok ediyor, ok ve yayla avlayıp "biftek tartar" yiyorduk;
ama bugünkü kahredici durumumuza baktıkça,
atalarımızdan da kuşku duymaya başladım. 20'nci yüzyılda
Marmara gibi bir mavi cenneti öldüren biz, bundan
binlerce yıl önce Orta Asya'daki iç denizin canına
okuyacak bir şeyler yapmışızdır.

Gerçekte bizim iki iç denizimiz var, Van gölü de
deniz diye anılır. Daha Doğu Anadolu'ya abanamadık;
ama Marmara'yı nasıl da bulaşık suyuna çevirdik?
Amerikalı dostlarımız Cooley Fonu'ndan verdiler
krediyi, biz de İstanbul'dan İzmit'e değin güzelim
kıyıları kara tespih tanesi gibi fabrikalarla donattık,
sanayi artıklarını da döktük denize; körfez irin suratlı
bir bataklığa dönüştü.

Şimdi uzmanlar bağıyorlar:

-Marmara ölüyor.

Bizim üç vatanımız var:

Biri ana-vatan:

Orta Asya.

İkincisi vatan:

Türkiye.

Üçüncüsü yavru-vatan:

Kıbrıs.

Hepimiz çok vatansever olduğumuzdan üç vatanımızın
olmasına şaşılmaz.

Ne var ki bizim vatan sevgimiz de bir başka türdür.

Sözgelimi bir kadına abayı yaktık mı sevgimiz başımıza
vurur, aşkımız ciğerimize işler, tutkumuzdan
kafamız dumanlanır; bıçağı çekip yirmi-yerinden bıçaklar,
kadıncağızı öldürürüz.

Polis, adliye, savcı, yargıç:

- Niçin öldürdün oğlum?

- Çok seviyordum.

Sevdiğimizi öldüresiye severiz biz...

Yurdumuzu da öldüresiye seviyoruz.

Batı'daki çevre kirlenmesi değil bizim sorunumuz;
oralarda süper endüstri dönemi yaşanıyor. Biz sana
toplumu değiliz ki...

Endüstri gelişmesinde etimiz ne, budumuz ne?

Biz yurdumuzu çok sevdiğimizden fabrikalarımızı
en turistik bölgelere kurarız; çok akıllı olduğumuzdan
turistik tesislerimizin yanına fabrika temeli atmadan
duramayız.

Ne yapalım?

Biz böyleyiz.

.....

TELEFON ÇALDI...

Telefon çaldı.

Her gün kaç kez çalar telefon? Açmak için elini
uzatırken bilemezsin ne için arandığını? Karşı yanda
kim var? Ne söyleyecek? Hangi yalanı ya da yanılgıyı
sana yansıtacak? Hangi gerçeği duyuracak?

Bilemezsin.

Telefonu açtım.

Murat Sarıca ölmüş.

Gündüz Şerif Tekben'in ölüm haberini almıştım.

Gece Murat Sarıca öldü.

Ölüm haberi sana ulaşıncaya dek ölüler yaşarlar.

Oysa haberle sana yansıyan bilgideki gerçek kafana
dank etmeden önce ölmüştür ölen...

Hekim, ölenin ölüm saatini raporuna yazar; gerçeğin

doğru göstergesidir bu...

Benim için Şerif Tekben'in ve Murat Sarıca'nın
ölümleri, öldüklerini öğrendiğimde başladı.

Düşündüm:

Apak saçları, yanık yüzü, yontulaşmış başıyla köy
enstitülerinin "yadigarı" Şerif Tekben'in ve kızıla çalan
sakalı, koca gövdesiyle bilim harmanında doğruları
arayan Murat'ın yaşayanlar dünyasından göçüp gittiklerini
algılamaya çalıştım. Acının bıçağı yüreğimi oydu.

Değişen bir şey vardı dünyada...

Ancak değişeni bana yansıdığında öğrenmiştim.

Çoğu zaman böyle olur.

Yalnız ölümlerde, doğumlarda değil, bütün doğasal
olaylarda gerçeğin insana yansımalarıyla gerçek arasındaki
zamanlama değişiktir. Mahpushanede yatarken

ne zaman salıverileceğini nereden bileceksin? Oysa
belki o sıra tohum toprağı çatlatmıştır. İktidar koltuğunda
otururken belki düşmüşsündür. Doludizgin
yaşarken ölüm - yumurtasını bedeninin bir yerindeki
kuluçkasına koymuştur. Hangi sıcak ya da soğuk sevişmede
bebeğin ana karnına düşeceğini sezmek kolay mı?
Kimi toplum düzenlerinin sağlam görünen duvarlarını
yıkacak deprem belki de yeraltında yansımaya
başlamıştır da yeryüzüne vurması için birkaç saniye
kalmıştır ya da uzun süreçlerde ölü deniz gibi bataklığın
çamurunda insanlar cesetler gibi yüzeceklerdir
bir ömür boyu... Yoğun bir sevinin coşkusu ivmesini
yitirmiştir de haberin yoktur. Belli belirsiz bir
mimik sevgisizliğin ve ilgisizliğin sürecine girdiğini sana
yansıtmıştır da yaşadığın olayın bilincinde değilsin.

Telefon çaldığında açmak için elini uzatırken bilemezsin
kimin karşına çıkacağını ve ne söyleyeceğini...

Peki, böylesine dalgalı bir dünyada yaşamak güç
değil mi? Her dakika hangi köşebaşında kimin ve neyin

çıkacağııı bilemediğince tedirginleşmiyor musun?

Hep şaşırarak mısın?

Ölümlerde, doğumlarda, acılarda, sevinçlerde beklenmeyenlerin
bekleme salonunda bir yaşam boyu oturacak mısın?

Yaşamın kurallarına boyun eğersen, yasalarını benimsersen,
anlamını özömsersen beklenmedik olayların
da beklentilerini gönlündeki değil, ama mantığındaki
direnc sarmalına dolarsın.

Acılarını ve sevinçlerini mantığının süzgecinden
geçirebilmek, duygularını körletmez; duyarlığını besler;
hayatın geçiciliğı içindeki sürekliliğini algıgarsın;
doğumlarla ölümler arasındaki süreçlerin herkes için
kaçınılmaz sıradanlığını düşünörsün.

Şerif Tekben ve Murat Sarıca yaşamın sıradanlığını
güzelliklere dönöştörmek için dünyada gerekli koşulları
yaratmaya çalıştılar; ikisinin de güzellikleri zaten
bu çabanın serüveninde somutlaşıyor.

Ve yazının tam bu noktasında telefon çaldı.

Elimi uzatıyorum açmak için...

.....

HAMMER

Öğrencilik yıllarında Osmanlı tarihine ilişkin hangi
yazıyı okusam, içinde bir kez "Hammer" adı geçerdi:
Ben de merak edip Hammer'in kim olduğunu araştırmazdım.
Arkadaşlar arasında konuşulurken de kimi
zaman Hammer adı ortaya atılır, herkes biliyormuş
gibi davranır; kimse çıkıp da apaçık sormaz, soramazdı:

- Yahu Hammer kim?

Böyle bir soru (ya da buna benzer sorular) kişinin
bilgisizliğini ortaya koyması gibi yorumlanır. Oysa
gazetelerde Osmanlı dönemine değin yazılarda veya

tarih öğretmenimizin söyleşilerinde hep Hammer'in
adı geçerdi.

Ben de Hammer'i (Osmanlı tarihi yazdığına göre)
Doğulu birisi sanırdım. Hammer sanki Ömer, Önder,
Sezer gibi bizdendi. Bir gün derste öğretmen Hammer'in
Avusturyalı olduğunu açıklayınca şaşır kalmıştım.
Biz kendi tarihimizi niçin Avusturyalıdan öğreniyorduk?

Avcı Sultan Mehmet, zamanın seçkin kalemi Abdi'ye
"müddeti saltanatı vakayiiini tahrir" görevini ve
onurunu vermiş. Bugünkü dile çevirirsek Abdi, Padişahın
egemenliği süresinde olan bitenleri yazacak; ama
o sıralarda ne bir savaş ne bir isyan ne de başka bir
önemli olay yaşanıyor. Bir gün Padişah Abdi'ye soruyor:

-Bugün ne yazdın?

Abdi:

-Önemli bir olaya rastlamadım sultanım.

Avcı Mehmet bunun üzerine öfkeleniyor. Ne demek önemli olaya rastlamak?... Elindeki ciriti atarak Abdi'yi yaralıyor ve soruyor:

-Şimdi yazacak bir şeyin yok mu?

Avcı Mehmet (adı üstünde) ava meraklıymış. Bir ara yine ava çıkmış. Abdi de padişahın yanındaymış, ellerini yıkaması için Sultan'a gümüş tabak içinde bir sabun sunmuş. Sultan Mehmet sabunu almış, kullanmadan yine tabağa koymuş, sonra Abdi'ye demiş ki:

-Bu sabunu seni sevindirmek için aldım, kullanmadan yerine koydum, haydi git bu olayı tarihine yaz!

Avcı Mehmet ile Abdi arasında geçenleri Hammer'de okudum. Bir dönemde Osmanlı padişahının tarihi nasıl baktığını çarpıcı biçimde gösteriyor.

Hammer, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan 1774'e kadar geçen süreyi anlatmış. Otuz yıl Türkiye

tarihi üzerinde çalışan bu Avusturyalı geçmişimizi
bize tanıtıyor; kuşkusuz Hammer'ın çağdaş tarih görüşü yok.

Yine Hammer'e göre Sadrazam Köprülü Ahmet
Paşa, kendisine itimatnamesini sunan Fransız Elçisi M.
de la Haye Vandelet'ye öfkelenerek eşek sudan gelinceye
kadar adamı dövdürmüş ve üç gün hapsetmiş.

Sonra bu üç gün içinde Müftü Vani Efendi ve
Kaptan Paşa ile konuşmuş:

-Kefereyi ne yapalım?

-Öyle ya, herif sıradan birisi değil, koskaca elçi,
ama o sırada anlaşılan elçi pataklamak pek, yadırganacak
bir iş değil. Koskoca Osmanlı sadrazamı elçi
melçi dinler mi? Üç gün sonunda kararını bildirmiş:

-Elçi Vandelet itimatnamesini yeniden sunacak
ve bu ilk görüşme sayılacak.

Vandelet'ye gözdağı verilmiş:

-İtimatnameni yeniden sunacaksın, hiçbir şey olmamış

gibi davranacaksın, bu ilk görüşme sayılacak.

Hammer'e göre gerçek olan bu olaydan Fransız tarihleri söz açmıyorlarmış.

.....

ZAMAN İLE ZAMANE

Fransız filozofu Bergson:

"-İnsan" demiş, "zamanın içinde değil, zaman insanın içinde yaşar."

Acaba?

İnsandan önce doğanın var oluşu gerçekse, Bergson'un sözü saçma değil midir?

Fransız toplumbilimcisi Durkheim de Bergson'dan aşağı kalmıyor:

"-Zaman kavramının kaynağı toplumdur" diyor.

Önce yaşadığımız olaylar, sonra yaşayacağımız
olayların önceden algılanmasına yol açar. Takvimin
saptanması, dinsel bayramların belirli aralıklarla kutlanması,
ortak törelerin her yıl düzenlenmesi kafamızda
zaman kavramını biçimlendirmiştir. "Öyleyse zaman
insana bağımlıdır", diyor Durkheim.

Ne var ki doğanın insan toplumundan çok önce
varoluşu bu görüşü de boşa çıkarıyor. Zaman insanın
dışındadır; ama insanların çoğu, zamanı kendilerine
göre yaşamasını küçük yaşta öğrenirler, benimserler,
severler.

Bencillik'ten ve benci'likten doğan bu yaklaşım,
çoğumuzda mantığımızı eğip bükecek ve beynimizi sulandıracak
düzeyle varabilir. Mahinur Hanım "Aaaah aaah"
diye içini çekip yakınmaya başladı mı zamanı
kendine göre yorumlamasın da ne yapsın:

-Biz gençliğimizde büyük küçük, edep erkan bilirdik;
şimdiki gençlerin ne sağı var ne solu; ne yaşlılara

hürmet kaldı ne çocuklara şefkat...

-Neden dün öyleydi de bugün böyle Mahinur

Hanım, ne oldu da dünya kötüledi?

-Evladım zamane...

Mahinur Hanım "zaman"ın karşısına "zamane"

sözcüğünü koyarak kendine göre bir çözüm bulmuştur.

Bir zamanlar her şeyin çok güzel olduğu, ama artık

bozulduğu böylece saptanmış oluverir; ama bu duygu

yalnız Mahinur Hanım'da mı vardır? Nice kitaplar

devirmiş, toplum yaşamında kilit noktalara oturmuş,

üniversitelerden diplomalar almış ünlü kişilerin geçmişe

özlemlerini tutuculuk ve gericilik düzeylerine tırmandıran

itici güç nereden geliyor?

İnsan yaşlanıp da ihtiyarlığa doğru yol aldıkça

"zaman" niçin "zamane"ye dönüşüyor?

Neden gelmiş geçmiş en yaman futbolcu Bekir ve

en güçlü pehlivan Koca Yusuf oluyor?

Yeni atletler eski rekorları kronometre ile kırdıklarından,
yeni yüzücüler eski şampiyonları sayıyla geride
bıktıklarından bu spor dallarında palavraya yer
yoktur. Ne var ki geçmişte yaşanan her olayı matematiğe
vurmak olanaksızlığından kaynaklanan zamane
edebiyatının önüne geçilemez. Sarıyer'de eskiden
ayışığı denize daha güzel vururdu; İstanbul geceleri eskiden
daha güzeldi; eski aşkların yüceliği yanında şimdikiler
kısır duygudur; eski dostluklar gibi dostluğa
şimdi rastlanabilir mi? Eski ozanların döktükleri dizelere
artık kim ulaşabilir? Borazan Tevfik gibi bir
"nüktedan" artık yetişebilir mi? Nerede efendim o eski
yaşamın görkemi, o eski insanların insanlığı? Nerede
o eski rakılar? Mezeler? O eski garsonlar? O eski yaşam?

Kişinin hayatında zamanın değişip dönüşerek zamane
oluşu acı bir yaşam serüveninin son sayfalarıdır.

Görücü yöntemiyle evlenip kocasını genç yaşta yitirdikten
sonra bir ömür boyu turşu kavanozunda yaşatılan
ihtiyar kadıncağz sokakta sarmaş dolaş gezinen
aşıkları gördü mü kuşkusuz buruklaşacaktır:

-Ne yapalım zamane...

Ama çağımızın bilinçli insanı, bencilliğini insanlığın
meydan saati yerine koymaya kalkıştı mı zamanın
yelkovanıyla akrebine dolanır, işin içinden çıkamaz.
Beyinsel yeteneklerini yaşamının sonuna dek koruyabilen
ve çağdaş mantığı özümseyebilen kişinin zamanı da
hiçbir zaman zamaneleşmez.

Zamanı zamaneleştirmeden yaşamaya bakmalı.

.....

EKMEK

Mısır ekmeği, buğday ekmeği, çavdar ekmeği, kepek
ekmeği, yufka ekmeği...

Çeşitli ekmek var.

Ekmek, nimet demektir.

Eski görgünün çarkından geçmiş kişi yerde bir ekmek
parçası gördü mü eğilir, alır, öper, başına koyar,
ayak altında kalmasın diye yüksekçe bir yere bırakır.

Sofrada önüne konan yemeğe burun kıvrıran şımarık
çocuğa kaşlar çatılır; sert bir sesle azarlanır küçük:

-Nimete küfran ha!..

Ekmeğinin son lokmasını masada bırakan kişi,
hem ayıplanır hem uyarılır:

-Günahtır, ekmeğini bitir.

Ahşap konakta yaşayan çocuklu, torunlu, dedeli,
ninel, baldızlı, eniştel, büyük ailede günlük konuşmalar
arasında ekmeğın adı sık sık geçer:

-Ekmek çarpsın ki...

Eskiden dilenciler evlerin kapısını çaldıkları zaman
para değil ekmek isterlerdi:

-Allah rızası için bir dilim ekmek...

Varlıklı aile, dilenciye bayatlamış ekmek dilimlerini vererek iyilik yapmanın tadını çıkarırdı. Zenginlerin iyilik duygularını doyurmak için yoksulların yaratıldığına inanan bir dünyada yaşıyordu.

Madame de Maintenon da bu kafada imiş.

"-Sadakayı alan kişi, Tanrının gözünde sadakayı verenle eşit olduğuna göre iyilik yapanların duyduğu zevki kıskanmak günah sayılmalıdır."

Artık ekmeğin "nimet" olduğu bir dünya geride kalıyor.

Gerçi yaşadığımız çağda yeryüzünün büyük bir bölümü açlıktan kırılıyor; ama Amerika'nın buğday fiyatlarını düşürmemek için toprağını ekmeyen çiftçiye prim verdiği biliniyor; günümüzde ekmek ve buğday Tanrı'nın nimeti değil, uluslararası arenada ekonomik savaş aracıdır.

Acaba neden?

İnsanlar birbirlerini ekmeye çalıştıkları için...

İnsan birbirlerini nasıl eker?

Sekiz yüz metre yarışta birinci gelen arkada kalanı
eker; bilanço karı yüksek olan şirket rakibini eker;
daha çok silah satan devlet komşusunu eker; arkadaşının
sevdiği kızı koluna takan damat arkadaşını eker;
nükleer yarışta daha uzun menzilli füze üreten süper
devlet ötekini eker.

İnsanlar hep birbirlerini ekmeye çabalarlar; bu yarışın
iyi ya da kötü yanları vardır.

Tarihte ulusların savaşlarda birbirini hem ekmek
hem de biçmek için çabaladıklarını okuyoruz. Günümüzde
Japonlar otomobil ve elektronik endüstrisinde
Avrupa'yı ekmedi mi?

Ekmek, tohum atmak demek.

Atalar diyor ki:

-Ne ekersen onu biçersin.

Doğru mu?

Belki.

Çünkü bir atasözü daha var:

-Rüzgar eken fırtına biçer.

"Ne ekersen onu biçersin" özdeyişi doğru olsa,
rüzgar ekenin yine rüzgar biçmesi gerekmez mi?

Ama olmuyor, ne ekersen onu biçmiyorsun, fırtına
eken kasırga biçiyor; terör eken işkence biçiyor; yalan
eken dolan biçiyor; düşlem eken düş kırıklığı biçiyor;
yolsuzluk eken namussuzluk biçiyor; haksızlık
eken adaletsizlik biçiyor; kin eken intikam biçiyor.

Bunun için ektiğimize özen göstermek gerekiyor.

Dikta tohumu eken tepki, dengesizlik tohumu eken
çılgınlık, aptallık tohumu eken dangalaklık, onursuzluk
tohumu eken şerefsizlik, suç tohumu eken ceza biçer.

Neyi ne zaman nasıl ekeceğini bilmeyen kişiler vardır
ki bunlar için güzel bir halk türküsü yakılmıştır:

- Arpa ekdim, darı çıktı.

.....

YÜRÜ KAPLUMBAĞA!

Ankara - Avrupa asfaltı üzerinde bir yaşlı kaplumbağa
yavaş yavaş yürüyor.

İkircikli.

Kemikleşmiş sırtı, kararmış kurşun rengindeki gövdesi,
yılların kırıışıklarını taşıyan başı, belli belirsiz ayaklarıyla
asfaltın üstünde hiç kimsenin anlayamayacağı
kadar zor bir geziye çıkmış.

Geniş asfalt bizim kaplumbağa için sanki Gobi
Çölü ya da Büyük Sahra.

Uçsuz bucaksız...

Ne bir tutam ot...

Ne biraz yeşillik...

Ne bir ağaç.

Kaplumbağa çabalıyor asfaltın üzerinde; arada bir
Çok uzaktan gelen bir hışırtı ya da gürültü duysa, hemen
başını ve bacaklarını kabuğunun içine çekiyor;
kendisini koruduğunu ya da görünmeyen bir yaratık
olduğunu sanıyor. Zavallı kaplumbağa devekuşu değil ki
başını kuma soksun; elbette kabuğunun içine çekecek.

Sonra usul usul başını yine çıkartıyor kaplumbağa,
sağı solu dinliyor; yürümesini sürdürüyor.

Ankara - Avrupa asfaltı üzerinden başkaları da
geçiyor. Özel otomobiller, alçak gönüllü minibüsler,
kocaman otobüsler, damperli kamyonlar...

TIR'lar zıngır zıngır titretiyorlar koskoca yolu, tarih
ncesi yaratıklar gibi egzozlarından alev dillerini
ıkarıp ortalığı dumana boğuyorlar.

Şoförler dayanıyor gaza...

Uuyor arabalar.

Ve tekerlekler kaplumbağanın yanından geçiyorlar,
ezdi ezecek kadar yakından.

Kaplumbağa deprem gürültüleri gibi uzaktan başlayıp
birden yaklaşan sonra yıldırım düşer gibi patlayıp
uzaklaşan motor seslerine bir anlam veremiyor;
yalnız korkuyor, rkyor, hemen başını ve bacaklarını
kabuğunun içine çekip korunmaya kalkışıyor. Böyle
durumlarda dünya onun için kabuğunun iidir. Yalnız
bacakları, boynu ve başına değil, tüm i organlarına
inme inmiş gibi oluyor; motor gürültüleri, egzoz
patlamaları kararmış kurşun renkli kabuğunun üstünde

yankılanıyor.

Tam bu sırada bir araba daha geçiyor kaplumbağanın
yanından, tekerlekler sürtünüyor kabuğuna...

Ezildi ezilecek...

Ama hayır.

Bu kez de paçayı kurtarıyor kaplumbağa.

Talihli bir kaplumbağa bu.

Korkak bir kaplumbağa.

Ve de aptal.

Arabalar iki yanlı vızır vızır.

Koca asfalt sanki Büyük Sahra...

Ya da Gobi çölü.

Ne kadar zaman geçiyor bilinmez? Bir yıl mı, on
yıl mı, yüz yıl mı, iki yüz yıl mı?

Kaplumbağa yürüyor.

Asfalt yolun bir yanından öteki yanına geçmeye
çabalıyor bütün gücüyle...

Bir tarladan ötekine atlamak düşlemi kaplumbağanın
bilincine denk düşüyor. Üç beş yeşil otun ötesinde
bir dünyanın yarattığı değil ki kaplumbağa...

Dünyaya açılacağı yerde kabuğuna kapanarak yaşayan
bir hayvan için en büyük ufuk bir tarladan öteki
tarlaya dek uzanır.

Yürü kaplumbağa yürü...

İnsanların yaptığı gibi yolun boyuna doğru değil,
enine doğru yürü.

Devekuşu olsan kum arardın başını sokmak için,

kaplumbağa olduğundan tarla arıyorsun otlamak için;
zaten yapacağın bir başka iş yok.

Yürü kaplumbağa yürü...

.....

SEN İLE BEN

Sen - Sen hot, ben hot...

Ben - Bu deveye kim verir ot?

Sen - Ben ağa, sen ağa...

Ben - Bu ineği kim sağa?

Sen - Sen dede, ben dede...

Ben - Bu ineği kim tımar ede?

Sen - Ben gittim, sen gittin...

Ben - Bu hazineyi nittin?

Sen - Köprü altında ittin...

Ben - Köylünün sırtından bittin.

Sen - Ben ölü yıkayıcıyım, ister Cehenneme gitsin
ister Cennete gitsin.

Ben - Ben sorarım ilm-i hikmetten, sen dersin
çalmadım kilimi mektepten.

Sen - Sen bilirsin bir iki...

Ben - Ben bilirim on iki.

Sen - Benim sakalım tutuştu, sen sigaranı yakmak
derdindesin.

Ben - Senden korkum yok, kediden kürküm yok.

Sen - Ben sana hayran, sen cama tırman.

Ben - Sen sağ ben selamet, selamet derkenarest.

Sen - Senin aradığın kantar, Giresun'da findık
tartar.

Ben - Benim adım Hıdır, yapacağım budur.

Sen - Nehirde akan sudur, senin kazdığın kubur.

Ben - Sen doğru ol, eğri belasın bulur.

Sen - Sen dost kazan, dűşman duman olup ocađın
başından çıkar.

Ben - Sen de bildin yükünün koz olduğunu...

Sen - Ben de bildim imamın okumuş olduğunu...

Sen ile ben baktılar ki kavganın dibi yok, aynı yolun
yolcusu olduklarından ortaklaşa iş yapmaya, imeceyle

yolunu yordamını bulup köşeyi dönmeye çalıştılar:

Sen - Sen, ben, o yok...

Ben - Biz varız.

Sen - Hem oğlan hem kullarız.

Ben - Biz değişmenin önünde değil, unundayız:

Sen - Biz "sen-ben" olduk da aç kaldık.

Ben - "Sen-ben" uğru olduk, böyle oldu.

Sen - Bizde sabah geç olur.

Ben - Bizim çarık sizin çorba içinde, sizin tavuk
bizim torba içinde.

Sen - Bizim yerde bir yel esti, sabah kahvaltısı
kesti.

Ben - Bizim gelin bizden kaçır, tutar ele başın
açır.

Sen - Biz leblebi deyince pazar savrulur.

Ben - Kırk kişiyim birbirimizi biliriz.

Baktılar ki yine olmuyor, yağmur duasına çıkmakla
yağmur yağmıyor, su yolunda kırılmayan su testisini
susuz yerde kırmak için sen ile ben kızıştılar:

Sen - Onu bozarım, seni yazarım.

Ben - Onun cemaziyelevvelini bilirim.

Sen - Onun yaprağını dürelim, ekmeğimize tereyağı
sürelim.

Ben - Onun daha su götürür yeri var; bugünlerde
hangi yana baksan kar.

Sen - Ona hatır, buna hatır, bize kahr.

Ben - Onun muskasını ez de suyunu iç.

Sen - Onun boyu orta, beyni boş...

Ben - Tut kulağından çifte koş.

Sen - Onun boyu boyuma göre değil...

Ben - Ortaköy'de çifte minare, işi bırakmayalım

kadere, sen ile ben edelim idare...

Sen ile ben işin içinden çıkamadılar.

Sen - Akıl kişiye sermayedir, dedi.

Ben - Sermaye kişiye akıldır, dedi.

Akıl olmayınca başta, ne kuruda biter ne yaşta;
akıllı asma kabağından olmaz, deli su kabağından. Sen
ile ben "asma kabağını mı seçelim su kabağını mı?"
diye tartışırken kağıdın dibi görününce ben noktayı
koydum, gerisini sen düşün.

.....

ANASINI TANIYAN GENÇ...

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve mübaşir
iken, pire susuz İstanbul'a kovalarla su taşır iken,
ben İsmet Paşa'nın beşiğini tıngır mıngır sallar iken,
bir füze atımlık uzaklıktaki koca bir İslam ülkesinde
yoksul bir kadın oğlu ile birlikte yaşarmış.

Bu oğlan büyümüş, kazık kadar herif olmuş; ama
eve bir lokma ekmek getireceğine anasına zulmetmeye
başlamış; her gün olmadık rezilliği yapar, kadıncağıza
el aman dedirtirmiş. El kadarcıkken emzirdiği,
geceler boyu beşiğini salladığı, ninnisini söylediği,
şımartıp semirttiği bu herife kadıncağız öylesine bağlıymış
ki sesi çıkmazmış.

Ne var ki sonunda canına tak demiş:

-Kadıya varayım, halimi anlatayım.

Ve kalkıp yola düşmüş.

Mahkemeye vardıkta ne görsün? Ortalıkta tozdan
dumandan ferman okunmuyor; birisini falakaya yatırmışlar;
beriki sırasını titreyerek bekliyor; bir başkasını
kucakta dışarıya taşıyorlar. Durumu gören kadıncağız
ürkmüş; başında bir akılcağızı varsa onu da yitirmiş;
gelip geleceğine bin pişman olmuş; ama iş işten
geçmiş kadı hışımla sormuş:

-Ne istiyorsun kadın?

Yoksulun eli ayağı ve dili çözülmüş:

-Kadı Efendi Hazretleri, benim bir oğlum var;
edepsizliğiyle başa çıkamıyorum; her gün bir olay çıkarıyor;
eve bir dilim ekmek bile getirmiyor; varayım
halimi anlatayım, belki bir çare bulunur diye geldim.

Kadı gözlerini devirerek sormuş:

-Kimmiş bakayım o nankör?

Kadın o sırada sokaktan geçen tanımadığı bir genci

göstererek oğlunu kurtarmayı düşünmüş:

-İşte bu!

Kadı emretmiş, yabancı delikanlıyı yaka paça huzura çıkarmışlar.

-Bre nabekar, demiş Kadı, sende hiç vicdan yok mu ki ananı bunca üzersin?

Delikanlı şaşırmış:

-Hangi anamı?

Kadı küplere binmiş:

-Bre hain! Kaç anan var senin? Karşısında duran ananı tanımıyor musun nankör!..

-Af buyurun, bu benim anam değil.

Kadı tümünden öfkelenmiş:

Gence on değnek vurup aklı başına gelmiştir
diye kaldırmışlar; yine sormuş Kadı:

-Söyle ulan bu senin anan mı?

Delikanlı direnmiş.

-Değil, bu kadın benim anam değil.

- Yatırın.

Yatırın kaldırın, yatırın kaldırın derken tabanları
kan içinde kalan genç:

-Durun, diye bağırmış.

-Şimdi tanıdım, demiş, bu benim anam, hem vallahi
billahi benim öz anam.

Kadı'nın yüzü gülmüş:

-Hah şöyle yola gel! Önce öp ananın elini; sonra
anani sırtına al; doğru eve götür; ona iyi bak! Bir
daha karşıma gelersen ne olacağını unutma!

Delikanlı kadını sırtlamış, yola koyulmuş, çarşıdan
geçerken kardeşine rastlamış. Küçük kardeş yabancı
bir kadını yüklenmiş ağabeyini görünce şaşırmış:

-Ağabey, kim bu sırtındaki kadın?

-Bu bizim anamız.

-Kim söylüyor bunu?

-Kendisi.

Küçük kardeş düşünmüş:

-Sen benim büyüğümsün; ama olmaz böyle şey.

En iyisi sen Kadı'ya var, durumu anlat, bir çaresini
bulsun.

Delikanlı:

-Ulan, demiş, senin dünyadan haberin yok! Zaten
benim anamı belleyip bu kadını bizim anamız yapan Kadı...

.....

ADINI YAZACAĞIN AĞAÇ

İki adam vardı.

İki ağaç vardı.

Adamlar birbirine benziyordu. Elleri, kolları, bacakları,
ağızları, burunları, kulakları, gözleri vardı. Yaşları,
boyları, aşağı yukarı birdi.

Ağaçlar birbirine benzemiyordu.

Birinci ağaç çok yaşlıydı.

Büyümüş; büyümüş, büyümüş, büyümesi durmuştu
bu ağacın; dalları kabukları kuruyup kalınlaşmış,
budakları göz göz bedenini sarmış, yaprakları damar
damar sertleşmişti; gölgesinde rahat uyumak, ağaç gövdesine
benzeyen dallarında salıncak kurmak, sırtını koskoca
gövdesine dayamak isteğini insanda uyandırıyordu.

İkinci ağaç çok gençti.

Yeşilimtrak kabuklu ince bir gövdesi vardı; rüzgarla birlikte sallanıyordu; yaprakları uçuk renkliydi; dallarına asılsan çıt diye kırılıverecek gibiydi. Küçük ağacın gölgesi büyük ağacın gölgesinin onda biri kadar bile değildi.

Adamlar ağaçlara bakıyorlardı.

Birinci adam kocamış ağacın çevresinde dolanıyor, elleriyle kurumuş kabuklarını okşuyordu:

-Ben, dedi, bunu seçtim.

İkinci adam ikircikliydi.

Bir kocaman ağaca bakıyor; bir taze ağacın görünüşüne kapılıyordu. Birinden ötekine gidiyor, geliyor, inceliyor, düşünüyor, irdeliyordu. Ağaçların yaprakları esintiyle hışırdıyor, yaşanan an'ı vurguluyordu; ama gövdelerinin dilsizliği, geçmiş ve gelecek zamanların anlamı gibiydi.

Birinci adam sordu:

-Sen ne yapacaksın?

İkinci adam taze ağacı okşadı:

-Ben, dedi, bunu seçtim.

Birinci adam koca ağaca, ikinci adam taze ağaca yaklaştı. İkisi de cebinden birer bıçak çıkararak seçtikleri ağacın gövdesine adlarını kazımaya başladılar.

Birinci adam, koca ağacın kalın gövdesine koskoca harflerle yazdı adını. İkinci adamın olanağı dardı; genç ağacın gelişmemiş gövdesine küçük harflerle, ama özenle, inançla yazdı adını.

Sonra beşer adım geriye çekildiler.

Birinci adam kabına sığamıyordu.

-Nasıl? diye sordu.

Gerçekten koskoca gövdede kocaman harflerle yazılmış

isim ta uzaklardan okunacak kadar görkemliydi.

Birinci adam kendine güvenen bir sesle:

-Bu iş böyle olur, dedi.

İkinci adam susuyor; taze ağacın yeşilimtrak bedenine yazılmış adına bakıyordu; küçük harflerle kazınmış bu adın alçakgönüllü bir görünümü vardı. İkinci adam acaba yanlış bir ağaç mı seçmişti? Koca ağacın gölgesine mi sığınmalıydı?

Aradan zaman geçti.

Günler hafta, haftalar ay, aylar yıl oldu. Zaman denilen terzinin iğnesi nice takvimin gergefini işledi. Kaç vakit geçtiğini söylemek zor ama günlerden bir gün ikinci adam birinci adamı buldu:

-Haydi, dedi, gidip şu yaptığımız işin ne olduğunu yerinde görelim.

Az gittiler, uz gittiler, adlarını yazdıkları iki ağacın yanına vardılar.

Birinci adam gördüklerine inanamadı. Kendi adı
nasıl yazılmışsa öyle kalmıştı; belki de gittikçe kuruyan
yaşlı ağaçla birlikte kurumuş, küçülmüş, silikleşmişti.

Oysa şaşılası biçimde boy atmıştı genç ağaç ve
ikinci adamın adı, büyüyen ağacın gövdesiyle birlikte
büyümüş, büyümüş, büyümüş; öylesine büyümüş ki
birinci adamın adı küçücük kalmıştı ikinci adamın yanında.

.....

ANORMAL BİR YAZI!..

Eskiden "normal" davranışların dışında işler yapan
kişiye çıkışılırdı:

- Deli misin sen?

Şimdi diyorlar ki:

- Manyak mısın be!

Günlük yaşama giren yabancı sözcükler çoğalıyor.

Halk kimi zaman bir yabancı sözcüğü alıyor, eviriyor,
çeviriyor, yeni anlamlar yükleyip istediğı gibi kullanıyor.

"Normal" bunlardan birisidir. Vaktiyle bedeninde
kırıklık duyan kişi ne söylerdi:

- Rahatsızım...

Şimdi aynı durumda bir genç, çevreye derdini anlatmak
isterse yakınıyor:

- Normal değilim...

Dolmuşta, şoför arkadaşına anlatıyormuş:

- Akşamları bir tek attım mı normalleşiyorum.

- Sonra?

- İki tek atınca daha çok normal oluyorum.

Artık kızdığımız kişiye:

- Anormal herif... diyoruz.

Hayat "normal-anormal" ikileminin gel-git'lerinde
yaşanıyor; kime rastlarsanız ülkenin ve dünyanın olağanüstü
dönemler geçirdiğini yineliyor.

Soruyorsunuz:

- Neden?

- Dünyanın durumuna baksana!.. Ortadoğu kan
ve ateş içinde çalkalanıyor. Lübnan parçalandı. İran-Irak
savaşı sürüyor. Karayiplerde neler oluyor? Afganistan'da
çarşımlar sürüyor. Her ülkede kaynaşma durmuyor.

- Anormal gelişmeler mi söz konusu?

- Evet.

Acaba doğru mu?

Dünyanın her yeri dingin ve güllük gülistanlık olsa
"normal"dir diyebilecek miydik? 20'nci yüzyıldan önce

dünyada eşitsizlik, kölelik, zulüm gırla giderken nice
ülke üzerinde hiçbir rüzgar esmeyen bataklık gibi kımıldamazken
her şey normal miydi?

Soralım kendi kendimize:

- Sakın bizim kafamızda anormal olanı normal,
normal olanı anormal sayan bir bozukluk, ya da
koşullanma olmasın?

Yakın çevremize bakalım: Bir zamanlar kadınların
erkek güdümünde bulunması normalmiş; sonra kadın
özgürlüğü ya da bağımsızlığı diye bir dava ortaya
atılmış? Acaba hangisi normal? Kadının köle, erkeğin
efendi olması mı? Yoksa kadınla erkeğin eşit insan
sayılması mı?

Normalin anormalleşmesi, anormalin normalleşmesi
toplumsal yaşamda bir süreç sorunudur. Herkesin
fes giydiği toplumda açık başla gezmek anormaldir;
herkesin fesi yaşamadığı bir toplumda kırmızı kalıplı,
siyah püsküllü fesle dolaşmak normal midir?

Kimi toplumlarda adı deliye çıkarılmış insanlar vardır ki herkes gibi davranmadıkları için kınanırlar. Oysa yaptıklarını toplumların dar koşullarından sıyırıp evrensel ölçüye vurduğunuzda ortaya bir başka değer yargısı çıkabilir.

Topluma ters düşen çıkışları, fikirleri, davranışları, tutumları, inançları yargılarken dikkatli olmalı.

Normal dönemlerde anormal davranışlar normal sayılmaz da anormal dönemlerde anormal davranışlar normal sayılmaya başlar. İşte o zaman toplum çivisinden ya da şirazesinden çıkmış gibi olur; neyin nesi, kimin fesi olduğunu anlayamadığınız kişiler ortaya çıkıp şaşırtıcı eylemlere girişirler.

Toplumu normalleştirmek için anormal davranışları normal sayanların, anormalleşen toplumların normal tepkiler karşısında şaşkınlıkları da bundandır.

.....

ÖFKE

Öfkelendim bugün.

Yarın belki geçer.

Ama bugün burnumdan soluyorum ve içinde yaşadığımız
dünyanın ne denli pis olduğunu düşünüyorum.

Evet, bu dünya pis bir dünyadır.

Dünya pis olmasa insan sabunu icat etmek zorunda
kalmazdı. Bunca çamaşır sabunu, tuvalet sabunu,
cilt sabunu, yüz sabunu, yeşil sabun, beyaz sabun,
kokulu sabun, killi sabun, katranlı sabun, arap
sabunu neyi temizlemek için yapılıyor? Koskoca fabrikaların
durup dinlenmeden leke tozu üretmeleri neden?
Dünyanın pislüğünü temizlemek için yetiyor mu bunlar?

Yetmiyor.

Bu kez insanoğlu deterjanları buluyor. Habire deterjan
tüketiyor, şampuanmış, fayans tozuymuş, halı
temizleyicisiymiş, bulaşık kremiymiş...

Sonuç?

İnsan, pisliğin elinde oyuncak.

Pis dünyanın pis huylu, pis ağızlı insanları, pisipisine
konuşuyor, pisipisine yaşıyor ve pisipisine ölüyorlar.

Dünya öylesine pistir ki bir kesekağıdı fıstığının sonuncusu
acı çıkar; sokakta para düşürsen kanalizasyon
deliğine yuvarlanır; telefonu çevirsen yanlış numara,
birini sevsen evli çıkar; baban hastalansa, hastaneler
doludur; banyoya girersen, sular kesilir, dolmuşa
bindiğinde cebinde bozukluk olmadığını görürsün.

Koskoca denizlerde gemilerin karaya oturması, uçsuz
bucaksız göklerde uçakların çarpışması, dümdüz
yollarda arabaların birbirine girmesi neden?

Dünyanın pislüğinden.

Evin kapısını kapayıp apartmandan çıkarken
anahtarı içeride unuttuğunu anımsarsın.

Neden?

Dünya pis olmasa otobüste yeni ayakkabının üstüne
basmazlar, ineceğin istasyonu unutmazsın; sevgilinle
buluşacağın gün yüzünde sivilce, yemeğe çağrıldığın
konuk evinde tabağındaki yemekten saç çıkmaz.

Okuldan kaçtığın gün yolda müdüre rastlamaz, ekmek
keserken parmağını da kesmezsin. Sınavda kopye yaparken
yakalanman, yeni giysilerinin üstüne yağ damlatman,
tam uyku bastırmışken komşunun bastırması neden?

İnsanoğlu dünyanın ne pis olduğunu bilir, bildiği
için çocuğuna öğretir:

- Oğlum burnunu sil.

- Kızım ellerini yıka.

- O pis lakırdıyı kimden öğrendin?

Oğlan biraz büyüüp de hanyayı Konya'yı öğrenmeye
başladı mı konuşma değişir:

- Utanmıyor musunu ulan, kazık kadar adam
oldun... Bak, daha pis pis sırtıyor.

Büyükler arasında:

- Beşaret Hanım bu dosyaların pislği ne?

- Ambarı bok götürüyor...

- Bu düzen kokuşmuş...

- Nedir bu be? Her gün gazetelerde sosyetenin
pislikleri dökölüp saçılıyor.

- Leş kardeşim, leş...

Dünyanın pisliğı ile başa çıkılmaz.

İnsan ayakyolu temizleyicisi gibidir; ister kral olsun,
ister cumhurbaşkanı, ister başbakan, ister kraliçe,
pisliğini temizlemek zordur.

Dünya pis olmasa kişi cennet düşler miydi? Ölünce
bedenini yıkatıp temiz bir kefene niçin sardırıyor insanoğlu?
Dünyanın pisliğinden kurtulmak için bu son çabalamadır.

.....

MUHSİN ERTUĞRUL'DAN ALINACAK DERS...

Muhsin Ertuğrul'un ölüm yıldönümünde (29 Nisan)
çeşitli yazılar yayımlandı, konuşmalar yapıldı.
Türk tiyatrosunun büyüğü değişik açılardan anıldı.
Gerçekten Muhsin Ertuğrul çok yönlü bir insandı; kişiliğinin
boyutları saymakla bitmezdi, yöneticiydi, oyuncuydu,
genel yönetmendi, yazardı, kültür adamıydı, öncüydü;
ama yalnız Türkiye'de değil, çağımızın dünyasında
çok önemli sayılacak bir yanı yeterince vurgulanmadı:

Muhsin Ertuğrul egemenlerin sanatını sanatın
egemenliğine dönüştüren 20'nci yüzyılın bilincini
bütün yaşamında savunmuştu.

Muhsin Ertuğrul'u önce uzaktan yaptıklarıyla izledim,
sonra kendisini yakından tanımak mutluluğuna
eriştim. Bu güzel adam hayatının son yıllarına doğru
günden güne daha çok bilgeleşerek yaşadı ve ayaktayken
dimdik öldü.

Hiçbir zaman eğilmemişti ki...

Sanat ile egemenliğin tarihte sarmallaşan bağıntıları
vardır. Egemenliğin somut dışavurumu siyasal iktidar
biçiminde olur. Her siyasal iktidar sanatı denetlemek
ister. Kimi devrim atılımlarında siyasallaşma sanatın
bile önüne geçebilir; kimi tutucu iktidarlar sanata
pranga vurup köleleştirmek için çabalarlar.

İnsanlığın uzun geçmişine baktığımızda sanatçıyı
uşak sayan egemenlik anlayışının binlerce yıl sürdüğünü
görüyoruz. Ama hümanizmanın halkçılığa dönüşümünü

ve halkın egemenliğine yol açan gelişimini
çok eskiden beri sezip söyleyen sanatçılar da vardır.

Çağımızda ise sanatçının bilinci yaşadığı dünyanın
gerisindeki kör karanlıkta kaldığı zaman ortalıkta
sanat da kalmaz.

Muhsin Ertuğrul, çağdaş uygarlığın sanatını üçüncü
dünyanın kör karanlığında ısıtmak için bir ömür
boyu emek vermiştir. Hem tiyatro seyircisine salonda
kabak çekirdeği yememesini ve oyun oynanırken gürültü
etmemesini belletmek, hem de siyasal iktidara
tiyatrocuya saygı göstermesini öğretmek gibi iki yanlı
bir işlevi de üstlenmişti. Bunun ne denli zor bir iş olduğunu
biliyordu ve göze almıştı.

Bunun içindir ki dimdik ve ayakta öldü.

Sanatın çağdaş dünyamızda bir anlamı var. Bu
anlamı algılayamayan kişi rejisör olur, oyuncu olur,
perdeci olur, çevirmen olur, tiyatro müdürü olur, ama

sanatçı olamaz, saygınlılaşamaz, soylulaşamaz. Siyasal iktidarların uşaklığında saray kahyalığı yapar gibi uzun yıllar tiyatro müdürlüğünü yapan kişiler de vardır ülkemizde, parasal egemenliğin bahşışını koparmak için iki büküm olan tiyatrocı da vardır. Bunlar arasında Muhsin Ertuğrul'u "hocam" diye ananlar da vardır.

Ama Muhsin Ertuğrul'a "hocam" diyebilmek için gerekli onuru kişiliklerinde koruyabilmişler midir?

Muhsin Ertuğrul'un dirisi de ölüsü de ülkemizin ortalık yerinde bir anıt gibidir. Bu büyük adamı anarken çağdaş sanatın bilincini ve onurunu simgelediğini unutmak kendisine saygısızlık olur.

.....

MUTLULUK

Aydın olmak ne demektir? Devrimci ve demokrat olmak demektir; ilerici olmak, çağdaş olmak demektir. Dünyamızın bütün katı ve kötü gerçeklerini

öğrenmek; onları küçümsemeden, azımsamadan, gizlemeye
çalışmadan ortaya koymak; sonra her çeşit çıkarıcı
rüzgara, baskı fırtınasına karşı; binlerce yıllık geleneklere,
yüzlerce yıllık göreneklere karşı; insanı ezen
bilgisizliğe, soysuzlaştıran para gücüne karşı...

Ve umutsuzluğa karşı...

Ve yazgıcılığa karşı...

Bu olumsuz koşullarda bile boyun eğmeyi yadsıyarak
özgürlükleri savunmak demektir.

Dünyaya gelen her dört çocuktan üçünün yeteneklerini
geliştirmelerine engel olan sosyal adaletsizliği
yok etmek; ülkelerin yönetimlerini para gücünün
eline bırakan düzenleri değiştirmek; adaletin
soysuzlaştırılmasını engellemek; gökten inme sanılan
ayrıcalıkları tanımamak; ırkçılığı, yoksulluğu ve sömürüyü
ortadan kaldırmak için elinden gelen ne varsa yapmak
ilericiliğin kuralıdır. Yerel yenilgilere karşın insanlığın
gittikçe daha aydınlık olacağına inanmak; geçici gerilemelerin
aldatıcı görüntüsüne kapılmamak ve kişiliğinden ödün vermemek...

İşte ilerencilik budur.

Çağdaşlık da budur.

Köleliğini benimsemiş ve zavallılığını özümsemiş
bütün kölelerin ve zavallıların aydınlanıp bilinçlenmesi
için çalışmak; sömürüyü doğal sayanlara sömürünün
kaldırılabilceğini göstermek; özgürlüğü bilmeyenlere
özgürlüğü öğretmek için çırpınmak ilerencilğin ve çağdaşlığın
da ta kendisidir.

Eğer bu yönde çalışan önderler, bilginler, aydınlar
ve alçak gönüllerinde büyük yürek taşıyan insanlar
olmasaydı insanlığın uyanışı bunca çabuklaşamazdı;
nükleer savaş tehlikesi bugünkü gibi dengelenemezdi;
dünyanın daha büyük bölümü karanlıkta yaşar,
dünkü sömürgeler siyasal bağımsızlıklarına kavuşamazlardı.

Tarihin akışı bağımsızlık ve özgürlüğe doğru yürüyen
insanlığı hiçbir gücün durduramayacağını kanıtlıyor.

Daha 1900 yılında ancak 200 milyon beyaz ırktan insan yeryüzüne egemendi ve kendi içinde hoşgörüyü benimseyen Avrupa'daki demokratik rejimlerin bile sömürgeci kolları yeryüzünü kaplıyordu. Aradan geçen sürede, ilericiğin yadsınamaz adımları, özgürlük ve bağımsızlığın adını dünyanın en uzak köşelerine değin duyurdu.

Diktacılık hevesleri ve özgürlükleri çiğnemek isteyen bütün eğilimler, bir süre için eylemde güçlü görünseler de geçici olmaları kaçınılmazdır. Tarihin bu çarpıcı güzellikle gelişimini görerek insanlığın özgürlük yörüngesinde kendi yerini saptayabilen kişiye ilerici derler.

Umutsuzlukların içinde umudunu yitirmeden, karanlıkların içinde aydınlığı görebilen, en kötü koşullarda bile inancını koruyabilen kişi ilericidir. Çünkü o, evrensel gerçeği kucaklayabilen çağdaş insanın bilincine sahiptir.

İnsanlığın mutluluğunu özleyenlerin nerede olursa olsunlar bütünleşecekleri ortak nokta neresidir? Çağımızın

insanı, mutluluğa giden yolun bireycilikten geçmediğini
ve gezegenimizin en uzak köşesinde bile çağdaş
uygarlığa yakışır bir yaşam biçimi geçerli olmadıkça
en uygar sayılan toplumlarda huzur sağlanamayacağını
bilmektedir.

Hiç kimse, hiçbir halk, hiçbir ulus, hiçbir ülke
kendisini dünyadan soyutlayarak yaşama gücünde değildir.
Ve bir devlet (isterse süper olsun) dünyanın şu
veya bu yerindeki halkları, ulusları, sömürü düzeninin
çerçevesinde uzun süre tutmak gücünü koruyamayacaktır.

Bugün dünyanın her yanında bunalım; eşitsizlikten,
adaletsizlikten ve sömürüden üremektedir. Çağdaş
insan bu gerçeği bildiği için yeryüzünün bunalımına
şaşmaz; tersine bugün dünyada bunalım olmasaydı
mutluluğumuz derinleşir; umutsuzluğumuz yoğunlaşırdı.
Oysa ilerici insanın umudu gerçekçilikten
kaynaklanmakta, savaşına güç vermekte, mutluluğunun
gerekçesini yaratmaktadır.

.....

RUHİ SU

Ruhi Su gibi bir adamı nerede, ne zaman bulur
insan? Şu koskoca yeryüzünde bir Ruhi Su daha var
mı? Belki vardır, belki yoktur; bilemem. Okyanusların
ötesinde berisinde öyle halklar yaşıyor ki, halkların
öylesine güzel deyişleri, söyleşileri var ki, belki onların
içinde de bir, bilemedin iki ya da üç Ruhi çıkmış;
yüzyılların birikiminde ezgileşen türküleri derleyip
toplayıp, düzenleyip söylemiştir; hem tarihin yüreğini
dile getirmiştir hem yaşadığı çağın duyarlılığını
yansıtmıştır.

Evrene göre mini minnacık, insana göre koskocaman
gezegenimizde hangi yiğidin nerede neler yaptığını
bilmek kolay mı?

Çok zor bir iş bu.

Kimi değerleri tanımak, bilmek, öğrenmek çoğu
zaman bize nasip olmuyor. Çünkü yeryüzündeki iletişim
kesik, kopuk, sınırlı, yasaklı, sansürlü, engellidir;
dünyayı ancak Batı'nın iletişim organlarından izliyoruz;
örümcek ağına benzer bu haberleşme düzeninde

bize kimi tanıtıyorlarsa, ona değer verip yüceltiyoruz.

Dünyanın bize tanıtılan dünya kadar olmadığına
inanıyorum; daha büyük bir dünyamız var.

Kendi dünyamız bile bize tanıtılandan daha büyüktür;
Ruhi Su bunu kanıtladı.

Yunus Emre'yi bilirdik; ama Ruhi Su söylemeden
Yunus Emre'yi yüreğimizde duyduk mu? Pir Sultan
Abdal'ı bilirdik; ama Ruhi Su söyleyinceye kadar Pir
Sultan Abdal'ı duyduk mu? Karacaoğlan'ın zeybekleri,
semahları, seferberlik türkülerini bilirdik, Ruhi Su
söyleyinceye dek duyduk mu? Duyan vardır kuşkusuz,
kimilerinin kulağına çalınmıştır; ama Ruhi Su'dan dinlemeden
önce bizi biz yapan türkülerimiz yüreğimize
işlemiş miydi?

Türkü deyip geçmeyin..

Türkünün özelliği, ayrıcalığı vardır. Bir müzik parçası
bestelemek ayrı şey, türkü yakmak ayrı şey.

Türkü bestelenmez; yakılır.

Türkünün yakılması için insanoğlunun yanması
gerek. Sen yanmasan; ben yanmasam, o yanmasa, biz
yanmasak, nasıl yakılırdı türküler? Seferberlik olmasa,
insanlar savaşa sürülme, Pir Sultanlara darağaçları
kurulmasa, Karacaoğlanların gözünü sevdalar bürümese,
emekçiler el kapılarında gurbetçilik yapmasa,
analar oğullarına, kızlarına yanmasa, nasıl yakılır türküler?
Halkın vicdanından yansıyan ve bilincine kazınan
olayların tütsüleri insanın genzini yakmasa nasıl
yakılır türküler?

Güldür güldür yaşayan bir toplumun ortak duygularını
birbirine çatıp yalazlandırmakla yakılır türküler.

Yaşadığı ülkenin türkülerini tanımayan aydınlar,
halkı tanımıyor demektir.

Ruhi Su işte bunu yaptı, hepimize türkülerimizi

tanıttı, öğretti. Halkbilimin bilgecesi, yalnız öğrenmekle yetinmez, duymakla pekişir. Halkın bağrından yükselen ezgileri duymayan ezgilerin ardındaki yaşantıların kökenlerine inemez; yaşadığı toplumun hayat damarlarında dolaşan sımsıcak kanı pompalayan yüreğin açmazlarını bilemez. Halktan koparak toplumuna yabancılaşan aydınlar, aydınlaşma olanağını yitirirler.

Aydınlarla halkı ortak duygularda saziyle, sesiyle, söyleyişle, eylemiyle bütünleştiren Ruhi'nin ne büyük bir iş yaptığını ileride çok daha iyi anlamak olanaklarına kavuşacağız.

.....

TV'DE KEMAL TAHİR

Kemal Tahir'i 1950'lerin ilk yarısında Aziz Nesin'le ortaklaşa kurdukları Düşün Yayınevi'nde tanıdım.

1938'de Nazım Hikmet davasında tutuklanan yazar 15 yıl hapis cezasına çarptırılmış, 1950'deki genel afı çıkıp Babıali'ye dönmüştü; ama bu dönüş başka dönüştü.

Mahpushane üniversitesinden diploma alan Kemal Tahir birbiri ardına romanların yayımlayacaktı. Nitekim

1955'ten ölümüne kadar (1973) sanırım 15 romanı

çıktı; tümü ilgi gördü.

Kendine özgü kişiliğiyle çevresindekileri etkileyen
bir adamdı Kemal Tahir, sesi daha kulaklarımda yankılanır.
Tarihin sayfalarında çağ açmış, devrimler gerçekleştirmiş
nice kişi, Kemal Tahir'in ağzında iki paralık
olurdu. Belki de 12 yıllık mahpushane yaşamının
dolduruşuyla gerilmiş olan ruhu küfrettikçe yelpazelenirdi:

- Koca kodoş, kan içici, namussuz, alçak!...

Kemal Tahir'in konuşmalarıyla insanın çarpılması
doğaldı; ancak rahmetli yazara öfkelenip de sert bir
karşı çıkış yaptın mı, saniyede değişip kahkahayı patlatır;
kimbilir belki de sözlerinin hedefini bulduğunu
düşünerek keyiflenirdi.

Hiç unutmam; Kongo'nun bağımsızlık önderi Patrice
Lumumba 1961'de emperyalizmin uşağı Albay Mobutu'nun
emriyle öldürülmüş; cinayet aydınlarda tepki

yaratmıştı. Kemal Tahir ayağını yere, elini masaya
pat pat vurup bağıırıyordu:

- Kolay mı yahu? Kimmiş o Belçika'ya kafa tutan
Lumumba? Emperyalist, adama bokunu yedirir.

Eh, bir bakıma yaşamın sert yasalarını anımsatıyordu
Kemal Tahir: "Arkadaş, kimse yiyemeyeceği pilavın
önüne oturmasın" diyordu. Ne var ki söyleyiş
biçimi karşısındakileri de buruyor, iğneliyordu.

1960'ların sonuna doğru Kemal Tahir'in evi tekkeye
dönmüştü. Rahmetli yazar, postunun üstüne bağdaş
kurmuş şeyh gibiydi. Artık düşlemlerini tarihsel kuramlara
dönüştürmüş; tutarsız ve sisli fikirlerini benimsemeyenlere
yaman bir savaş açmıştı. Yalın kılıç
kavgaya giriyor, kişileri yerin dibine batırıyor, tarih gerçeklerini
işine geldiği gibi tersine çeviriyordu. Değil bilim
adamının, romancının da olamayacağı kadar geçmişe
karşı kaygısız ve sorumsuzdu.

Kemal Tahir romanlarında önyargılı bir tarih görüşünü işlemiştir. (Roman sanatı açısından yazarın değerini tartışmak bir başka konu.) Bana sorarsanız Kemal Tahir'in tarihsel yaklaşımı özgün de değildir; Osmanlıya (ve Abdülhamitçiliğe) dönük akımların başka biçimde tezgahlanmasıdır.

Ne var ki Kemal Tahir'in bu dönüşümü sağ kanadın pek hoşuna gitmiştir. Yazarı alıp baştacı yapmışlar; tarihsel gerçekleri saptıran yapıtlarını da göklere çıkarmışlardır. Kemal Tahir, sağ kanadın gözünde öylesine "meşrulaşmış" ve benimsenmiştir ki birkaç gün önce televizyonda anılmıştır.

Yanlış anlaşılmasın: "Kemal Tahir ölümünün 10'uncu yılında anılmasın, televizyon programlarında yer almasın" demiyorum. Devletin TRT'sinin hangi ölçüler içinde çalıştığını vurguluyorum. Gerçek bütün sanatçılarımızı anmak TRT'nin görevi olmalıdır.

Ölümünün 10'uncu yıldönümünde Kemal Tahir için düzenlenen 15 dakikalık televizyon programını izledim. Kemal Tahir yaşasaydı, sanırım çelişkili ruhunda bu programa yönelik büyük tepkiler oluşurdu. Çünkü programda Kemal Tahir'in kişiliği yoktu, özyaşamı da yoktu, romanları da yoktu; yalnız belirli bir amaca yönelik sözlerinin tutkalla birbirine yapıştırılmasından oluşan bir kurdela vardı.

Sonuç: Eğer bir yazarı tüm gerçekliğiyle anmaktan korkuyorsak ya da sakıncalı buluyorsak anmayalım daha iyi... Çünkü hem yazara hem okura hem de Türk toplumunun gelişmişlik düzeyine karşı bir ayıp işlemiş oluyoruz.

.....

ÖZNEL VE NESNEL

Eski köşeyazarları gibi konuya bilinen bir öykücükle gireyim. Nasrettin Hoca'ya sormuşlar:

- Dünya'nın merkezi neresidir?

Hoca:

- Eşeğimin sağ arka ayağının bastığı yerdir.

"İzafiyet" kuramı açısından Hoca'nın dediği doğru sayılabilir. "Benci" dünya görüşü bakımından da görkemli bir yanıttır. Çünkü kendini dünyanın odak noktası sayan kişilere ders vermektedir.

"Benci" dünya görüşü insanı ister istemez bencilliğe de götürür. Bencillik yalnız çıkarıcılığı değil hoşgörüsüzlüğü de içerir. Böylece kişinin öznel durumu, dışa dönük nesnelliğe dönüşür.

Dilimizde düşündüğünü dobra dobra söyleyip yapan kişi için:

-Bu adamın, denir, sağı solu yoktur.

Ancak bu deyim politikada geçerli değildir; çünkü sağsız-solsuz siyaset, çağımız dünyasında var olamaz.

Buna karşın ülkemizde yaşayan kimi insana sorarsanız:

- Sağcı mısın, solcu musun?

Adam tedirgin olur; sağcıyım ya da solcuyum demekten kaçınır; yanıt vermez veya "ne sağcıyım ne solcuyum, ben doğrudan yanayım" diye savunmaya geçer.

Çünkü toplumsal ve siyasal geçmişimizde solculukla sağcılık sakıncalı nitelikler kazanmış; demokrasinin, hoşgörünün, özgürlüğün koşulları işleyecek yerde fikirleri yüzünden insanları suçlama eğilimi ağır basmıştır.

Ne var ki çok partili demokrasinin geçerli olduğu (ve olmadığı) bütün ülkelerde sağ ve sol deyimleri kullanılmaktadır. Bu sözcükler tarihsel yüklemlerle zenginleşmiş, siyasal kavramlar olarak gelişmiştir; üniversitelerin siyaset bilimi kürsülerinde sağ ya da sol deyimleri kullanılmadan bilim yapılamaz. Uzak ya da yakın yabancı ülkelerdeki siyasal gelişmeleri, sağ ve sol akımları ve partileri değerlendirmeden anlayamayız.

Ülkemizde de ancak sağın ve solun bir arada yaşamasıyla çok partili demokrasinin yaşayabileceği algılanmalıdır.

Bir insanın sağcı ya da solcu olmasının iki yanı vardır. Bir işadımı, solcu olabilir. Ama nasıl? Eğer sermaye sahibi solculuğa inanıyorsa, bu onun öznel (subjektif) sorunudur. Ya da bir emekçi sağcı olabilir ki emekçinin toplumsal konumuna ayrı düşün bu inanç, öznellik kapsamına kalır. Eğer bir politikacı ya da parti yöneticisi "ben ne sağcığım ne de solcuyum" diyorsa bu sözler kişisel bilinç düzeyinin ya da inancının göstergesidir.

Ancak sağcılık ya da solculuk, yalnız öznel (sübjektif) bir şey değildir.

Olayın bir de nesnel (objektif) yanı vardır. Sözgeleş bir siyasal partinin solcu mu sağcı mı olduğu, ilkelerinden ve programından anlaşılır. Siyaset bilimcileri partinin ilkelerini, programını, yöneticilerin toplumsal konumlarını, seçmen tabanını inceleyerek örgütün solcu mu, sağcı mı olduğunu saptarlar; siyasal yelpazenin neresine oturduğunu belirlerler.

İsmet Paşa, 1960'ların ikinci yarısında Türkiye'de demokratik bilinç gelişirken demişti ki:

"-Ben kırk yıllık solcuyum."

Herkes şaşmıştı.

Böyle durumlarda önemli kişilerin söylediklerinin de kuşkusuz çok önemi vardır; ama yukarıda belirttiğim gibi öznel bir durumu vurgular. İnönü'nün yarım yüzyıllık siyasal yaşamında sağcı mı, solcu mu olduğu nesnel koşulların yanıtlayacağı bir sorudur.

.....

112 GÜN

Ünlü romancı Ernest Hemingway, amansız bir sarılığa yakalandığını anlayınca av tüfeklerinden birini çenesinin altına dayayıp tetiği çekti. Arthur Koestler'in sonu daha karmaşık biçimde noktalandı. Koestler, Londra'daki evinde eşi Cynthia ile birlikte ölü bulundu. Karı-koca "acısız ölüm"ü yeğleyen bir görüşü savunuyorlardı.

Genel kanı, birlikte canlarına kıydıkları yolundaydı.

Ancak Koestler'in iyileşmesi olanaksız durumuna karşın, eşinin hiç bir şeyi yoktu. Bu sağlıklı kadın da sevdiğiyle beraber ölümü göze almış, halk ozanının söylediğini yinelemişti:

"Bu dünyadan gider olduk

Kalanlara selam olsun..."

Hemingway'i ve Koestler'i tüm dünya tanıyordu; iki yazarın da kitapları sınırları aşıyor, ellerde dolaşıyordu. İkisi de hayatın binbir rengini görmüşler; acısını, tatlısını yaşamışlardı.

Hemingway, Birinci Dünya Savaşı'nda cephede muhabirlik yapmış, Afrika ormanlarında avlanmış, İspanya İç Savaşı'na katılmış. İkinci Dünya Savaşı'nda yine savaş muhabirliğine sıvanmıştı. Dünya kazan Hemingway kepçeydi; insanı ve insanlığı kızgın

olayların çalkantılarında izlemiş, tanımıştı. Arthur Koestler

İspanya İç Savaşı'nda muhabirlikle işe başlamıştı.

Yine İspanya'da casuslukla suçlanarak idam cezası yedi;

üç ay ölüm hücresinde yaşadı. Sonra hayatın karmaşıklığını

edebiyat aracılığıyla saydamlaştırmaya çalıştı.

Öldüğü gün, yapacağı hiçbir şey kalmamıştı.

Amerika'nın Seaattle kentinde, eşi, çocukları, torunlarıyla

yaşayan Dr. Barney Clark ise ne bir Hemingway'di ne de bir Koestler.

Dişçi Clark'ı 112 gün öncesine kadar akrabaları

dostları, müşterileri, sütçüsü ve bakkalından gayri kimse

tanımıyordu. Sıradan bir diş hekimiydi Clark; bu

köşeye konu olmadan öteki dünyaya gidecekti; ne sizleri

ilgilendirecekti ne de beni; hepimiz Seattle'daki dişçinin

varlığından habersiz kalacaktık. Ne var ki 112

gün önce Utah eyaletindeki Salt Lake Hastanesi'nde

Barney'ye dünyada ilk kez yapay kalp takılınca adı tüm

dünyada duyuldu. Yeryüzü iletişiminin teleksleri flaş

haber olarak olayı veriyorlardı. Barney Clark öylesine

ünlenmişti ki yapay kalbi oluşturup hastaya takan doktorların

ve uzmanların adları geride kalmıştı. Çoğu kişinin

aklında şu soru engelleniyordu:

- Dişçi Barney Clark niçin böyle bir deneyimi benimsemiş, çileli bir yolculuğa çıkmayı göze almıştı?
Artık Dr. Barney, laboratuvar kobayı oluyordu. Her dakikası hekimlerin ve uzmanların denetimi altındaydı. Yaşamak mı denirdi buna? Günleri zaten sayılıydı.

Ve saya saya 112'nci güne gelindi.

Clark gözlerini kapadı.

112 gün daha yaşamak, kimi zaman bir anlam taşır;
kimi zaman hiçbir anlam taşımaz. Eğer Barney Clark, yaptığı işin gerçekten bilincindeyse, hayatının en anlamlı günlerini yaşamış, en büyük işlevini görmüş demektir. Çünkü kendisini insanlığın geleceğine bilinçle adayabilen insan, kobay değildir.

İşin içine bilinç girdi mi iş değişiyor.

Hemingway ya da Koestler'in yazar duyarlığı içindeki "son"ları çaresizlik karşısında onurlu bir davranışı

benimsemek çabasından umutsuzca kaynaklanmaktaydı.

Barney Clark, altmış yaşına dek hayatını

sıradan bir kişi olarak sürdürdükten sonra ölümle yüz

yüze gelince geriye bir şeyler bırakmak şansını ele

geçirivermişti.

Son 112 gününü, belki de 112 yıla bedel bir yoğunluk

içinde yaşadı Clark; hastanedeki odası Koestler'in

İspanya'daki idam hücresinden bambaşka duygular

ve düşüncelerle doluydu. Barney son 112 gününü

yazamadı; çünkü yazar değildi; ama onun hesabına

düşünenler ve yazanlar çıkacaktır.

İnsanoğlunun serüveni, hiçbir insanın yaşamıyla

noktalanmıyor ki...

.....

ŞOGUN...

Doğan Avcıoğlu'nun "Türkiye'nin Düzeni" adlı

kitabı bir başyapıttır. Bu kitabın "Türkiye'de ve Japonya'da

Batılılaşma" bölümünde şu tümceleri okuyorum:

"-Türkiye (sömürgeleşme, tehlikesine karşı koyabilmek için Batı usullerini benimseme ihtiyacını 18'inci yüzyıl ortalarından başlayarak duymuştur. Japonya o tarihlerde tam bir ortaçağ kapalılığı içindeydi. Türkiye ise bozulan eski düzeni geri getirmenin olanaksızlığını anlamış, yeni bir düzen kurma çabasına girmişti."

Nasıl bir karanlıktı Japonya'daki düzen?

Avcıoğlu'nun kitabından bir örnek: ülkeyi Şogun'lar yönetiyordu. Bir Şogun'un erkek çocuğu olmuyordu. Niçin? Çünkü Şogun bir köpek öldürmüş, rahiplerin yorumuna göre büyük günah işlemişti. 1687 yılında köpek öldürme yasağı çıkarıldı. Yasak gittikçe yoğunlaştı, köpek öldürmenin cezası idam, hayvanlara kötü davranmanın cezası sürgün ve hapisti. Bu yüzden Samuraylar ata binemiyorlardı. 1692 ve 1708 tarihli emirlerle atların tırnak ve yelelerinin kesilmesi yasaklanmış, yasağa uymayan 25 kişi bir çıplak adaya sürülmüştü.

İşte bugün dünyayı şaşırtan, elektronik aygıtla Batı piyasalarını allak bullak eden Japonya'nın 18'inci yüzyılından birkaç çizgi...

Sözü televizyondaki çekici ve çarpıcı Şogun dizisine getirmek istiyorum. Benim de merakla izlediğim bu ustalık dizi bir Tarzan filminin gergefinde işlenmiş. (Tarzan filmlerinde zencilerin yaşadığı geri bir ülkede iyi ve kötü beyazlar çarpışır.) Japonya ve Japonlar Şogun dizisinde salt dekor niteliğinde kalıyor. Tüm izleyiciler "İngiliz seyir subayı Anjin San ya da Blackthorn"a gönül bağlamışlar. Portekiz ve İspanyol sömürgecileriyle İngiliz ve Hollanda sömürgecilerinin hangisini yeğlersiniz? Karanlık Cizvit papazlarına öfkeleniyoruz, yakışıklı İngilizi ayran budalasası gibi izliyoruz, güzel Japon kadınlarına kesiliyoruz, ustalıkla serüven dizisinin mantığında yitip gidiyoruz.

Hep böyle oluyor.

Hindistan'dan başlayarak Güney Asya'daki İngiliz subaylarının "kahramanlıklarını, yiğitliklerini" beyaz perdelerde çok uzun yıllar alkışlamadık mı?

"Aslan Tarzan"lar tüm beğenilerimizi kişiliklerinde topladılar, "yerli halklar", kuru kalabalıklar yarattılar. Oysa ister zenci olsun, ister Hintli, ister Japon,

ister Çinli o "yerli halklar" insanlardan oluşuyordu.

Onları ancak "Batı efendi" ile ilişki kurabildiği ölçüde

insanlaştıran senaryolardan bıkmadık, usanmadık.

Şogun'un bir yanı bu...

Öteki yanı 17 ve 18'inci yüzyıllarda bile Osmanlı toplumundan "geri, karanlık ve barbar" bir Japonya'nın bugünkü üstün endüstri düzeyinde belirginleşiyor.

Türkiye'nin bugünkü geri kalmışlığını "geçmişimizdeki barbarlığımız"a bağlamak isteyen Batılı ve yerli aydın fantezisinin kolaycılığını bir yana bırakmalıyız. Geçmişimize yansız bakmayan Batılı tarihçilerin içimizde kompradorluğunu yapmak ayıp şeydir.

Yeryüzü tarihi sınırlar ötesi bir hoşgörünün her halkı ve her insanı kapsayan çağdaş yaklaşımı içinde değerlendirmesini öğrenemeyen kişi geri kafalıdır. Türk köyünün ve köylüsünün de bir romanı olduğunu ancak yazıldığı zaman anlamadık mı?

.....

KARİKATÜRCÜNÜN ÖLÜMÜ

Mim Uykusuz ölmüş.

Gazetelerde haberi okuyunca içim burkuldu. Yıllardan beri belleğimde gölgeleşen yüzünü anımsadım.

Mim (Mustafa) Uykusuz çoğunlukla gülmezdi. Bu yüzü gülmeyen insanın karikatür yapması sanki içindeki doğal acıyı mizahla dengelemek gereğinden doğar gibiydi.

Kara mizaha yatkındı Uykusuz.

1940'lı yılların sonunda Türkiye içerden ve dışardan çok partili rejime itiliyor; yönetime karşıt rüzgarlar fırtınaya dönüşüyordu. O günlerin unutulmaz mizah dergisi Marko Paşa'da adını duyurdu Mim Uykusuz; toplumsal içerikli karikatürleriyle ün yaptı.

Yokluğun, açlığın, ezilmişliğin kara mizahını çizgiyle yoğurmak kolay değildir. Mim Uykusuz'un yaptığı buydu.

O dönemde arada sırada karikatüristlerin evinin

kapısı vuruluyordu; Uykusuz sorardı:

- Kim ooo?

- Polis.

Dediğim gibi Mustafa Uykusuz çok gülmez ya da hiç gülmezdi; güler gibi yapardı. Kendisini uzun yıllardan beri görmedim; ama yüzü gözlerimin önünde net bir fotoğraf gibi duruyor. Bir insan yüzüydü bu; iyilikle doluydu yüreği; sanki tüm hırslardan arınmıştı.

Toplumsal konumunda kendini olduğundan daha aşağıda bir yere yerleştirmiş gibiydi; bu geri çekiliş, onuruna düşkünlüğünden geliyordu. Bir fikir emekçisiydi o, bir çizerdi; patronlarıyla arasındaki uçurumu derinleştiren tutumu da pek vurgulamadığı bilincinden doğuyordu.

Mutluluk yalındı Mim Uykusuz için; bir şişe şarap; biraz katık, bir dost yeterdi.

Babıalı'nın kıvrım kıvrım yokuşunda solucanlar

gibi yaşıyan, her taşın altından çıkıp her entrikaya katılan,
emeğinden çok kulis fareliğıyle ün yapmaya çabalayan
nice kişı vardır. Mim Uykusuz böyle havalardan
uzak yaşıadı. Son yıllarında iyice kenara çekildi,
içine kapandı. Babıalı zaten Mim Uykusuz'un başladığı
yerden çok ötelerdeydi.

Sermayenin silindiri "Bizim Yokuş"ta hem düz
hem karışık yollar açmıştı. Marko Paşa yılların gerisinde
kitaplıkların raflarında kalmıştı. Mim Uykusuz
yorgundu. Akbaba, Dolmuş, Taş, Karikatür dergilerindeki
çalışmalarından sonra yavaşladı; ama ne fikrinden
bir ödün verdi ne kişiliğinden...

İnsan, doğacak, yaşayacak, ölecek. Geriye ne kalacak?
Kimi ağaç diker, kimi duvar örür, kimi bir şey
yapmadan çeker gider. Geçen gün yaman bir marangoz
ustasıyla konuşuyorduk; sağlık sorunları açıldı;
eliyle göğsünü tuttu:

- Şuralarımnda ağırlar var; dedi.

- Sigara içiyor musun?

- İçiyorum.

- İçme.

Ustabası

- Vız gelir, dedi, ben ölünce dünya bir şey yitirmez.

Büyük bir bilgin olsam iş değişirdi.

- Sen, dedim, yaman bir ustasın, üretiyorsun.

Daha kaç yaşındasın? Bu dünyada yaşamaya layık olmayan

nice alçak var ki yüz yaşına merdiven dayıyor

da bana mısın demiyor.

Gerçekten yaşam süresi bir bilmece...

Çoğu zaman yaşaması gerekenler, elli yaşında pes

ediyorlar da toplum bakımından sakıncalı nice solucan,

böcek, sürüngen yaşıyor ha yaşıyor.

Mim Uykusuz, çoktan beri hastaydı; hayatına noktayı

koydu; çizgilerini, karikatür albümlerini bıraktı
bize...

Bir de güzel anılarını.

.....

SAĞCI "AYDIN" OLUR MU?

Geçen cuma günü Akademi Kitabevi'nde Hocam
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Nurullah Ataç'ın kızı Meral
Ataç, eğitimci-yazar Kemal Üstün ve ben, kitaplarımızı
imzaladık. Böyle günlerde yazar-okur ilişkisi çeşitli
biçimlere giriyor. Bir öğrenci kitap imzalatırken,
bana şunu sordu:

- Bir ay kadar önce düzenlenen bir basın açıkoturumunda
kimi konuşmacılar 'Aydın'ın sağcısı solcusu
olmaz aydın solcu da olur, sağcı da..." dediler. Siz bu
konuda ne düşünüyorsunuz?

Böyle sorulara çoğu zaman okur mektuplarında
da rastlanıyor; kavramları kurcalayan sorular yeniden
gündeme giriyor; bu yıpratıcı ve bıktırıcı süreç bitmiyor;

Çünkü yeni kuşaklar yetişıyor; Anadolu'da kısıtlı olanaklar içinde yaşayan okurlarımız kafalarında beliren sorulara yanıt verecek kişı ya da kitap bulamadıklarından izledikleri yazarlara başvuruyorlar.

Sağcı aydın olur mu?

Bu soruyu aydınlatmak için önce "sağcı ne demektir?" sorusuna yanıt vermek gerekir. İsmet Paşa bile ömrünün sonbaharında ne demişti:

- Ben kırk yıllık solcuyum...

Solculuğun karşıtı olan sağcılığı, el altında bulunması gereken bir felsefe ansiklopedisi şöyle yanıtlar;

"SAĞCI, eski olandan, kurulu düzenden yana olandır. Eskiden yana olan siyasal tutumu dile getiren sağcılık, gerici ve tutucu deyimleriyle anlamdaş, solcu deymiyle karşıt anlamlıdır. Sağcılık hiçbir yenileşmeyi istemeyerek kurulu düzenin olduğu gibi korunmasını savunan ve bu bakımdan evrimsel değışikliğı yeğleyen solculuğun karşısında yer alan tutumdur.

Siyasal eğilimleri sağcılık ve solculuk olarak nitelemek 1789 Fransız devrimiyle başlamıştır. Ulusal Meclis'te yeni düşüncelerin savunucuları solda, eski düzenden yana kralcılar sağda oturmuşlardır. Bu olaydan sonra sağ ve sol siyasal alanda terimleşmiştir: Sağcılık; bütün varlıkları durağan, değişmez, sonsuz, kesin ve saltık sayan metafizik dünya görüşünün ürünüdür. Gerçekte sağcılık düşünsel değil, çıkarsal bir tutumdur; egemen sınıfın çıkarlarını savunmakla eşanlamlıdır."

Sağcılığı böylece tanımladıktan sonra, yine felsefe sözlüklerine bakalım; aydın kavramının karşılığında ne yazıyor:

"AYDIN, çağının bilgisiyle tutarlılaşmış kişidir. Klasik felsefede belli bir öğrenimi, bilgisi, görgüsü olana aydın denirdi; ama belli bir öğrenim, bilgi, görgü aydın olmaya yetmez. Aydın olan kişi, çağdaş bilgi düzeyinde düşünceleri ve davranışları tutarlı olandır. Buysa çağdaş ve bilimsel bir dünya görüşüne varmakla gerçekleşebilir. Belli bilgilerde olağanüstü uzmanlaşma bile kişiyi böylesine tutarlılığa ulaştırmaz. Tutarlılık,

ancak, çağdaş, bilimsel ve bütünsel bir bilgiyle elde edilmiş bir dünya görüşüyle sağlanabilir."

Demek ki aydın, çağdaş bilimsel dünya görüşünü özümsemiş kişidir. Bunun anlamı açıktır; tutuculuğa, gericiliğe karşıdır. Hem sağcı hem de aydın olmak olası görünmüyor. Bir kimse çok yetenekli bir mühendis, deneyimli bir avukat, yaman bir maliyeci olabilir; çok kitap devirmiş, üniversiteler bitirmiş bulunabilir; ama aydın olamaz. Buna karşılık bir köylünün, işçinin, küçük memurun ya da esnafın çağdaş ve tutarlı dünya görüşünün mantığında aydınlanması ve aydınlaşması olasıdır.

Çağımız dünyasında sağcılık sermayeden, solculuk emekten yana olmak anlamına gelir. Batılı demokrasi, Türkiye'de aydın olmak emekten yana dünya görüşünün tutarlılığı içinde düşünmek anlamına geldiğinden aydınlar sola kayıyorlar. Bu akımı doğal saymak gerekir; çünkü bilimsel yasadır.

.....

KAPALI OTURUMLAR...

Aydınlar arasında kapalı oturum çeşitli yerlerde olabilir; Kumkapı ya da Boğaz meyhanesinde; konuksever bir bayanın salonunda; lüks bir otelin barında; orta halli bir "restoran"ın masasında beş-altı kişi toplandı mı tartışma başlar.

Kimi zaman böyle kapalı oturumların bir "efe"si vardır; dediği dedik, öttürdüğü düdüktür. İki kadeh sonra gözleri çakmaklaşır, sözleri saldırganlaşır, çevresindekiler durumu "idare etmeye" çalışırlar. Danışıklı bir çember oluşur "efe"nin çevresinde ve içten içe kaygı başlar:

- Aman yine bir kavga çıkmasın...

- Dargınlık başlamasın...

- Toplantının tadı kaçmasın...

Kimi zaman kapalı oturumun bir "nüktedan"ı bulunur.

Bu kişinin görevi her söylenene buzlu bir espri yetiştirmektir. Kavşaktaki trafik memuru gibi elini, kolunu, piposunu, sigarasını da işin içine katarak sıklıkla espri yapmaya kalkışır. Bu duruma çevresindekiler uymaya çabalarlar. Oturumun tadını kaçırmamak için zoraki sululuk başlar.

- Ha ha ha...

- Hi hi...

- Deme yahu?

Isı büsbütün düşer.

Birisi çıkıp da dobra dobra konuşsa:

- Yahu kardeşim, sen her söylenen söze karşılık bir espri yapmak zorunda mısın?

Kapalı oturumun zaten ekşimiş tadı büsbütün kaçacak;

iki kadeh rakı zıkkım olacaktır.

Kimi kapalı oturumun da bir "geveze"si vardır.

Yüz yıldan beri konuşmamış gibidir ve geveze; susmak nedir bilemez; birbiriyle ilişkisi bulunmayan ve ancak çağrışım halkalarıyla zincirlenen bir konuşma türünü tutturur; yüreğindeki bencillikten kaynaklanıp anaforlaşan bu gevezelik sarmalını monoloğunun ekseni yapar.

Hayatta az çok insan tanımış herkes gevezelerin hep aynı şeyleri yinelediklerini bilir. Ama konuyu temcit pilavı gibi kırk kez sofraya süren geveze, çevresindekilere illallah dedirtir. Adamı susturup iki üç laf söylemek isteyen bir başkası çıktı mı geveze çevresine boş gözlerle bakınarak otuz-kırk saniye sustuktan sonra en küçük aralıktan yararlanarak yine lafa dalar.

Çevredekiler "ya sabır" çekip adamı dinler gibi gözüdürler; içten içe de söylenirler:

- Toplantının içine etti.

Kimi kapalı oturumun da bir "kahraman"ı vardır;
afrasından, tafrasından geçilmez.

Gerçi ödleğin ta kendisi olduğu geçmişteki deneylerle
saptanmıştır; ama sofralarda afi kesmeye, baylara
tepeden bakmaya, bayanlara da sulanıp saldırganlaşmaya
bayılır kahramanımız; gümbür gümbür konuşur;
herkesin kafasına dank dank vurmaktan hoşlanır.

Kahramanı tanıyanlar içten içe gülerler, tanımayanlar
etkilenebilirler.

Bizim toplumda kapalı oturumların kuralları böyle
oluşturmuştur; açık oturum geleneği ve göreneği yerleşmeden
böylece sürüp gidecektir. Zamanı bol olan, vaktini
yitirmek isteyen varsa buyursun kapalı oturuma...

.....

ŞADİ DİNÇÇAĞ'IN SOLUĞU...

Hocam Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 9 Ocak 1983

günü Cumhuriyet'te yayımlanan yazısında İtalyan hukukçusu

Piero Calamenderi'nin şu sözlerini aktarmıştı:

"-Hukuk, kimse tarafından saldırıya uğramadığı
ve bulandırılmadığı sürece, soluk aldığımız hava gibi,
görünmez ve tutulmaz bir biçimde yöremizi kaplar.
O, ancak yitirdiğimiz zaman değerini anladığımız,
sağlık gibi sezilmez bir şeydir."

Ben bu sözlerin yalnız hukuk için geçerli olmadığına
ve yaşamın çok değişik kesimlerinde kurallaştığına
inanıyorum.

Kimi insan vardır, tüy gibi hafiftir; ağırlığını duymazsınız;
yaşayıp yaşamadığını bile unutursunuz. Çünkü bu
tipler sorun yaratmazlar, iş üretirler.

Bu türden kimselerin değerleri, ancak yitirildikleri
zaman ortaya çıkar.

Kırk yıllık dostum karikatürist Şadi Dinççağ böyle
bir insandı; ölüm haberini gazetede okuduğum gün,
varlığının olumlu değerini anladım, yokluğunun acısını
ta içimde duydum.

Önce çizgilerini tanıdım Şadi Dinççağ'ın, sonra
kendisini.

Karikatür dünyamızın en kıdemli adlarındandı.
"Akbaba Okulu" diyebileceğimiz ortamda yetişmişti.
Akbabacı Yusuf Ziya Ortaç, bir yandan "üstatlara"
karikatür çizdirirken, öte yandan yetenekli gençlere sayfalarını
açardı. Şadi, mühendis mektebi (teknik üniversite)
öğrencisiyken amatör karikatürist olarak dergilerde
boy gösterdi. Sonra tüm yaşamı boyunca bir
yandan mühendisliğini yürütürken öte yandan Babıali'nin
kağıt ve mürekkep kokularını genzine çekerek
durmadan karikatür çizdi.

Uzun çizereklik yaşamı durağan geçmedi. Soluklu

bir süreç içinde Şadi Dinççağ'ın başlangıcıyla sonu arasındaki grafik, olumlu bir tırmanışın göstergelerini taşır.

Karikatür, yirminci yüzyılın etkin sanatıdır; dinamiktir, iletişim gücü yüksektir, toplumsal dönüşümlerin aynası, oluşumların ışıldağıdır. Şadi Dinççağ, sessiz, dengeli, düzenli Osmanlı efendisi kimliğinin ardındaki yaramaz çocuk ruhunu ve kişiliğini karikatürlerine gittikçe yoğunlaşan sanat gücüyle yansıttı.

Yaşı ilerledikçe sanatı da ilerledi. Kendisini tümüyle gölgeye çekip çizgilerini bütün güleçliğiyle topluma sunan Şadi'nin alçak gönüllü yaşamı örnek bilgelik karakteri taşır.

Az sanatçıya vergi bir yapısı vardı Şadi'nin...

Kimi sanatçı sanatının cılızlığına karşın sürekli tepinme içindedir. Yapıtlarıyla değil kişiliğiyle olaylar yaratarak çevresindeki ilgileri canlı tutmaya çabalar. Yaşamının gerilimlerini sanatçılığın kanıtları sayar. Ama ruhundaki gerilimlere karşın pörsümüş ürünler verdiği

için dengeyi bir türlü tutturamaz.

Kimi sanatçı da sağlam kişiliğinin tutarlı ürünlerini
verdikçe dengelenir, bilgeleşir.

şadi Dinççağ'ın sanatı neydi, ne değildi?

Bu soru ayrıca vurgulanması gereken bir yanıtın
aranışı içinde değerlendirilmelidir. Ama hiçbir "iddia"
taşımadan kırk yıl karikatür sanatının emekiliğini yapmış
bir insanı yitirdik. Hep güleç yüzlü, hep iyilik dolu,
hep kıskançlıktan uzak ve hep retkendi şadi... ylesine
doğal bir tutumu vardı ki doğa gibiydi. Var oluşunu
ylesine duyurmadan sezdiriyordu ki ancak yitirdiğimiz
gün yok oluşunun ne demek olduğunu anladım.

Türk karikatür sanatına şadi'nin onda biri kadar
katkısı olmamış nice kişinin gürültüsü arasında
usta Dinççağ kaynayıp gitmesin diye yazdım bu yazıyı...

Keşke O'nu yitirmeden bu görevi yapabilseydim.

.....

DOĞA VE İNSAN

Okulların tarih kitaplarında bitmez tükenmez savaşların
öyküleri öğrencilere belletilir. Önce mızrakla,
kılıçla, kalkanla; sonra topla, tüfekte, tankla insanlar
durmadan savaşmışlardır. Kimi zaman bu savaşlar soykırıma
dönüşmüştür. Tarihin ilkçağlarında dağlar gibi
kelle yığan zalimler görürüz; uygar Avrupalı Amerika'ya
ayak bastıktan sonra bu büyük kara parçasında
yaşayan soyları yok etmiştir.

İnsanın insanla kavgası bugüne dek durmamıştır.

Ancak insanın doğayla savaşımı da tarihin ilkçağlarından
bu yana kesintisiz sürmüştür.

Okullarda işin bu yanına yeterince önem verilmez;
bilim tarihinin "insanın doğaya karşı savaşımı" içeriğini
taşıdığı gereğince anlatılmaz; insanlığın en onurlu
yanını bu savaşımın oluşturduğu vurgulanmaz.

İnsanın kendini doğaya karşı savunması ya da doğaya egemen olma çabası yolunda verdiği uğraş, uygarlığımızın ta kendisini oluşturur.

Düşünme zamanıdır:

İngiltere'de, Amerika'da çoktan önüne geçilen bir hastalık Anadolu'da çoluğu çocuğu niçin kırıp geçirebiliyor? Almanya'da, Fransa'da maden ocaklarındaki ölümler neden bizimkilerden çok daha az? Niçin Japonya'da can alamayacak güçte bir deprem Erzurum yörelerinde yüzlerce kişiyi öldürüyor?

Ölenlere ağıt yakmasını iyi biliriz biz; ama böyle soruları gündeme getirenlere de öfkeleniriz.

Ne var ki böyle sorular sorula sorula yaygınlaşır, yanıtları aranmaya başlanır. Gelir dağılımının dengesizliği ancak böyle sorularla ortaya çıkar; maden ocaklarında güvencesiz çalışan "yarı köylü, yarı işçi" yurttaşın hayatını böyle sorularla anımsarız; kızamık salgınından

ölen köy bebelerine gözlerimizi böyle sorularla çeviririz.

Gazetelerin fotoromanlarından, boyalı resimlerinden,
cicili piyangolarından bakışlarımızı koparıp deprem
felaketine göz attığımızda, mantığımızı arabesk
yaklaşımdan ancak böyle sorularla kurtarıyoruz. Böyle
sorular ne kadar can sıkıcı olsa da, temcit pilavı gibi
öne sürülse de yirmi yıl, yirmi beş yıl, otuz yıl durmadan
sorulsa da sorulmalıdır.

Bir deprem bölgesinde yığma taş yapıda yaşayan
yurttaşla beton apartmanda oturan yurttaş doğa karşısında
eşit değildir.

1982 Anayasası'nın 10'uncu maddesinin başlığı

"Kanun Önünde Eşitlik" adını taşır:

- "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce,
felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım
gözetilmeksizin kanun önünde eşittir."

Ne var ki kağıt üzerindeki yasaya karşı eşit olanların;

doğanın depremi önünde eşit olmadıklarını her
acı olayda bir kez daha anlarız.

Anadolu'nun doğusuyla batısı arasındaki eşitsizlik
her depremde bir kez daha sergilenir.

Evet, biliyoruz ki yoksul bölgelerin uzak köylerindeki
yapıları bir yılda ya da on yılda yıkıp yerlerine
depremde dayanıklı olanları yapmak kolay değildir;
daha seksen yıl kullanılabilecek olan apartmanı
yıkıp yerine daha lüks ve daha yüksek apartman dikmek
niçin kolay olsun?

Ulusal geliri bu kadar hovardaca harcayacak ölçüde
zengin bir ulus muyuz?

Batı'nın büyük kentlerinde yeni yapıları yıkıp da
daha lüksünü yapmak için savurduğumuz parayla kimbilir
Doğu deprem bölgelerinde kaç yurttaşın hayatını
güvenceye alabilirdik!

Eşitlikten ve sosyal adaletten söz açan aydınlara
karşı savaş açacağımıza doğanın deprem saldırısına karşı
ulusal seferberlik açamaz mıydık? Milliyetçiliği kağıt
üzerinde edebiyat olmaktan kurtarıp ülkenin en uzak
köşesindeki yurttaşa ulusal bilinçle ulaşamaz mıydık?

Ulaşabilirdik.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan kırk
yıl az buz bir zaman parçası değildir.

Erzurum yörelerinden yankılanan hıçkırık sesleriyle
yakılan ağıtlar yalnız yüreklerimizi delmiyor; vicdanımızda
sorumluluk ya da suçluluk duyguları da oluşturuyor.

.....

MEYHANE LİBERALİZMİ

Oooof oof...

Aç lan meyhaneci bir şişe daha!

Aç...

Ne açıyorsun?

Yeni Rakı mı?

Bıktık lan Yeni Rakı'dan; cumartesi Yeni Rakı, pazar

Yeni Rakı, pazartesi Yeni Rakı, salı Yeni Rakı, çarşamba

Yeni Rakı, perşembe Yeni Rakı, cuma Yeni Rakı...

Liberal ol lan!

Yaşamalarını öğren!

Bira aç, şarap aç, konyak aç, viski aç, cin aç, Hennessy

aç, Martel aç, Napoleon aç, Camus aç, Courvoisier

aç, Johnnie Walker aç, Gordon's aç, Teacher's aç.

Chivas Regal aç...

Aç lan!..

Adam ol...

Liberalleş biraz.

Aç kapıları...

Aç şişeleri...

Vatandaş içsin...

Halk yutkunsun.

Aç lan aç...

Kapıları aç...

Tüm kapıları aç, Portekiz konserveşi aç, İtalyan
şarabı aç, Yunan mastikasını aç, Alman birası aç, Çin
rakısı aç...

Özgürleş lan! Moskovskaya aç, Zubrovka aç, Pshenichnaya
aç, Grasoovska aç, Smirnof aç, Metaksa aç;
canın ne istiyorsa aç; zıkkımlan...

Çikita muz ye, Portekiz konserveşi ye, İtalyan mortadellası

ye, Rus havyarı ye, Macar salamı ye, İsveç somunu ye...

Ziftin pekini ye...

Aç gümrük kapılarını, ardına dek, liberalizmin rüzgarı
dağıtsın yerli sigaranın dumanını...

Gelsin Marlboro...

Camel...

Kent, Rothmans, Chesterfield, Dunhill paketini aç..

Özgürlüğün dumanı işlesin ciğerine; yellensin Rolls
Roys'ların egzozları dar sokaklarımızda gümbür gümbür...

Aç bi şişe daha lan!

Aç ki...

Vatandaş oh desin...

Halk ah desin.

Holdinginin gazetesinde kadın bacağı aç, karı
memesi aç...

Açılsın kapılar, yıkılsın gümrük duvarları, ithalatçı
alsın özgürlük bayrağını eline, yürüsün parayı vura
vura iş dünyasında... Tüccar assın dövizlerini gökdelenin
burçlarına boydan boya...

Bırak vatandaş geçsin...

Bırak vatandaş yapsın.

Halk seyretsin.

Aç kapıları...

Aç şişeleri...

Aç...

Ne dedin?

Aç mı dedin?

Kim aç lan?

Sarhoş musun sen lan? Aç dedikse gümrük kapılarını
aç dedik...

Ağzını aç demedik...

Mahpushane kapılarını aç demedik, gözünü aç demedik;
şişeyi aç dedik.

Açacağın şişeyi, açacağın paketi, açacağın kapıyı,
açacağın lafı bilsene lan...

Liberal ol lan...

.....

A'DAN Z'YE

Daktilonun başına geçtim; piyanosunda ne çalacağını
düşünen sanatçı fiyakasıyla ellerimi makinenin
tuşları üzerinde gelişigüzel gezdirdim.

Harflere baktım.

Şişgöbek D'ye, ince İ'ye, dengeli H'ya, yuvarlak
O'ya, balık oltasına benzeyen J'ye, ayakyolunu anımsatan
W'ye, öküz çağrışımı yaptıran Ö'ye, cetvel gibi
T'ye, yılan gibi kıvrılan S'ye göz attım.

Harfler susuyorlardı.

Konuşmamı sürdürdüm:

- Ne susuyorsunuz? Atatürk niçin yazı devrimi
yaptı? Sizleri uygar dünyadan alıp niçin Türkiye'ye getirdi?
Gerçekleri söylemeniz amacıyla değil mi?

Harfler susuyorlardı.

Öfkelendim, ama belli etmedim; onları yüreklendirmeye
çalıştım:

- Sizler Arap harflerine benzemezsiniz. Onlar

"evet efendimci" idiler; boyunları da biçimleri gibi büküktü.

Sizler doğruları yazabilirsiniz, fikir özgürlüğünün

kaynağından gelen bir kökeniniz var.

Baktım ki harflere laf anlatmak zor; yazmaya

başladım.

- Bu ne alçağpiklid...

O ne?

O ne?

Bilmem ki nasıl oldu? Harfler birbirine karıştıverdi;

yumuşak g'nin ardından p kendini ortaya attı, i boyuna

bakmadan işe karıştı, k araya girdi, l ile d fırsatı

kaçırmadılar.

Gözlerime inanamıyordum; yazdığım sözcüğü karalayıp

yeniden işe başladım:

- Bu alçağpikld...

Harfler görünmez bir gücün etkisiyle direnişe geçmiş gibiydiler. Kafamdakini kağıda dökmeye kalktığımda makinenin tuşları birbirine karışıyordu.

Sordum:

- Ne yapıyorsunuz? Bana kafa mı tutuyorsunuz?

Bu ne terbiyesizlik?

Şişgöbek D konuşmasın mı:

- Kendine gel, aklını başına topla, sonra seni biz

bile kurtaramayız.

Kızdım:

- Ulan şişgöbek, diye bağırdım, sen bu işe karışma!

Ben ne yazacağımı bilirim. Hem sizler ben ne

yazarsam boyun eğmek zorundasınız.

Yılana benzeyen S, ıslık gibi bir sesle konuşup kendini ortaya koydu:

- Şaşayım sana, biz senin istediğini yazamayız, kağıda dökemeyiz.

Ş ise S'yi destekledi:

- Şşşşt, hop dedik!..

Aklım başımdan gitmişti.

Daktilonun tuşları arasında yer alan w, q, x'e gözlerimi çevirdim. Bunların bizim alfabede yerleri yoktu, ama acaba ne diyorlardı?... Hep birlikte konuştular:

- Biz senin istediğini yazmak zorundayız, görevimizin bilincindeyiz.

Bir kavga başladı; kağıt üzerinde harfler birbirine

girdiler:

ğtwtekxjwgatolşqasn!..

Bağırdım!

- Durun be! Bu rezalet nedir? Rahmetli Başbakan

Refik Saydam doğru söylemiş: A'dan Z'ye kadar

bu ülkede her şey bozuk...

W, q, x kafa tutmasınlar mı:

- Biz bozuk değiliz. Sizin başbakanınız "A'dan

Z'ye kadar her şey bozuk" derken, sizin alfabeden söz

açmıştı.

Acaba doğru mu söylüyorlar, diye düşünürken benim

de kafam bvzuldu. A'dan Z'ye her şeyin bozuk

olduğu yerde benim kafam neden bozulmasındı?

Umursuzluğa kapıldım, yazacaklarımdan vazgeçtim.

.....

GALİLEO'DAN GÜNÜMÜZE...

Galileo Galilei 1562-1642 yılları arasında yaşamış
aydın bir bilim adamıydı. Aydın olmayan bilim adamı
bulunur mu, diye sormayın, konumuz bu değil.

Galileo; şakacı, afacan, tensever, boğazına düşkün
bir kişiydi. Tatlı ve güvenceli yaşamını 1632'ye değin
sürdürdü. Ölümüne on yıl kala bağışlanması zor
bir suç işledi; zamanın egemenlerini tedirgin etti; sapık
fikirleri savunan "Galileo'nun Diyalogları" adlı bir
kitap yazdı.

Ne diyordu bu adam:

- Dünya evrenin merkezi değildir; gezegenimiz
güneşin çevresinde döner.

O dönemde toprak sahipliğine dayanan soyluların
egemenliği siyasal iktidarı oluşturuyor, kilisenin ideolojisi
geçerli bulunuyordu. Galileo, ideolojik bir suç
işlemiş; otoriteye karşı çıkmıştı. Çünkü papazların kilisede
halka öğrettiklerinin tersine bir fikir ortaya sürülemezdi.
Sanık Engizisyon mahkemesine çıkarıldı.

Yargıç kürsüsünde oturanlar dediler ki:

- Sakıncalı ve sapık fikirlerinden vazgeçersen seni
bağışlarız; yoksa cezalandırılacaksın.

Galileo zoru görünce döndü.

O sırada sokaktaki veya tarladaki adam kiliseyle
bütünleşmişti. Galilei'nin kitabını kim okurdu? Bilim
kimin umurundaydı? Zavallı Galileo'yu halk savunur
muydu?

Aydın bilim adamı, halktan kopuktu.

Ne yapsın tensever, şakacı, boğazına düşkün bilgin?
Boyun eğdi. Yaşamının son on yılında kızarmış
tavukları, kaz ciğerlerini, Sicilya şaraplarını mideye
indirerek yaşamın tadını çıkardı.

Galileo Galilei'yi kimse kınayamaz; bir seçim yapmıştır;
"Dünya güneşin çevresinde dönüyor" dediği için
halktan kopmuştu, savından vazgeçince halkla bütünleşmiştir.

Bu gibi olaylar her çağda, her dönemde görülebilir.

Günümüzde dünyanın çoğu yerinde ve Türkiye'de de yaşanıyor.

Ama olayın özü nedir?

Aydınların halktan kopukluğu, ya da halkla bütünleşmesi tarihin gelgitlerinde açılıp kapanan makas gibidir. Voltaire'ler, Diderotlar, Jean Jacques Rousseau'lar yaşadıkları dönemde halktan kopuktular.

Halktan kopuk olmak ya da halkla bütünleşmek tarihsel zamanın mantığında düşünülmesi gereken bir olaydır.

Geçenlerde Orhan Gencebay'ın "Şoför" adlı filmi televizyonda gösterilecekken vazgeçildi. Neymiş? Filmin müziği "arabesk" türündenmiş. TRT bu tür müzik yayınını yasaklamış. Oysa halk arabeski seviyor. Demek ki beğenmediğimiz TRT de halktan kopuk. Şeytan dürttü; dedim ki:

- Şimdi arabeski savunayım; televizyona karşı

halkta bütünüleőeyim.

Şeytan başka şeyler de söylüyor. Halkın büyük
bir bölümü ANAP'a oy verdi ya!.. ANAP'la neden
bütünüleőmeyelim? Ben kendimi halktan biri saymakla
övünürüm; ama eğer bana aydın kişiliği yakıőtıran varsa
ne yapayım? Halkla bütünüleőmek için holdinglere, parababalarına,
sermaye partilerine yanaőıp köşeyi mi döneyim?

Türk halkı nasıl bir halk?

Yeryüzündeki bütün halklar gibi geçmişten geleceğe
doğru değer yargıları değişen bir halk; dün "padiőahım
çok yaőa" diye bağırıyordu, bugün "yaőasın
cumhuriyet" diye bağırıyor; dün dünyanın öküzün boynuzunda
durduğuna inanıyordu, bugün Galileo Galilei gibi düşünüyor.

Türk halkının bir bölümü sağcı partilere oy veriyor,
bir bölümü solcu partilere oy veriyor. Sol fikirler
sapıksa, sakıncalıysa, tehlikeliyse bu tür partilere oy
veren milyonlarca yurttaşın adını devletin nüfus kütüklerinden
silelim.

O zaman aydınlardan da kurtulmuş olur muyuz?

.....

İÇİNDEKİLER

Düşünüyorum, Öyleyse Vurun

Dalkavuk ve Soytarı

Göbek Atmak

Felicita

Mücahit Yazar

Konuşmak ve İletişim

Yakmak

Tarihin Müsveddesi

Acının Sarkacı

Avukatlık Dediğın Ne ki

Osman Köksal

Ege'nin İki Yakası

Robotlar Çağı

Sizi İyi Görüyorum

Soru ile Yanıt Bir Bütündür

Şevki Erencan'ı Yüreğimize G md k

 ocukla Yelkovan

Sırası mı?

Tanrıça Pazarlaması

Duyarlı... Duygulu

Yaşar Kemal'in Canına Okuyacağım

Geceler ve Gündüzler

Nobel Edebiyat Ödülü

Bir Çevirmen Olsam

Lorca'nın Balkonu

Virgüllerin Çokluğuna Aldanmayın

Abdülhak Hamit Bey Devrimleri Düşünebilir miydi?

İp

İp Cambazı Gevşek İpte Yürüyemez

Geceyarısı ve Şafak

Göçerken

Kalk Ayağa

Size de Çıkabilir!

Doğan'ı Doğaya Verdik

Yusuf Ziya'dan

Nariskın'ın Sazı

Lamartine Ne Demiş

İnsan Neden Bunalıyor?

Paylaşım

Tuz Ekmek Hakkı

Ekmek

Pitekantropus Erektus

Bikini!

Dört Duvarlı Dünya

Azra Erhat

Tarzan Öldü mü?

Çizme

Ke Kendi

Yazgı, Ekmek, Kurnazlık

Hangi Holdingdensin?

Allahsız Kemik

An ve Anı

Şadi Baba'nın Yolculukları

İnsanın İnsanlaşması

Hayvanat Bahçesi

Oda ve Bulut

Öldüresiye Sevmek

Telefon Çaldı

Hammer

Zaman ile Zamane

Ekmek

Yürü Kaplumbağa

Sen ile Ben

Anasını Taniyan Genç

Adını Yazacağım Ağaç

Anormal Bir Yazı

Öfke

Muhsin Ertuğrul'dan Alınacak Ders

Mutluluk

Ruhi Su

TV'de Kemal Tahir

Öznel ve Nesnel

112 Gün

Şogun

Karikatürcünün Ölümü

Sağcı Aydın Olur mu

Kapalı Oturumlar

Şadi Dinççağ'ın Soluğu

Doğa ve İnsan

Meyhane Liberalizmi

A'dan Z'ye

Galileo'dan Günümüze

.....